

# ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси

**ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:**

Э. БЕГМАТОВ, А. МАДВАЛИЕВ, Н. МАҲКАМОВ, Т. МИРЗАЕВ (раҳбар),  
Н. ТҶҲЛИЕВ, Э. УМАРОВ, Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА, А. ҲОЖИЕВ

**А. Мадвалиев таҳрири остида**

Луғат ҳозирги ўзбек адабий тилида кенг истеъмолда бўлган 80 мингдан ортиқ сўз ва сўз бирикмаларини, фан, техника, санъат ва маданият соҳаларига оид терминларни, бир неча шевада қўлланадиган сўзларни, баъзи тарихий ва эскирган атамаларни ўз ичига олади. Луғатда берилган сўзларнинг амалда қўлланиши XX аср ўзбек адабиёти ва матбуотидан олинган мисоллар билан далилланган. Луғат ўзбек тилшунослиги ва туркийшунослик бўйича мутахассислар, таржимонлар, оммавий ахборот воситалари ходимлари, олий таълим муассасаларининг ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг ўқувчилар оммаси учун мўлжалланган.

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”

Давлат илмий нашриёти

Тошкент

Эслатма: Ушбу китобдан фақатгина шахсий мутолаа, танишиб чиқиш мақсадида фойдаланиш мумкин. Тижорий мақсадларда фойдаланиш (сотиш, кўпайтириш, тарқатиш) қонунан тақиқланади.



**ФАВВОС** [а. غَوَاص – сув тагига тушувчи, тез-тез шўнгувчи] 1 Сувга шўнгувчи, сув остида дур изловчи шахс. *Етар мақсадга меҳнат бирла меҳнаткаш қилиб журъат. Топар фаввос бўлиб дарёи меҳнатдан дури роҳат.* Ҳабибий.

2 Сув ўтказмайдиган махсус кийимда сув ости ишларини бажарувчи шахс. *Кеманинг юкини фаввослар неча асрлардан кейин – яқиндагина сув юзасига чиқардилар.* Ҳ. Каримов, Санъат сеҳри.

**ФАВҒО** [ф. غوغا – шовқин-сурон, бақирчақир, жанжал, муштлашиш] 1 Бетартиб овозлар, қий-чув, шовқин. *Бир кеча афандининг қулоғига кўчадан фавғо эшитилди.* «Латифалар». *Мавлоно Фазлиддин шовқин келатган томонга қулоқ солиб туриб қўрқиб кетди.* Бу галги фавғо шаҳар ичидан кўтарилмоқда эди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 айн. галва 1. *Бўлажак фавғоларни олдиндан пайқайдиган бўлиб қолган Шухрат, укасига боши билан имо қилиб, балконга чиқа бошлади.* Қ. Кенжа, Тоғ йўлида бир оқшом. *Дадам ювош одам бўлганидан бундай фавғолардан ҳар вақт қочар эди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бунақани фавғолар жонига теккан қўшни хотин қўлини пахса қилиб, Муллажоннинг олдига келди.* С. Аҳмад, Муллажон.

3 айн. галва 2. *Ҳаммада бир ташвиш бор, ота! Тирикчилик фавғоси ёлғиз сизда эмас.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бир рўзғорга ўша рўзғорнинг ўз фавғоси ҳам етади.* А. Қаҳҳор, Сароб.

**ФАВҒОЛИ** 1 айн. галвали 1. *Фавғоли иш.* *Фавғоли масала.*

2 айн. галвали 2. *Фавғоли жой.* *Фавғоли ошла.*

**ФАВҒОСИЗ** айн. галвасиз 1, 2. *Фавғосиз иш.* *Савдо фавғосиз бўлмас, полвон гавдасиз бўлмас.* Мақол. *Оз ошим, фавғосиз бошим.* Мақол.

**ФАВҒОЧИ** айн. галвачи. *Фавғочи одам.*

**ФАДАБ** [а. غصب – қаҳр, жаҳл, зарда; но-розилик] кам қўлл. *Коювчи, танбеҳли муомала.* *Бу эркакчароқ гадабга Ойхон тескари қараб ўтирганча илжайиб қўйди.* А. Мухтор, Кумуш тола.

**Гадабга олмоқ айн. гадабламоқ.** *Бошда юмшоқ супурги бўлган бой, акангининг аҳволини бир оғиз сўрамай, гадабга олишини кўрдингми?* Ҳ. Нуъмон ва А. Шораҳмедов, Ота.

**ГАДАБЛАМОҚ** кам қўлл. *Жаҳл, пўписа билан койимоқ, танбеҳ бермоқ.* *Ҳамиша мени гадаблар эдингиз, энди қалайсиз, Халчон?* К. Яшин, Ҳамза. *Тоживой тажанг.. хотинини ишлатмас экан.* Аммо, ишламайсан, топганимни туя қиласан, деб гадаблайвераркан. И. Раҳим, Ҳилола.

**ГАДАБЛОВ** кам қўлл. *Танбеҳ.* *У дадасининг муомаласи ўзгарганини кўриб севинди ва ҳозиргина бўлиб ўтган гадабловни унутиб, яна қувноқлашди.* И. Раҳим, Ҳаёт булоқлари.

**ГАДАНГ** [ф. غدنڭ – жоҳил, нодон; аблаҳ; ландавур] Юқори кўтарилган, юқори. *Гажакдор думларини гаданг кўтариб ўрмалаган чаёнлар, калтакесакларнинг саноғи йўқ.* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

**ГАДДОР** [а. غدار – алдамчи, хиёнатчи; бевафо, мунофиқ] кт. 1 *Хоин, золим.* *Билардикки, ёвуз, гаддор, беномус фашизм ўла-*

жак! Миртемир. *Жасур сафлар аро от суриб мағрур, Энг ғаддор ёвларни этгансиз ғорат.* А. Орипов, Юртим шамоли.

2 Меҳр-шафқатсиз, бераҳм. *Наим амаки ғаддорроқ-ку, лекин отамдан ҳайиқарди.* М. М. Дўст, Галателага қайтиш. *Қотилларнинг қўлларисимон Соғуқ, ғаддор – мисли ялмоғиз.* Х. Даврон, Қақнус. *Шу боис унга нозишва қилган, охири, ғаддорнинг кўнглини олган.* А. Ибодинов, «Латофат» дўқонидаги қатл.

**ҒАДДОРЛИК** Ғаддорга хос хусусият, иш, хатти-ҳаракат; хоинлик, шафқатсизлик. *Шеър хусусида айбланишим.. бутунлай ғаддорлик ва жаҳолат эмасми?* Ойбек, Нур қидириб. *Ҳаётда ҳали ғаддорлигу мақсад йўлида учрайдиган насту баландликларга дуч келмаган қиз борлиғи билан Умидга интиларди.* Ш. Ғуломов, Ёрқин уфқлар.

**ҒАДИР** [а. غدير – қўлмақ; ҳовуз, ариқча] кам қўлл. айн. **ғўдир, ғадир-будур.** [Тешабой] *Ёмғир ўтмайдиған брезент куртка, иссиқ қулоқчин кийиб олибди. Қўллари ғадир, томирлари ўйнаб чиққан.* С. Анорбоев, Ҳамсубхатлар.

**ҒАДИР-БУДУР** Сирти силлиқ эмас, нотекис; гудда ёки қабарчиқлар билан қопланган; ғўдир. *Ғадир-будур қўл.* ■ *Мамат бир дам ўзини йўқотиб қўйди. Юзидаги хишлолат жаҳл билан алмашинди, ғадир-будур башарасидаги туклар тикка бўлиб кетди.* С. Анорбоев, Меҳр. *Шукржон тошининг ёнига тиз чўкиб, унинг кўёида чўғдек қизиган ғадир-будур сатҳига лабини босди.* О. Ёқубов, Ота изидан. *Ёнғоқнинг танаси қучоққа сиғмас даражада.* *Ғадир-будур.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

**ҒАЖИЛАМОҚ** кам қўлл. айн. **ғажимоқ.** Унинг.. қони қайнаб, кўзига чалинган кимсани ғажилаб ташлагиси келарди. К. Яшин, Ҳамза.

**ҒАЖИМОҚ I** Суяк, қаттиқ нон ва ш.к. ни кемириб емоқ; мужимоқ (кўпинча ит, мушук ва йиртқич ҳайвонлар ҳақида; инсонга нисбатан эса салбий муносабат билан қўлланади). *Бир олапар эллик қадамча нарида алланарсани ғажир эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Волосов Аллонбийнинг оқ ўтовидан.. қўйнинг қовурғасини ғажир экан, Эримбетни етимчадек қақшатмоқда эди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси. *Элмурод онасининг*

*сўзи билан сабзи ғажиб турган қизчага қаради..* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Тишлаб, чайнаб қаттиқ жароҳат етказмоқ. *Оёғини ит ғажиб ташлабди.* ■ *Отлар ҳалок бўлди, эшакларни йиртқичлар тунда ғажиб кетди.* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

3 *кўчма* Тилка-пора қилиб юбормоқ, абжағини чиқармоқ; абгор қилмоқ. *Одамлар ажратмаганда, бу хотин мулла Норқўзини ғажиб ташлар эди.* А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. *Кейин Зуннуновга худо беради. У сени ғажиб ташлашга тайёр.* И. Раҳим, Ихлос.

4 *кўчма* Қаттиқ зарб, сиқиш ва ш.к. йўл билан шикастламоқ, эзмоқ, мажақламоқ. *Машинанинг эшиги қўлимни ғажиди.* ■ *Нима, буни машина майиб қилибдимми ё у ербу ерини ғажиб кетибдиммики, бахтсиз ҳодиса деса..* К. Яшин, Ҳамза.

**Ит ғажиган суякдай (ёки ошиқдай)** Жуда озгин, нимжон ва хунук. *Сен қўлимни ушлашга зор бўлиб юрган йигитларнинг битта ҳаром тукига арзимаёсан! Нимангага ишонасан?! Чиройинггами?! Ит ғажиб ташлаган ошиқдайсан.* А. Қаҳҳор, Сароб.

**ҒАЖИР I** Ўлимтиқлар билан овқатланидиган, бургут каби катта йиртқич қуш. *Ширинни боғлади тоғнинг тошига, Ғажир эга бўлар, деди лошига.* «Ширин ва Шакар». *Ҳар ўликка қузғун тушиб, Ғажир қўниб тортқилашиб, Тортишди майдон ичинда.* «Равшан».

**ҒАЖИР II** тақл. с. Баъзи нарсаларнинг ишқаланишидан чиқадиган, гашга тегадиган товушни билдиради. *Аравалар ғажир-ғажир қулоқни батанг қилади.* «Шарқ юлдузи».

**Ғажир-ғажир қилмоқ** Шундай товуш чиқармоқ (такрор ҳолда).

**ҒАЖИРЛАМОҚ** айн. **ғажир-ғажир қилмоқ қ. ғажир II.**

**ҒАЖИР-ҒУЖУР** тақл. с. «Ғажир» ва шунга яқин товушларни билдиради. *Арава шағал устидан ғажир-ғужур юриб кетди.*

**ҒАЗА** с. т. қ. **ғоза.** *Утоғда ўсган саҳройи момо бўлса, сенинг ўсма-ғазангни не билсин?!* «Гулихиромон».

**ҒАЗАБ** [а. غضب – қаҳр, жаҳл, зарда; норозилик] Кучли даражада аччиқланиш ҳисси; қаҳр, жаҳл. *Ғазаб қилмоқ.* *Ғазаб билан гапирмоқ.* *Ғазабдан тушмоқ.* ■ *Кечқурун жамоат жам бўлганда, ғазабдан кўкариб кетган кампир етти пушитдан қолган уч бойлам васиқани ўртага кўтариб урди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Одамлар Бу-*

виражабни ушлашди. Унинг кўзларига ҳамон ёш келмас.. ғазабдан ҳансираганча, қалт-қалт титраб ўтирарди. «Ёшлик».

**ҒАЗАБ ҚИЛМОҚ** Бирор ишни бажаришга мажбурлаш билан ёки бошқа тарзда жазоламоқ. *Отаси уч ўғлига ғазаб қилибди: -Топсаларинг — топдиларинг, бўлмаса, бошларинг ўлимда, — дебди.* «Зумрад ва Қиммат». *Шоҳимиз ғазаб қилдилар, мен ҳам банди бўлиб келдим.* «Нурали». **ҒАЗАБИГА ОЛМОҚ** айн. **ҒАЗАБ ҚИЛМОҚ.** *Хон бир бегуноҳ одамни ғазабига олиб, тошбўрон қилдирибди, «тош отмаган одам қолмасин», деб ўзи тепасида турибди..* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Улар бир тўда солдат билан беҳол ётган Пўлат отанинг тепасига келишди. Уни ғазабга олишди, аврашди — натижа чиқмади.* К. Яшин, Ҳамза. **Худонинг ғазоби** с. т. Ўтакетган жоҳил, тинчлик (кун) бермайдиган. *Бу бола — худонинг ғазоби.*

**ҒАЗАБДОР** [а. + ф. غضبدار — ғазабли, ғазаб бор] фольк. айн. **ҒАЗАБКОР.** *Отангинг элига бора кўрмагин, Бизларни ўлдирар отанг ғазабдор.* «Эрали ва Шерали».

**ҒАЗАБКОР** [а. + ф. غضبكار — ғазаб қилувчи] кт. Нафрати, ғазаб тўлиб-тошган, ғазабланган, ғазабли. *Халқ ғамгин, ғазабкор, юраклари эзилган ҳолда тарқалади.* Ойбек, Болалик. *Оланар ҳурди, тегсанг, тишлайман, деган оҳангда ғазабкор акиллади.* Н. Норқобилов, Бекатдаги оқ уйча.

**ҒАЗАБЛАМОҚ** Ғазаб билан гапирмоқ, ғазаб қилмоқ, дўқ қилмоқ. *Жаллодлар ўғлонларни.. подшонинг назарига тўғри қилиб: -Подшомизнинг ҳақиға дуо қил! — деб болаларни ғазаблади.* «Эрали ва Шерали».

**ҒАЗАБЛАНМОҚ** Ғазабни келмоқ, қаттиқ жаҳли чиқмоқ, ғоят аччиқланмоқ. *Эликбоши ғазабланиб, хотиннинг бошига қўл кўтарди, лекин урмади.* Ойбек, Танланган асарлар.

**ҒАЗАБЛИ** Ғазабга тўлган, ғазаб ифодаловчи. *Мингбоши дарҳол етиб келди-да, аёёнлар олдига тўхтаб, ҳокимнинг ғазабли юзига термилди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Навоий ғамгин ва ғазабли подшоҳга дадил қараб, ҳол-аҳвол сўради.* Ойбек, Навоий. *Сўнг эшикка ғазабли назар ташлади-да, зинапояга қараб интилди.* П. Кодиров, Уч илдиш.

**ҒАЗАБНОК** [а. + ф. غضبناک — ғазабли, ғазабдор] кт. айн. **ҒАЗАБЛИ.** *У ғазабнок қиёфада Искандарга ёмон тикилди.* Ў. Усмонов,

Сирли соҳил. *Унинг вазжоҳати кўрқинчли, ғазабнок кўзларида ўт чақнар эди.* М. Хайруллаев, Кўшниллар.

**ҒАЗАЛ** [а. غزل — хотин-қизларнинг кўнглини олиш, эркалаш; лирик шеър] ад. Аруз шеърий тизимида уч байтдан ўн тўққиз байтгача бўлган, Шарқ халқлари, жумладан, ўзбек адабиётидаги лирик шеър (Биринчи байтнинг ҳар икки мисраси, қолган байтларнинг иккинчи мисралари қофиядош бўлиб келади). *Хунарим, маълумингиз — ғазаллар ёзиш, Баъзан бир ҳижо қилур қонимга ташна.* Ф. Фулом.

**ҒАЗАЛГҲЙ** [а. + ф. غزلگوى — ғазал айтувчи] 1 кт. айн. **ҒАЗАЛНАВИС.** *Ғазалгўй шоир.* ■ *Тиз чўк, тиз чўкмас тиззам, Букил, букилмас белим, Эдан кетди муаззам Ғазалгўй чўнг муаллим.* З. Обидов.

2 айн. **ҒАЗАЛХОН.**

**ҒАЗАЛИЁТ** [а. غزليات — «ғазал» с. нинг кўпл.] Ғазаллар; ғазал усулида ёзилган шеърлар. *-Сизлар мени диндор одам уйлаб, ғазалиётимни маъқулламаётисизлар, деб динсизлигини исботлаш учун атайин қоғозга ўраб келган бир тўғрам колбасани ғарч-ғурч чайнаб кўрсатади.* С. Аҳмад, Ойдин кечалар.

**ҒАЗАЛНАВИС** [а. + ф. غزلنويس — ғазал ёзувчи] Ғазал ёзувчи. *Ғазалнавис шоир.* ■ *Алишер Навоий, юқорида мушоҳада қилганимиздек, Саъдий яшаган даврдан олдинги ғазалнавислар шеърларига дахл қилмаган.* «ЎТА».

**ҒАЗАЛНАВИСЛИК** Ғазал ёзиш иши. *Шарқ адабиётида ғазалнависликнинг тамомили ва ривожда Ҳофизнинг тутган мавқеи жуда буюқдир.* В. Абдуллаев, Шарқнинг улкан шоири.

**ҒАЗАЛХОН** [а. + ф. غزلخوان — ғазал ўқувчи] 1 Ғазал ўқувчи, ғазал айтувчи; ғазал шинавандаси. *Кечқурун бу ерга ғазалхонлар йиғилади.* ■ *Атлас боғларингда қизгин, оташин, Ғазалхон дўстларнинг ўтди гурунги.* Зулфия.

2 Ғазал ёзувчи. *Ҳабибий бахтиёр халқимизнинг саодатини куйлаган ғазалхон шоирдир.*

**ҒАЗАЛХОНЛИК** Ғазал ўқиш, ёддан ғазаллар айтиш. *Ғазалхонлик қилмоқ.* ■ *Қаён борсанг, бир шоирни кўрасан: ҳар ерда — мачитда, мадрасада, бозорда, ошпазхонада — ғазалхонлик ва ғазал жанжали.* Ойбек, Навоий.

**FAZALCHILIK** Шеърятнинг (назмнинг) фазал соҳаси. *Ҳозирги замон фазалчилиги, бир томондан, мавзу доирасини мунтазам кенгайтиришга.. интилмоқда, иккинчи томондан, шаклбозлик ва қайтариқлардан қутулишга уринмоқда.* «ЎТА».

**FAZNA** с.т. Хазина. -Лочинимга балли, қайта таноб урдириб, газнамни тўлдирди, офарин, офарин! — деди хон Шерназарбойга. Ж. Шарипов, Хоразм.

**FAZNACHI** с.т. Хазиначи. *Фазначига султон юзини бурди, Аваз асбобини келтир деб буюрди.* «Гулихиромон».

**FAZNOQ** с.т. Қазноқ. *Сарви буви фазноққа кириб, нон саватини кўрди, аммо нега кирганини ўзи ҳам билмас эди.* Ж. Шарипов, Хоразм.

**FAZO** [а. غزاء / غزو — ҳужум қилиш, уруш олиб бориш] айн. **ғазот**. Булар ўз давлатлари, ўз мол-мулкларини сақлаш учун ғазога чиқишга мажбур бўладилар. С. Айний, Қуллар. *Чамбилнинг одамлари, ҳаммаси «Авазхон ғазога боради эмиш», деб эшитиб қолди.* «Хушкелди».

**FAZOVOT** [а. غزوات — «ғазо» с. нинг кўпл.: жиҳод] айн. **ғазот**. *Рухонийлар ғазот ҳақида жар солмоқдалар. Йўқ, энди халқни чалғитиш қийин.* Ш. Тошматов, Эрк қуши. *Эс-эс биламан, тушдагидек қизиқ воқеалар, ажойиб саргузаштлар чол хотирасидан булоқдай қуйилиб кетади: Фарғона жанглари, Бухоро ғазовоти, Қўқон ва Хоразм талонлари.* Ойбек, Болалик.

**FAZOL** [а. غزال — кийик, оху] Кийиклар оиласига мансуб чиройли, жуда чопқир ҳайвон; гизол, оху.

**FAZOT** [а. غزات — «ғозий» с. кўпл.: жиҳод, диний уруш] эск. **I** Дин йўлида қилинадиган уруш, жанг; мусулмонларнинг муқаддас уруши. -*Ота, ғазотнинг чин маъноси нима? — Бўтам, дини исломда ғазот — мусулмонларнинг кофирларга қарши жанг қилишидир, — деб тушунтирди чол.* Ойбек, Танланган асарлар. *Мусулмонобод йўлида ғазотни бошлаш учун ҳамма нарса тайёр, фақат яроғ-аслаҳа йўқ.* А. Қаҳҳор, Башорат.

**2 с. т.** Бошқалар ерига ҳужум қилиш, бостириб кириш; ҳужум, истило. *Урушда ярқиллар кескир пўлотим, Мисрнинг юртига бўлди ғазотим.* «Юсуф ва Аҳмад».

**FAIB** [а. غيب — йўқлик, ғойиблик: барча кўринмас нарсалар: келажак] **I** эск. кт.

Йўқлик, ғойиблик. *Кўкданми, ғайбдан садолар келур.* А. Суюн, Олис тонглар.

**2 дин.** Инсон сезги аъзолари билан ҳис эта олмайдиган, билиш имконлари билан идрок эта олмайдиган ҳодисалар. *Мўмин-мусулмонлар ғайбга имон келтириш билан бошқалардан ажралиб турадилар.* «Ислом энциклопедияси».

**Илми ғайб ёки ғайб илми** Сир билиш, кўринмайдиган нарсаларни кўриш. *Илми ғайбни биладурган парихон Наманганда кўпайгандир.* «Муштум». *Оллоҳ сизларни ғайб илмидан хабардор қилмади.* «Шарқ юлдузи».

**FAIIR** [а. غير — бошқа, ўзга; рашкчи, ҳасадчи] **I** Бировни кўролмайдиган, рашк қиладиган, қизғанадиган; ёмонлик қилишни хоҳлайдиган, ичи қора. *Ғайир одам.* ■ -*Жуда ғайир бола экан-а, — деди у аллакима.* П. Қодиров, Қадрим. -*Баъзи хотинлар юраги торроқ, ғайирроқ бўлади, — деди раис.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда. *Саидғозии юрагига ништар санчилгандек ижирганиб, кўксини чангаллади: сохта гувоҳликка ўтган. Устидан мағзава тўккан. Ғайир эди-да!* С. Анорбоев, Оқсой.

**2 айн. ғайр.** Ушбу ерлар бизга ғайир ерлари, *Йигитни қўлласин комил пирлари.* Эргаш Жуманбулбул ўғли.

**FAIIRLANMOQ** Бировни кўра олмаслик, ҳасад қилмоқ; рашк қилмоқ. *Унинг шуҳратини кўриб, машҳур ашулачи ғайирланди.* Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ.

**FAIIRLIK** Ғайир шахсга хос иш, хатти-ҳаракат, хислат. *Олахўжа утирган ўрнида тебранди ва ғайирликни ифодалайдиган бир тарзда кулумсираб, қассобга қаради.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Назаров, ўзини қанча яқин тутса, ёрдами тегса, Саидғозининг ғайирлиги ўшанчалик кучаярди.* С. Анорбоев, Оқсой.

**FAINOOLI** [ф. غينالو] шв. Олхўри. *Оқ ўрик, шотут, шафтоли ва ғайнолининг сап-сарик япроқлари ҳовли бетини кўмиб ётибди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Олма қатор орасида шафтоли, ғайноли сингари мева берадиган дарахт ўтқазилади.* Газетадан.

**FAIR** [а. غير — ўзга, бошқа, бегона; зид, акс; эмас] эск. кт. Ўзга, бегона одам; ёт. *Ҳажр ила тинмай кўзимдан кўрмасам ашким келур. Ғайр ила кўрсам мабодо, худ-бахуд рашким келур.* Муқимий.

**ФАЙРАТ** [а. *غيرت* – рашк, қызганиш; сазъй-ҳаракат, иштиёқ; жўшқинлик] **1** Иш-ҳаракатга бўлган кучли интилиш, берилиш ҳисси; иштиёқ. *Сиз, мухтарам устоднинг меҳрибончиликларингиз бир ғайратимизга ўн ғайрат қўшади.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Унинг ғайратига иш ёки ўқининг ўзи камлик қилаётгандек туюлади.* Т. Ашуров, Оқ от. *-Ухлаб қолди.. бугун жуда тер тўкди. -Ёшда, ғайратига чидолмай, бошда ўзини уринтириб қўяди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

**Ғайрат камарини боғламоқ** Бирор ишга иштиёқ билан киришмоқ, астойдил киришмоқ. *Буни эшитган ишчилар ғайрат камарини белга боғлайдилар.* Н. Мақсудий, Юксалиш. **Ғайрат қилмоқ** Ғайрат билан иш тутмоқ, ҳаракат қилмоқ. *...Жуда ғайрат қилганимизда ҳам, икки ярим танобдан ортиқ ерни чопиб тоза қилолмаймиз.* А. Қодирий, Кичик асарлар. *Улар асрлар тасаввур қилган манзарани чинакамига барпо қилиш ниятида ҳаммадан кўп тер тўкар, ҳаммадан кўра кўпроқ ғайрат қилардилар.* С. Аҳмад, Уфқ.

**2** Ғайрат (эркаклар исми).

**ФАЙРАТЛАНМОҚ** Ғайратга кирмоқ, ғайрати қўзғамоқ. *Қасам руҳи билан ғайратланиб келган йигит бу ердаги аҳволни кўриб, ўзини йўқотиб қўйди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

**ФАЙРАТЛИ** Яхши, кучли ғайратга эга; серғайрат, тиришқоқ. *У пайтларда ёш, бақувват, ғайратли, қизққон йигит эди.* С. Зуннунова, Олов. *Заргаров муҳим масалаларни қўзғаб, катта иш бошлади, ғайратли одам.* А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат.

**ФАЙРАТСИЗ** Ғайрати йўқ; сусткаш. *Ғайратсиз бола.*

**ФАЙРАТЧАН** Ғайратли, серғайрат. *Ғайратчан Халил ака ҳамма ишни ҳам шошилинч қиларди..* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

**ФАЙРИ I** [а. *غير* – бошқа, ўзга] кўм., кт. кам қўлл. (ч.к. билан). Бошқа, ўзга; ташқари. *Ҳарчанд ичкари ва ташқари излаб, ушбу хатдан ғайри асар топмадик.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

**ФАЙРИ II** кт. **1** Нотаниш, ёт, бегона. *Мен найлайин, ота, бағри қораман, Кўз кўрмаган ғайри юртга бораман.* «Равшан». *Маҳдум уламо, амалдор ва ғайриларни тўрт-беи*

*соатдан бери қабул қила-қила, мияси суюлган эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

**2** Бошқача, ўзгача. *-Қайси районга? -ҳаяжонланиб сўради Қудрат, ўзига ярашмаган ғайри бир овоз билан.* **3.** Фатхуллин, Сўнамас юлдуз.

**ФАЙРИ-** [а. *غير* – бошқа, ўзга, -дан ташқари, эмас, -сиз] Арабча изофий бирикмаларда инкор ифодаловчи олд қўшимча вазифасини бажариб, ўзи қўшилган сўз маъносининг зиддини билдирувчи сўзлар (асосан сифатлар) яшаш учун хизмат қилади, мас., *ғайрилмай, ғайритабий, ғайриқонуний* каби.

**ФАЙРИАДАБИЙ** [ғайри.. + адабий] кт. Адабий эмас, адабий тилда ишлатилмайдиган. *Ғайриадабий ибора.*

**ФАЙРИАХЛОҚИЙ** [ғайри.. + ахлоқий] кт. Ахлоқ меъёрларига зид, ахлоқий бўлмаган. *Қиз бола билан ғайриахлоқий муносабат учун, биласизми, қанчага кесадилар.* С. Анорбоев, Оқсой.

**ФАЙРИБАДИЙ** [ғайри.. + бадий] кт. Бадий бўлмаган, бадийликдан йироқ, бадийлик талабларига жавоб бера олмайдиган, *Ғайрибадий асар.*

**ФАЙРИДИН** [ғайри.. + дин] кт. Бошқа динга эътиқод қилувчи, бошқа диндаги (киши). *Яхши, оқшошо ғайридин эди, кофир муслмонга бахт бермайди, деярди.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Дардлиман, дардимни кимга ёраман? Айрилиқ савдога бағри пораман, Қўл кўтариб, дуо қилинг, канизлар, Энди мен ғайридин бўлиб бораман.* «Алпомиш».

**ФАЙРИДИНИЙ** [ғайри.. + диний] **1** Бирор динга зид; динга қарши. *Ғайридиний гаплар.*

**2** айн. **ғайридин.** *Темирчи Абдукарим қўлга туширилди. Халойиқ ичида адоват қўзғагани, ғайридинийлар ҳақида ёлгон-яшиқ иғво юргизгани учун.. дарраланиб, умрбод зиндонга ташланди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

**ФАЙРИЖИНС** [ғайри.. + жинс] эск. кт. Жинси бошқа, бошқа жинсдаги; уруғи бошқа, қабиласи бошқа. *Ғайрижинс одам.*

**ФАЙРИЖИНСИЙ** [ғайри.. + жинсий] биол. Жинсий жиҳатдан бошқача, ўзгача. *Ғайрижинсий урчиш.*

**ФАЙРИИЛМИЙ** [ғайри.. + илмий] Илмий бўлмаган, илм-фанга хилоф. *Ғайрилмай назария. Ғайрилмай мулоҳаза.*

**ГАЙРИНСОНИЙ** [гайри.. + инсоний] *кт.* Инсоний хулқ, фазилат, одоб ва ш.к. ларга зид, инсоний бўлмаган. *Гайриинсоний қиргин.*

**ГАЙРИИХТИЁРИЙ** [гайри.. + ихтиёрий] Киши ихтиёри билан бўлмаган, ихтиёрсизлик билан қилинган. *Гайриихтиёрий кулги. Гайриихтиёрий равишда оҳ тортмоқ. — Эҳтимол, — деди Отабек ва нима учундир гайриихтиёрий бир тебранди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ГАЙРИМАШРУ** [гайри.. + машру] *эск. кт. айн. гайришаръий.* *Гайримашру талоқ хати текканига олти ойларча фурсат ўтиб кетган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ГАЙРИРАСМИЙ** [гайри.. + расмий] Расмий бўлмаган, қонуний йўл билан қилинмаган. *Гайрирасмий хат. Гайрирасмий битишув. — Анчагина шу ҳолатда қатим тортгандан сўнг Зайнаб секингина қаршисидаги гайрирасмий ёвга ёвларча қаради.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ГАЙРИТАБИИЙ** [гайри.. + табиий] **1** Табиат қонунларига бўйсунмайдиган, сабабини билиб бўлмайдиган, одатдан ташқари. *Гайритабиий ҳодиса. — Ота-боболаримиз исриқни аллақандай гайритабиий бир кучга эга деб билиб, «дардга даво, бало-қазога қалқон», деб атаганлар. «Фан ва турмуш».*

**2** Сунъий, ясама; ғалати. *Гайритабиий кули. — Синдими-а? — Шербек ачингандек бўлиб сўради. — Синса, янги бўлади, — Нигора гайритабиий жилмайди ва тез-тез юриб, палатадан чиқиб кетди.* С. Анорбоев, Оқсой.

**ГАЙРИШАРЪИЙ** [гайри.. + шаръий] *дин.* Шариатга хилоф, шариат қонун-қоидаларига тўғри келмайдиган. *Гайришаръий иш. Гайришаръий фатво.*

**ГАЙРИШУУРИЙ** [гайри.. + шуурий] Онсиз тарздаги, ихтиёрдан ташқари; ўзи билмаган ҳолда, ўйламасдан, беихтиёр. *Шофёр гайришуурий бир ҳаракат билан руль чамбарагини у ёқдан бу ёққа айлантирди.* Э. Усмонов, Ёлқин. *Йўлчининг кўз олди қорайди, руҳан чуқур эзилди, гайришуурий равишда отни ҳайдаб кетаркан, бир нима «қарс» этиб, от бир томонга кескин бурилиб тўхтади.* Ойбек, Танланган асарлар.

**ГАЙРИҚОНУНИЙ** [гайри.. + қонуний] Қонунга хилоф, қонунга сиғмайдиган, қонунга зид. *Гайриқонуний ишлар. Гайриқонуний жазо. Гайриқонуний равишда ишдан бў-*

*шатмоқ. — Зарарнинг ўрнини қоплаш учун гайриқонуний ишга қўл уриш ҳоллари юз берди.* «Мушгум».

**ҒАЛАБА** [a. غلبه — зафар, муваффақият; тўполон, шовқин] **1** Жанг ёки беллашув (кураш)да қозонилган (эришилган) муваффақият; зафар. *Ҳирот дарвозалари тепасида карнаю сурнай, ноғоралар авж қилди; султон Шохрух мирзо лашкари ғалаба билан қайтиб келди.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Уруш ҳам тугар, ғалаба дамлари ҳам этиб келар.. Т. Рустамов, Мангу жасорат. Баҳсларда тошкентлик ёш чарм қўлқоп усталари энг кўп ғалабага эришиб, биринчи ўринни қўлга киритдилар.* Газетадан.

**2** Иш-фаолият, мақсад йўлида эришилган муваффақият, яхши натижа; ютуқ. *Ўзбекистон оқсоқоли Йўлдош Охунбобоев халқ ҳашарида қатнашган барча қурувчиларни катта ғалаба билан табриклади. «Ўзбекистон кўриқлари». Баҳор бизни яна янги меҳнатга, ижодга, янги кураш ва янги ғалабага чорламоқда.* «Саодат».

**Ғалаба қилмоқ** **1)** ғалабага эришмоқ. *Фашизм устидан ғалаба қилмоқ;* **2)** баъзи сўзлар билан қўлланиб, шу сўз англатган нарсанинг устун келиши, «енгиши» маъносини билдиради. *Авазхонни уйқу ғалаба қилди. Қўлидаги коса қарс этиб ерга тушиди.. «Гулихиромон». Раиш ғалаба қилиб, ўртада жанжал кўтарилмасин, дейди.. К. Яшин, Ҳамза. Ишқ ғалаба қилиб, бағри туташди.. «Тоҳир ва Зуҳра».*

**ҒАЛАДОН** [a. + ф. غلادان — ғалла идиши, дон сақланадиган жой] **1** Омборда ғалла (дон, ун) сақлаш учун атрофи ўралган жой. *Тўхта охун ошхона эшигининг чап биқинидаги сўрида, каттакон ғаладон ёнида ўтирарди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

**2** Стол, жавон ва ш.к. ларнинг нарса солиб қўйиладиган тортмаси, яшиги. *Китоб жавонининг пастки ғаладонига доим энг керакли ҳужжатларини қўярди.* Д. Нурий, Осмон устун. *Профессор стол ғаладонидан газета олиб, иккала аёлнинг тумшуги тагида силкитди.* Ж. Абдуллахонов, Орият.

**3** Пул ёки майда буюмлар сақлаш учун хизмат қиладиган яшик, қутича. *Ғаладонни ҳисоблаб кўрсам, олти танга бир мири бўпти.* Ф. Фулом, Шум бола.

**ҒАЛАДОНЛИ** Ғаладони бор, ғаладонга эга. *Катта, ғаладонли столда ўша эски сиёҳдон.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

**ГАЛАЁН** [a. غليان — қайнаш; ҳаяжон, кўтарилиш] **I** Норозилик ҳаракати; исён, кўзғолон. *Суворий казаклар кимдандир дарак топиб, галаёни бостиргани келишган эди. С. Сиёев, Аваз. Амир амалдорлари халқ галаёнидан чўчиб, шоирни киши кўзидан нарида, Қабодиён чўларида ўлдиришган. Газетадан. Бутун Туркистон ўлкасида галаёнлар авж олиб кетди. Фарғона водийсида кўзғолон дастлаб Қўқон уездининг Қайнар волостидан бошланди. К. Яшин, Ҳамза.*

**2** кўчма Табиат, унинг ҳодисалари, шунингдек, киши ички дунёсидаги тугён, жўш уриш. *Бу ҳазина мазмунда.. табиат галаёнларига қарши кураш борлигини ифтихор билан тилга оламиз. Газетадан. Бўрон тоғлар устида, водийда ўзининг қудратли галаёни бошлайди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Муҳаббатнинг кўзига кўзи тушганда, вужудида уйғонган ҳислар галаёнини аниқ эслади. С. Анорбоев, Оқсой. Идрокинг мавжига текканинг замон, У мудроқ руҳингга солгай галаён. А. Орипов, Йиллар армони.*

**Галаён қилмоқ** Галаён ҳолати юз бермоқ (тўғри ва кўчма маънода). *Халқ галаён қилди. ■ Бундай дақиқаларда кишини ўй босади, хотиралар тўлиқини галаён қилади, хаёл қанотланади. Ҳ. Фулом, Машғал. Мамадали Матмуродовнинг кўнглида «бир деҳқончилик қилсам», деган ният галаён қилиб қолди. С. Аҳмад, Юлдуз.*

**ГАЛАЁНЛИ** Галаён ҳолатли, галаён бўлиб турган, давом этаётган ёки этган (тўғри ва кўчма маънода). *Оқтош қишлоғи Бухоронинг энг галаёнли жойларидан бири эди. А. Ҳақназаров, Озодлик шабадаси. Улар Бо бошини юлдузли тунда галаёнли ўйлари билан қолдириб, пастак эшикдан эгилиб кириб кетдилар. А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат.*

**ГАЛАЁНЧИ** Галаён қилувчи; исёнчи, кўзғолончи. *Галаёнчилар ўрдага ҳужум қилди.*

**ГАЛАМИС** Кишилар муносабатига, унинг ҳолатига раҳна солувчи; гийбат, фитна юритувчи. *Бировнинг кўкарганини кўра олмайдиган галамисга ўхшайди. С. Нуров, Нарвон. Бироқ Шайх ака бундай галамислардан устун келди, у яна қизгин ижодий фаолиятга шўнғиб кетди. «Фан ва турмуш». Бироқ.. республикамизда ҳам, унинг ташқарисида ҳам халқимизни камситувчи, ҳатто, ўзбеклар*

*иши, деб айюҳаннос солувчи галамислар ҳам учраб қолди. «Муштум».*

**ГАЛАМИСЛИК** Галамисга хос иш, хатти-ҳаракат. *Бўдана подшоҳга кўр-кўрона итоат этувчи, галамислики билмайдиган, дали-ғули йиғит эди. М. Осим, Карвон йўлларида. Нимадан арз қиларди?! Арз эмас, галамислик.. Мирмуҳсин, Чўри.*

**ГАЛАТ** [a. غلط — хато, янглиш, нуқсон, саҳв; адашиш] **I** эск. кт. Хато, нотўғри, янглиш. *Тўғри бўлса, мен уйнашиб-куламан. Галат бўлса, ўн тўрт кунда келаман. «Гулихиромон». Сўзни нусхонарастлик билан, маънога эътибор бермай, бузиб кўчириш ва галат ўқишдан сақланиш лозим. А. Азизов, Галат ва газалхон. Муҳандиснинг хатоси баъзан «гулдаста» билан равоқ орасида сезилиб қоларди. Пойдевор галат қўйилганмикин? Устод Қавом хаёлидан бир лаҳзада қанча гаплар ўтди. Мирмуҳсин, Мезмор.*

**2** айн. **галати**. *Икки букилиб кириб келган мулозимга галат овоз билан: -Шаробдорга айт, бир пиёла май келтирсин! — деб буйруқ берди. М. Осим, Ибн Сино киссаси. Чиндан галат эрур дунё ишлари, Миянг говлаб кетар ўйлаган сари. А. Орипов, Йиллар армони.*

**ГАЛАТИ** [a. + ф. غلطى — хато тарзда, нотўғри] **I** Одатдаги, ҳаммага маълум бўлганидан бошқача; қизиқ. *Сизларда қандай — билмадим-у, аммо биз тарафларда келин-тушди жуда галати бўлади. С. Сиёев, Ёруғлик. Сиз галати одам экансиз-ку, соғлиқни сақлаш керак. С. Аҳмад, Лаъли Бадахшон. ..хатдан бошини кўтармай: -Галати йўтал чиқазибсизми, Тўлаган ака, — деди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

**2** Нималиги аниқ бўлмаган, англаб бўлмайдиган; тайинсиз. *Врач чиқиб кетгандан кейин кўнглини гашиликми, ноаниқликми, ишқилиб, галати бир туйғу қамраб олди. Ў. Усмонов, Сирли соҳил. Жилмаймоқчи бўлган эди, унинг ўрнига юзида галати бир ифода пайдо бўлди. С. Зуннунова, Олов.*

**3** Ўз табиий ҳолатини ўзгартган, алланечук бир ҳолатли. *Нега галатисан, Витя. Рангларинг қув ўчган-а. Ё қорнинг очдимми? Р. Файзий, Сен етим эмассан. Ногоҳ Собирнинг кўзи уларга тушиб, галати бўлиб кетди. М. Мансуров, Ёмби.*

**4** Жуда қойил; ажойиб. *Ойимчалардан галатисини топиб, гашт қиламиз. Ойбек, Танланган асарлар. Сен тўғрингда бир гала-*



ти очерк ёзмоқчиман. С. Аҳмад, Уфқ. Албатта ит боқинг. Ўзим ғалатисини топиб берман. С. Аҳмад, Сайланма.

**ҒАЛАТСИЗ** *эск. кт.* Хатосиз, нуқсонсиз, бехато. *Бир неча кунда қалин бир девонни ғалатсиз ва гузал биладиган девкор, чидамли хаттотлар орасида обрў.. қозониш оғир эди.* Ойбек, Навоий.

**ҒАЛА-ҒОВУР** Тартибсиз овозлар, шовқинлар: шов-шув. *Мажлисда яна ғала-ғовур бошланди.* ■ *Турсун ой бўлса ғала-ғовурга ортиқча аҳамият бермади.* Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз. *Тўйхонадаги ғала-ғовур тиниб, ҳамма ёққа тинчлик чўкди.* С. Нуров, Нарвон.

**ҒАЛВА** [*а.* غلواء — ҳаддан ошиш, авжга миниш, тийиқсизлик; жўшқинлик] **1** Шовқин-сурон кўтариб қилинган жанжал, тўполон. *Мунча ғалва қиласан?* ■ *Нақ ғалвалар бўлардики, кўни-кўшни ўртага тушарди.* С. Аҳмад, Юлдуз. *Қутбиддинов эртагаёқ Суярнинг мактабига бориб, катта ғалва кўтармоқчи бўлди.* А. Қаҳҳор, Ўжар.

**2** Ташвиш келтирувчи нарса, ҳолат; ташвиш. *Ғалваси кўп бўлади — ҳали унис касал, ҳали буниси ҳушидан кетган, ўлса, ўлигини саранжомла!* У. Исмоилов, Сайланма. *Бутун ғалваларинг менинг бошимда-ку, яна, нима қилиб ўтирибсиз, дейсан-а!* С. Зуннунова, Олов.

**ҒАЛВАЙМОҚ** **1** *шв.* Ихчам бўлмасдан, катта жой олмоқ, қаппаймоқ; ноихчам бўлиб турмоқ. *Ғалвайган юк. Ғалвайган тугун. Босилмаган похол ғалвайиб туради.*

**2** *кўчма* Кераксиз ҳолда кенгайиб, катта бўлиб кетмоқ. *Мақола фойдасиз тафсилотлар билан ғалвайиб кетибди.*

**ҒАЛВАЛИ** **1** Ғалва, жанжал бўладиган, бўлиб турадиган; жанжалли. *Ғалвали уй.*

**2** Ташвиш келтирадиган, ортиқча (кераксиз) ташвишли. *Бунақа ғалвали ишлар билан бош қотириб юргунча, гаштингни сурсанг-чи, ошна, қишлоққа келдингми — дам ол!* О. Ёқубов, Айтсам, тилим куяди, айтмасам — дилим.

**ҒАЛВАСИЗ** **1** Ғалва, жанжал бўлмайдиган; беғалва, бежанжал. *Ғалвасиз уй.*

**2** Ташвишсиз, ғамсиз. *Ғалвасиз иш. Ўз ошим — ғалвасиз бошим.* Мақол.

**ҒАЛВАХОНА** *с.т.* кам қўлл. Ғалвали, ғалва бўлиб турадиган жой. *Чой ичаман,*

*деб ғалвахонага янглишиб кириб қолибман.* «Муштум».

**ҒАЛВАЧИ** Ҳар нарсага ғалва, жанжал қилаверадиган, жанжалкаш. *Ғалвачи одам.*

**ҒАЛВИР** [*ф.* غلبير < *а.* غربال — катта сим элак, ғалвир] Дон эланадиган, сийрак турли катта элак. *Жўхорини қўшниларнинг от-эшаклари ва қишлоқ болаларининг ёрдамлари билан янчиб, ғалвирда элаб.. олдим.* С. Айний, Эсдалиқлар. *Товуқ сомон тўлдирилган ғалвирга бағрини бериб, унга қараб, кўзларини мўлтайтиряпти.* С. Аҳмад, Лаъли Бадахшон.

**Ғалвир қилмоқ** Ғалвир каби тешик-тешик, илма-тешик ҳолга келтирмоқ. *Салиманинг беихтиёр ураётган чакичи патирини ғалвир қилиб юборганини Меҳринисодан бўлак ҳеч ким пайқамасди.* Р. Файзий, Ҳазрати инсон. *Қизнинг қомати дуркун, пошнали туфлиси билан оппоқ ерни тўхтовсиз топтайвериб ғалвир қилиб юборибди.* А. Мухтор, Чинор. **Ғалвирдан ўтказмоқ** **1**) ғалвирда эламоқ; **2**) синовдан ўтказмоқ. *Шу прогулчилар аввал группаларнинг ғалвирдан ўтказилса, кейин уларнинг кучи етмаганини биз эласак.* П. Қодиров, Уч илди. **Ғалвирни сувдан кўтармоқ** Якуний натижани аниқламоқ. *Мағрурланишга ўрин йўқ. Ҳали ғалвирни сувдан кўтарганда мағлум бўлади.* Ҳ. Назир, Маёқ сари. *Йил охиригача яна икки ой қолди, яъни ғалвирни сувдан кўтарадиган пайт келди.* Газетадан. **Сичқон сигмас инига, ғалвир боғлар думига қ. сичқон.**

**ҒАЛВИРАК** **1** Ғалвирга ўхшаш тешик-тешик (қ. **ғалвир, ғалвир қилмоқ**). *Кон қидириб, аямадим жон. Ер қатини ғалвирак қилдим.* Ю. Шомансур. *Марварид томчилар тинимсиз оқиб, Харсангни ғалвирак қилганин кўрдим.* Шухрат.

**2** Пўчоғи юпқа, чақиш осон, бўш; қаттиқ эмас (бодом, ёнғоқ ҳақида). *Ғалвирак бодом.* ■ [*Умматали*] *Тажриба учун ўзи турган хонада тувакда ёнғоқ ўстирди. Ўстирганда ҳам, кўчатдан эмас, худди ғалвирак ёнғоқнинг ўзгинасидан ундирди.* Шухрат, Жаннат қидирганлар. *Ғалвиракнинг ўзи хунук, лекин мағзи соз бўлур, Пистанинг ҳам қаттиғидан очиқ оғзи соз бўлур.* Шукрулло.

**ҒАЛВИРЧИ** Ғалвир қиладиган киши, ғалвир ясовчи уста.

**ҒАЛДИРАМОҚ** **1** *айн.* қалдирамоқ.

**2 айн. гулдирамоқ.** Қалтираб ҳам галдираб, турлича рафтор этди маст. Бетамизликлар билан фикрини изҳор этди маст. Васфий. Товуши ўз жуссасига қараганда ҳам йўғон ва рўза тутиб, узоқ уйқудан турган кишиники сингари галдираган эди. А. Қаҳҳор, Сароб.

**ГАЛИЗ** [а. غليظ — қалин, семиз, йўғон; зич; кўпол, дағал] Услуб жиҳатидан тўмтоқ; равон эмас, тушунилиши оғир; мужмал. *Гализ ибора. Гализ жумла.* ■ *Бавзан гализ жумла устида Соатлаб бош қотирганим бор.* А. Орипов, Йиллар армони. *Гализроқ гапирдингиз, хоним. Одам ўзида эмас, кабинетда бўлади.* М. М. Дўст, Галатепа қиссалари.

**ГАЛИЗЛИК** Услуб ёки меъёрий жиҳатдан нуқсонли, гализ ҳолат. *Таниқли шоир П. Мўмин шеърларида ҳам айрим гализликлар учрайди.* Газетадан.

**ГАЛЛА** [а. غلّة — даромад; ўрим, ҳосил; дон, галла] Бошоқли экинлар ҳосили; дон. *Галла тайёрлаш пункти. Галла омбори.* ■ *Галла ҳамиша энг қимматли озиқ-овқат, барча ноз-неъматларнинг мезони бўлиб келган.* Газетадан. *Ўғлининг машинасига гоҳ сабзавот, гоҳ мева-чева ортиб, шаҳарга тушиб келар, гоҳ галла ортиб қайтарди.* С. Зуннунова, Олов.

**ГАЛЛАДОН** [а. + ф. غلّة دان — галла идиши, омбори] айн. **галадон**.

**ГАЛЛАЗОР** [а. + ф. غلّة زار — галла экилган дала, майдон] Галла (дон) экин(лар)и экилган майдон, ер. *Бир вақтлар сувсизликдан торс-торс ёрилиб кетган даштларда эндиликда ҳадис галлазорлар шовуллаб ётибди.* Ш. Рашидов, Янги ер ҳақида сўз.

**ГАЛЛАКОР** [а. + ф. غلّة كار — галла, дон етиштирувчи] **1** Дон етиштириш иши билан шуғулланувчи деҳқон. *Уктам галлакорлар қўшхонасига шом қоронғисида қайтди.* Ойбек, О.в. шабадалар.

**2** Дон, галла етиштириладиган. *Галлакор хўжаликлар.* ■ *Рихсивой ака кўп вақтини галлакор бригадаларда ўтказди..* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

**ГАЛЛАКОРЛИК** Галла экинлар экиб, галла етиштириш. *Галлакорлик хўжалиги. Галлакорлик билан шуғулланмоқ. Галлакорликни ривожлантирмоқ.*

**ГАЛЛАСИМОН** Галла ўсимлиги каби бошоқ чиқарадиган, галла ўсимликларига ўхшаган. *Галласимон ўтлар.*

**ГАЛЛАХОНА** [ғалла + хона] Дон омбори. *Галлахонага дон тўлдиarmoқ.*

**ГАЛЛАЧИЛИК** айн. **галлакорлик.** *..арпа ва бугдой республикамиз галлачилигининг асосий негизини ташкил этади.* Газетадан.

**ГАЛТ:** **галт урмоқ** шв. Мавж урмоқ, мавжланмоқ. *Галт уради атрофи тол мовий ҳовуз..* А. Шер, Қадимги куй. *Галт урган себарга, йўнғичқалар белга чиқиб, очилиб гулини тайлар.* «Баҳром ва Гуландом».

**ГАЛТАК** [ф. غلتك — гилдирак, чигир, жўва; ролик; мола] **1** Ип, сим, лента каби узун нарсаларни ўраб жойлаш учун мосланган буюм. *Плёнка галтаки. Галтакка ўралган ип. Симни галтакка ўрамоқ.* ■ *Тўққиз аёл ҳаммаси ишда — оёқлари тепкида, кўллари тасма, галтак билан дастакда.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

**2** *тех.* Арқон, сим, занжир воситасида оғирликни кўтариш, нарсаларни силжитиш учун хизмат қиладиган қурилма: блок. *Йиғитлар нариги соҳилга тортилган икки пўлат арқонни галтакка ўраб, кемани нариги соҳилга аста силжитар эдилар.* С. Абдулла, Қувғунда.

**3** Электротехника ва радиотехникада махсус сим ўрами.

**4** *с.т.* Бирор нарсани текислаш, силлиқлаш ёки деворларга гул солиш учун ишлатиладиган, ўққа ўрнатилган галтаксимон мослама. *Галтак билан деворларга гул солмоқ. Ойнага ёпиштирилган фоторасмлар сувини галтак билан сидирмоқ*

**5** Баъзи қурилма, мосламаларнинг айлантириладиган қисми. *Қаттиқ титраётган қўлининг кўрсаткич бармоғини телефон галтагининг «о» тешигига тиқиб айлантирди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Галтақдан икки қулоч билет тортиб йиртди-да, отанинг кўрагига отди.* С. Нуров, Нарвон.

**6** *с.т.* Замбилгалтак. *Ер қазии, замбар кўтариш, оғир галтакни суриш Пўлат учун таниш ишлар.* Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин. *Тўрт кун галтакда тупроқ ташиб ҳолдан тойгач..* А. Мухтор, Кумуш тола.

**Галтакка чиқмоқ** Йўққа чиқмоқ, йўқ бўлмоқ. *Энди бўлар иш бўлди десанг, юрак ачийди, дастмоя ҳам галтакка чиқадиған.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Чойхоначи дастмоянинг галтакка чиқиб қолишидан кўрқиб, оппоқ сув дамлаб бераётибди.* «Муштум».

**ҒАЛТАКАРАВА 1** Бир ғилдиракли қўл аравача; замбилғалтак. Бул важдан муҳтарамайн [ота ва она] паришон ва дилгир бўлиб, чорасига киришиб, фақирга ғалтакарава муҳайё қилибдирлар. А. Қодирий, Кичик асарлар.

**2** Уч ёки тўрт ғилдиракли, шифохоналарда беморларни кўчириш учун ишлатиладиган аравача. Касали енгил беморлар кўмагида Ёлғизжонни авайлаб, ғалтакаравага кўтариб ётқизишди. Р. Раҳмон, Меҳр кўзда.

**ҒАЛТАКМОЛА** қ. х. Судралганда юмалаб, шудгорни текислайдиган, мола ўрнида ишлатиладиган ёғоч ғўла.

**ҒАЛЧА I шв.** Бўйи паст, миқти, пакана (одам қайда). Ўн қадамча нарида, супада ғалча йигит билан қорачадан келган қиз турарди. А. Ҳасанов, Чироқлар.

**ҒАЛЧА II с.т.** Ўз тилидан бошқа тилга тушунмайдиган; гап-сўзни тезда англаб, уқиб ололмайдиган. Ғалчани иззат қилсанг, чориги билан тўрга чиқади. Мақол. ■ -Ўзинг гап-папга тушунасанми ё ғалчамисан! — деди Аҳмаджоннинг дадаси муаллимга. С. Кароматов, Ҳижрон. -Мабодо.. яхши муомалага тушунмайдиган ғалча келиб қолса, белни боғлаб, закон [қонун] сўқишамиз, — деди Ғайбулла. Ф. Мусажонов, Чикинди. Эй, сен ғалча, беватан, Мени қайга элтасан?! Т. Тўла.

**ҒАМ** [а. غم — қайғу, ҳасрат, ғам-алам; ҳавонинг димлиги, жазирама] **I** Руҳий азоб ҳис-туйғуси, руҳиятдаги шундай ҳолат; қайғу. Азизхон қачонлардан бери дилини эзиб ётган ғамдан қутулгандек, енгил юриб, катта йўлдан кетмоқда эди. С. Аҳмад, Уфқ. ..юрагида шунча ғамни кўтарган бу бели буккик чолни.. сўз билан юпатишининг.. маъносизлигини сезди. Ойбек, Танланган асарлар. Изма-из юраркан ғам билан шодлик.. Газетадан.

**2** Кўзланган мақсад, иш ва ш.к. йўлидаги безовталиқ ҳатти-ҳаракати, шу ҳақдаги ўй-хаёл; ташвиш. Менинг ҳеч нарсадан ғамим йўқ. ■ Бўтабой Самандаровни туртиб, секин шивирлади: -Нега ўртоқ Сафаровга картошка.. ғами тушиб қолди? А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Эл-юрт ғамида ранжу ташвиш чеккан одамнинг йўли равон, дили нурафишон бўлади. Газетадан.

**Ғам емоқ 1)** ғам-ҳасратда бўлмоқ, ғам чекмоқ (қ. ғам 1). Ўламан, деб ғам емайман, айёрлар.. «Ойсулув»; **2)** ташвишда бўлмоқ

(қ. ғам 2). Аҳмад уйига кириб борганида, Мунира қиш ғамини еб, аччиқ-чучукдан шиша банкларга консерва ёпаётган экан. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. ..кампир шўрлик бизнинг ғамимизни еб, даладаги катта қозондан тоғорада овқат ташийдиган бўлди. Ҳ. Назир, Кўкорол чироқлари.

**ҒАМБОДА** [а. + ф. غمباده — кучли қайғу-аламдан келиб чиқадиган касаллик; ғамгин] кт. Ғам азобидаги; ғамли, қайғули. Бошларини қуйи солиб кетаётган ғамбода кишиларнинг кўнгилларидан шундай фикрлар ўтар эди. М. Осим, Карвон йўлларида. Йўл азоби — гўр азоби, дегандай Хивага келаётган ғамбода Хадича ориқлаб, қопқора бўлиб кетди. Ж. Шарипов, Хоразм.

**ҒАМГИН** [а. غمگين — ғамли, қайғули; хафа, маъюс] **I** Руҳини ғам эгаллаган ҳолатли; қайғули. Ойқиз ғамгин Лоланинг елкасига қўлини қўйиб, алоҳида меҳрибонлик билан гапирди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Кампир чап ёнида оёғининг учи билан ер чизиб турган ғамгин Адолатга боқди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

**2** Ғам, қайғу ифодали. Бир оздан кейин ўйчан, ғамгин қиёфада Кимёхон кирди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа. У ўз тақдирини билиб олмоқчи бўлгандек, йигитга тик боқди ва ғамгин нигоҳга дуч келди. «Ёшлик».

**ҒАМГИНЛИК** Ғамгин ҳолат; ғам, ташвиш ифодали ҳолат. Бу жуда чигал, шодлик ва ғамгинлик, умид ва умидсизлик чапишиб кетган бир сафар бўлди. О. Ёқубов, Ота изидан. Ота ўз уйлари билан, бола эса отаси чеҳрасидаги ғамгинлик сабабларини қидириш билан машғул эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

**ҒАМГУЗОР** [а. + ф. غمگسار — ғамгин, қайғули, маъюс, хафа] Бировнинг ғам-қайғусини енгиллатувчи киши; ғамхўр, меҳрибон. Муҳаммаднинг ягона ғамхўри ва ғамгузори — Гулсум кампирнинг кўзлари энди нурсиз. Н. Сафаров, Султон бўзчининг неваралари.

**ҒАМДОШ** кам қўлл. айн. қайғудош. Шубҳа ичра қолганда танҳо, Ғамдошим, деб сени ўйладим. А. Орипов, Йиллар армони.

**ҒАМЗА** [а. غمزه — ноз-карашма; нозли, қичиқли кўз қисиш, боқиш] Ноз ва дилбарона ишва билан киприк қоқиб, кўз сузиб қараш; ноз-карашма. Роҳиланинг ҳар бир ҳаракатида Кавказ қизларига хос ла-

тофат, ноз-карашма, нозик ғамза бениҳоя. А. Муҳиддин, Ҳ. Тожибоев, Оташ қалбли қиз. У Иномжоннинг ўзига тикилиб турганини сезганидан, атайлаб ғамза билан ёнидан ўтди. С. Аҳмад, Онажонлар.

**ҒАМЗАДА** [а. + ф. غمزده — ғамдан эзилган, қайғули; хафа] Ғам-алам билан эзилган, кўп азоб чеккан; ғамбода. Зиндонхонанинг деворидаги туйнукдан ой мўралаб, бу иккала ғамзадани ҳайрат билан томоша қилди. М. Осим, Аждодларимиз қиссаси.

**ҒАМЗАЛИ** Ноз-карашмали, ишвали. Осмон, Навоий таъбири билан айтганда, фусункор афғон аёлларининг гўзал ва ишвали, ғамзали кўзлари каби мовий ва мусаффо. В. Зоҳидов, Улуғлар изидан.

**ҒАМКАШ** [а. + ф. غمكاش — ғам тортувчи, ғам чекувчи] Ғам, алам чекувчи; сабртоқатли. Айириб олармиз қариндошларни, Қувонтириб неча кўзи ёшларни, Отга мининг, ғайрат қилинг, ботирлар, Шодмон қип опкелинг у ғамкашларни. «Хушкелди».

**ҒАМЛАМОҚ** Маълум вақт, фурсат учун йиғиб тайёрламоқ, тўпламоқ, тайёрлаб қўймоқ. Қишга ўтин ғамламоқ. Озиқ-овқат ғамламоқ. ■ Тоғай қишлик мева ғамлагани чиққанларга кўнда тегмас эди. Н. Норқобилов, Тўқнашув. Ботирали акам уруғликни ғамлаб қўйганимиз учун раҳмат дедилар. Ҳ. Фулом, Машғал.

**ҒАМЛИ** Ғам эгаллаган руҳли; ғам ифодали; қайғули. Ғамли Ёқутбика бир-бир қадам ташлаб, ўз уйига кириб кетди. Ж. Шарипов, Хоразм. Унсин хизматкорхона эшигида мағрур, лекин ғамли, ўйчан ҳолда турган акасини кўриш билан югуриб бориб, уни қучоқлади. Ойбек, Танланган асарлар. Эшикни, қабристонда қуръон ўқиладиганда чўзиқ, ғамли товуш билан ёйиладиган оҳанг тўлдирди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

**ҒАММОЗ** [а. غمان — кўз қисувчи, имловчи; ғийбатчи, тухматчи] эск. кт. Сўз ташувчи, чақимчи. Ўртада ғаммоз эрур, боз устига аҳли нифоқ. Ҳабибий.

**ҒАММОЗЛИК** эск. кт. Сўз, гап ташиш, ғийбат иши. Бировларнинг ғаммозлиги.. орамизга кудуратларни ташлагандир. «Муштум».

**ҒАМНОК** [а. + ф. غمناک — ғамгин, қайғули; маъюс] кт. Ғамгин, хафа; ғам, қайғу ифодали. Йўқ, мен сени кетмайман ташлаб, Ташвиш тушди, ғамноксан ҳозир. Э. Охунова. Эй, бобо, нечук ғамнок кўринасиз. С. Аҳмад,

Хукм. Унинг болаларникидай беозор кўзлари ғамнок боқарди. С. Кароматов, Ўйтиқод.

**ҒАМСИЗ** Ғам-ташвишдан холи, ғами йўқ. Эсиз, менинг ғамсиз бошим ғамхона бўлди, найлайин. «Баҳром ва Гуландом». Қушчам ғамсиз яшайди, Унинг ҳар дам вақти чоғ. «Бойчечак».

**ҒАМХОНА** [ғам + хона] Қайғу, ғам-ҳасратли жой. Ватаннинг вайронаси — умрнинг ғамхонаси. Мақол. ■ -Нари туриг, — Лаъли жаҳл билан эрининг кўкрагидан итарди. — Эссиз умрим, бу ғамхонада чириб кетаётибди. Ҳ. Фулом, Машғал. Муттасил ғамхонага айланган бу уйда қолишнинг асло имкони йўқлигига ишонганидан Зумрад бир қарорга келган эди. Ойбек, Улуғ йўл.

**ҒАМХЎР** [а. + ф. غمخور — қайғуга шерик, ҳамдард бўлувчи, юпатувчи; шафқатли] Кимса учун қайғурадиган, унинг ғамини ейдиган. Юрагидаги шунча ғам-ғуссани кўтариб, яна синглисига онадай, отадай меҳрибон ва ғамхўр акадан айрилиш!.. Ойбек, Танланган асарлар. Ҳозир кўзимга Султон амаки ҳар вақтдагидан кўра ғамхўр, раҳмдил кўриниб кетди. Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

**ҒАМХЎРЛИК** Кимса ҳақида қайғуриш, унинг ғамини ейиш; ғамхўр шахсга хос иш, хатти-ҳаракат. Газеталарда ҳам, раҳбарларнинг нутқларида ҳам ёш мутахассисларга ғамхўрлик масаласи кўндаланг қўйилгани учун Шербекни, қанот бўлар, деган фикрда қўлтигига олганди. С. Анорбоев, Оқсой. Охиратим куймасин, деб беш ўғилнинг ҳаммасига ҳам бирдек ғамхўрлик, бирдек меҳрибонлик билан қарайдиган ажойиб насини.. узоқ элади. Ойбек, Қуёш қораймас.

**ҒАНА** айн. ғон. Хосият хола қўртхонадан ғана олиб чиқаётиб, келинига кўзи тушди. П. Қодиров, Эрк.

**ҒАНИ** [а. غنى — бой] 1 эск. кт. Бой, бадавлат, давлатманд. Сен ғанисан, менда бисёр эҳтиёж. Нодира. [Эшон:] Сўзлангиз, Мирсиддиқбой махсум, Қўқонда аҳли савдодан ғанилар, зангинлар мўлми? Ойбек, Улуғ йўл.

2 Ғани (эркаклар исми).

**ҒАНИМ** [а. غنيم — душман, рақиб, ёв; қўлга олинган] Душман; рақиб. Шаҳар халқига жар соламиз, қўлида бор қурол-яроғини кўтариб чиқсин, қўрғон ташқарисида ғаним билан мардларча олишамиз. М. Осим, Аждодларимиз қиссаси. Ахир у эмасми дўстни ғаниму, Ғанимни дўст қилиб қўйгучи одам.

А. Орипов, Йиллар армони. *Йўлда йўлтўсар чўнтагини қоқлаб олди. Индамай кетолмади.. ғанимга ташланди.* М. М. Дўст, Галатепа қиссалари.

**ҒАНИМАТ** [a. غنيمت — урушда қўлга киритилган нарса, ўлжа; овланган нарса] **1** кт. Урушда ёки овда қўлга киритилган нарса, ўлжа. *Хусайн Бойқаро мерганлар билан бирга тантанали ов ҳафталари тузиб, қорли саҳроларга сурон солар, катта ғанимат билан қайтарди.* Ойбек, Навоий. *Қалдиригуч учиб кетаёттиб, ғаниматини тутаверади, ерда эса ожиз бўлиб қолади.* Газетадан.

**2** Умуман, қўлга кирган, эга бўлинган нарса. *Уғиллари ўттизинчи йилларда оталаридан мерос қолган ғаниматларни чўнтакка солиб, минг машаққатлар билан Машҳадга қочган эди.* А. Ҳақимов, Илон изидан. *Ҳатто бизнинг давримизда келиб чиққан «Ёз неъматини — қиш ғаниматини» деган мақол ҳам консерва шарофатига айтилгандир.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

**3** Шахс, ҳолат ёки нарсанинг мавжудлиги вақтинчалик, ўтқинчи ва қайтмайдиган эканини билдиради. *Дам ғанимат. Ёшлик ғанимат. Вақт ғанимат* ■ *Фурсат ғаниматдир, шоҳ сатрлар-ла Безамоқ чоғидир умр дафтарин.* Ғ. Фулом. *Гулчехрага эри билан тотувлиги ҳам ғаниматдек туюларди.* С. Зуннунова, Гўдак ҳиди. *Биз ҳам ғанимат, бугун бормиз, эртага.. ўзи билади.* М. Мансуров, Ёмби.

**ҒАНИМЛИК** Ғанимга хос муносабат. *Биринчи ёрдамчи илжайиб қўйди: Яхшибоев билан Шоймардоновнинг азалий ғанимлигини биларди.* М. М. Дўст, Галатепа қиссалари.

**ҒАР** [ф. غر — фоҳиша, бузуқ аёл; хотинчалиш] Суюгоёқ хотин, бузуқ хотин, фоҳиша. *Ғар бўл, ўғри бўл — инсофли бўл.* Мақол. ■ *Ўғри қариса — сўфи, ғар қариса, парихон бўлади», деб бекорга айтилмаган-да.* Ғ. Фулом, Шум бола. *Оғзига келганини қайтармай, бўралаб сука кетди: -Ғар, шарманда! Номусини сотган бузуқ!* К. Яшин, Ҳамза.

**ҒАРАЗ** [a. غرض — мақсад, ният; манфаат; яширин ёмон ният; зарур нарса] **1** кам қўлл. Шахсий манфаат; мақсад, ният. *Буни кўриб, Сидиқжоннинг қалбида бу жувонга нисбатан ҳар қандай ғараздан холи бир меҳр уйғонди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинон чироқлари. *Йигитали бу муносабат тагида нима бор —*

*бирон ғараз, манфаат ёки шунчаки одамгарчиликми — билмасди.* Д. Нурий, Осмон устуни. *Бир неча кун яхшигина яшадилар.. энди билсак, қиз ўлгурнинг ғарази бошқа экан.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

**2** Ёмонлик кўзда тутилган мақсад, кўролмаслик муносабати. *Дастлаб унинг муомалалари Нурига дағалроқ кўринса-да, кейинча унда ҳеч қандай адоват, ғараз йўқлигини, табиати шундай кескинроқ эканини тушунди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Ўзаро низонинг дарду марази Тинкамизни қуритди, хуноба қилди. Талашган хонларнинг кеку ғарази Етди юрт бошига — хароба қилди.* М. Шайхзода.

**ҒАРАЗГҮЙ** [a. + ф. غرضگوی — ғараз сўзлар айтувчи, ғаразчи] Ғараз билан иш тутувчи; ғаразчи. *Дилда кек сақловчи, ғаразгўй киши асло ўқитувчи бўла олмайди.* Р. Усмонов, Одобнома. *Сизнинг адолати ҳукмингиздан бир нарсани сўраймиз.. бизнинг тўғримизда ёмон мақсад билан сизга чақимчилик қилувчи иғвогар ва ғаразгўйлар бу мажлисга ҳозирлансинлар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Шундай ранги тоза йигит Маҳкамнинг тасавуридаги ғаразгўй амалпарастга ҳеч ҳам тўғри келмасди.* П. Қодиров, Уч илди.

**ҒАРАЗГҮЙЛИК** Ғаразли муносабат, ёмон мақсад, кўра олмаслик туйғуси. *Аммо Йўлдошнинг кўнглида бундай режа йўқ. Агар бўлса, бу ғаразгўйлик, дўстга нисбатан инсофсизлик бўларди.* А. Мухтор, Чинор. *Кимдир ғаразгўйлик билан машина теримига ажратилган майдонга сув қўйиб юборибди.* Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз.

**ҒАРАЗЛИ** Ғарази бор, ёмон мақсад кўзда тутилган. *Ғаразли гап. Ғаразли иш.* ■ *Ғаразли фикр аксар сўзлагувчинини шарманда қилди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Дўстларнинг ҳақ сўзи аччиқ бўлса ҳам, Ғаразли, хушомад сўздан яхшидир.* Ғ. Фулом.

**ҒАРАЗСИЗ** Бирор ёмон ният ёки шахсий манфаат кўзда тутилмаган; ғарази йўқ, беғараз. *Ғаразсиз гап. Ғаразсиз иш.* ■ *Мен.. ҳеч бир ғаразсиз, болаларча соддалик билан: -Оқ гул Қутбия опамнинг юзига ўхшайди! — дедим.* С. Айний, Эсдаликлар.

**ҒАРАЗЧИ** айн. ғаразгўй. *Ғаразчи одам.* ■ *Модомики, ўз ғарази йўлида истибдод орқали эл устига ҳукмрон бўлғувчилар йўқолмас эканлар — бизга нажот йўқдир, магар шундай ғаразчиларни, улар ким бўлса-*

лар ҳам, иш бошидан қувлаш ва улар ўрнига яхши ва ҳолис одамларни ўтқазिश нажотимизнинг ўлидир. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ҒАРАМ** Беда, пичан ва ш.к. нинг тўп-ланган уюми. *Пичан ғарами. Беда ғарами. Бир ғарам ғўзапоя.* ■ *Пунктдаги пахта ғарамига яхшилаб қарайман десанг, бошингдан дўппинг тушиб кетади.* Ҳ. Нурий, Раиснинг орзуси. *Гоҳ у қишлоқда, гоҳ бу қишлоқда камбағаллар қўзғалиб, бойларнинг ғарамларица ўт қўйишар.. эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

**Ғарам қилмоқ** айн. **ғарамламоқ.** *Ўрмон ёнида, ғарам қилиб қўйилган похол олдида юк ортилган арава турарди.* М. Муҳамедов, Қахрамон изидан.

**ҒАРАМЛАГИЧ** қ.х. Похол, пичан, пахта ва ш.к. ни ғарамлайдиган машина, ғарамлаш машинаси.

**ҒАРАМЛАМОҚ** Ғарам ҳолатга олмоқ; ғарам қилмоқ. *Пичанни ғарамламоқ. Ғўзапоя ғарамламоқ.* ■ *Даставвал серўт яйловларни танлаймиз ва бу яйловлардаги табиий ўтларни етилириб, сўнгра ўриб ғарамлаймиз.* Газетадан.

**ҒАРБ** [а. غرب — кунботар, ғарб] 1 Дунёнинг тўрт томонидан бири; шарққа қарама-қарши томон, кўёш ботадиган томон; кунботар. *Ғарбдан эсган шамол.* ■ *Офтоб ғарбга ёнбошлаганда, икки йўловчи даштдан чиқиб, тепаликка йўл олди.* А. Қаҳҳор, Мас-тон.

2 Маълум бир объект, ҳудуд, майдон, бино ва ш.к. нинг ғарб томони, ғарбий қисми. *Ўзбекистоннинг ғарби.* ■ *Отабек майдонда отини супуриб эгарлар экан, майдоннинг ғарбидаги хароба уйнинг деворидан бир бош кўтарилиб, унга қараб турар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Жарнинг нариги томони бир тепадан иборат бўлиб, жануб биқини маълум Чақар суви билан, ғарби Бўзсув ва Кўкча ариғи билан ўралган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 с.т. Ғарбий Европа, Ғарбий Европа мамлакатлари. *Жаннанинг ўзи.. ғарбда тикилган, кўкрак қўнтаги устига лотин ҳарфидан белгилар қўйилган желатка.. топиб келиб, Умидга кийгизди.* Мирмуҳсин, Умид.

**ҒАРБИ-ЖАНУБИЙ** Ғарб билан жануб томонлар ораллигида жойлашган: ғарб билан жануб томонлар ораллигидаги. *Бу бурч-*

*дан қараган кишига қўрғоннинг ғарби-жанубий.. бурчи ҳам кўриниб, шу йўсида тўрт бурчини айланиб чиқилса.. бизга таниш ўрда дарбозасига келинадир.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ҒАРБИЙ** [а. غربي — ғарбга (Ғарбга) оид, алоқадор] Ғарб томонда жойлашган, кунботар томондаги. *Ғарбий мамлакатлар. Ғарбий Европа. Республикамизнинг ғарбий қисми.* ■ *Мирзаев Ғарбий фронтнинг ўзида учта хат, иккита совға олган эди.* А. Қаҳҳор, Кўк конверт.

**ҒАРБИ-ШИМОЛИЙ** Ғарб билан шимол томонлар ораллигида жойлашган; ғарб билан шимол томонлар ораллигидаги. *Лагернинг ғарби-шимолий томони, ўқтин-ўқтин учраб қоладиган тепаликларни ҳисобга олмаганда, кўзга илганмас яйлов.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

**ҒАРВАЧЧА** [ф. غرچه — ғарнинг боласи] 1 Ғардан туғилган бола, ғарнинг боласи.

2 сўк. Ғардан тарқаган, ҳароми. *Жанишнинг қони қизиб кетди. У бор овози билан шовқин солди: -Тўхтайсанми, йўқми, ҳой ғарвачча! — деди қўлини қилич қилиб Файзи дастурхончига.* Ҳ. Шамс, Душман. *Ёмон одам яхши бўлмас ўлгунча, Қайдан келди пичоқли кўрс, ғарвачча.* «Бўтакўз».

**ҒАРИБ** [а. غريم — ёт, бегона, ўзга; но-таниш, номаълум] 1 Қариндош-уруғи йўқ, бирор ҳомийси, кўмакчиси бўлмаган, кимсасиз; мусофир. *Ғариб кўнглини ғариб билур.* Мақол. ■ *Бу ғариб ва кимсасиз киши асли Сабзавор шаҳридан бўлиб, фалакнинг гардиши билан Ҳиротга келиб қолган.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Файзи касалхонадан кетгандан кейин, бамисоли ғариб бўлиб қолдим.* Э. Раймов, Ажаб қишлоқ.

2 Камбағал, қашшоқ; фақир, бечора. *Тирноқ-ла ер ўйиб, сувлар оқизган Ғариблар аҳволи қоларди тангга.* Ғайратий. *Бозор Ҳамроевич, ўғли ғарибгина бир оилага нақадар катта ғам-ташвиш орттиргандини тушунди.* Ў. Усмонов, Сирли соҳил.

3 кўчма Ночор ҳолатли; кўримсиз; аҳволи танг. *..шаҳар четида ижарада, ғариб бир хонада.. яшардик.* М. М. Дўст, Лолазор. *Гиёҳлари қовжираган ғариб мозорга тикилиб ўтириб, ўтган болалигини.. эслади.* С. Аҳмад, Уфқ. *Ўзи ҳамма вақт ғариб яшашига қарамай, жуда серпардоз эди.* С. Зуннунова, Гулхан.

4 кам қўл. Ажиб, қизиқ, ажойиб. Сизлар эмас, отанг нима бўлади, Болам, жанг энди ғариб бўлади. «Маликаи айёр». Агар гумоним тўғри бўлса, Комилбекнинг қотили Ҳомидир! — Бу сўз Отабекни ажаблантирганидек, уста Олимга ғариб эшитилган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ҒАРИБЛАНМОҚ** айн. ғариблашмоқ. Етмиш кунлик қамал билан хазинамиз жуда ғарибланди, ҳатто шу кейинги кунларда ҳам қийналиб қолдик. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ҒАРИБЛАШМОҚ 1** Ғариб бўлиб қолмоқ, кимсасиз, кўмакчисиз қолмоқ.

2 Аянчли, ночор аҳволга тушиб қолмоқ; камбағаллашмоқ. *Бир майдонга сурункасига нахта экилавергач, тупроқнинг таркиби ғариблашиб, ер ориқлаб, ҳатто минерал ўғитларни ўзига сингдирилмайдиган даражага етиб қолди.* Миртемир, Р. Раҳмон, Катта карвон.

**ҒАРИБЛИК** Ғариб ҳолат, ғарибона шаброит. *Йўлчи қоронғи кечада борар экан, бутун ғариблигини, юрагидаги қайғу гирдобининг бутун оғирлигини яна чуқурроқ туйди.* Ойбек, Танланган асарлар. [Меъмор:] *Қолган урмимни, чолу кампир бирга, хокисору ғарибликда, тоат-ибодатда ўтказмоқчиман.* Мирмуҳсин, Меъмор.

**ҒАРИБОН** [а. + ф. غريبان — ғариблар]: **шоми ғарибон** Ғарибона шом пайти; кишини изтиробга соладиган, кўзга хунук кўринадиган, кўнгилсиз, хувуллаган кечки пайт. [Холниса хола] *Кечқурунлари, шоми ғарибонда йиғлади.* Мирмуҳсин, Чиниқиш.

**ҒАРИБОНА** [а. + ф. غريبانه — ғарибларча, ғариблар каби] Ғарибларга хос; фақирона, ночор. *Ғарибона ҳаёт кечирмоқ.* ■ [Муқимий ва Тожибой] *Хуржунни бошга қўйиб, ғарибона уйқуга кетдилар.* С. Абдулла, Мавлоно Муқимий. *Бизникидақа кичкина, ғарибона эмас, катта, чиройли.. уй экан.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

**ҒАРИБПАРВАР** [а. + ф. غريب پرور — ғариблар гамхўри] Ғарибларга ён босадиган, кўмаклашадиган; камбағалпарвар.

**ҒАРИБУДДИЁР** [а. غريب التديار — бошқа, ўзга мамлакат(лар)] эск. кт. Бошқа ёқдан келган; мусофир, фақир. *Узумчи ғарибуддиёр эканимни фаҳмлаб, баъзи маслаҳатларни берди.* Ф. Фулом, Шум бола.

**ҒАРИБ-ҒУРАБО** [ғариб + а. غرياء — «ғариб» с. нинг кўпл.] Фақир кишилар, ғариблар. *Ҳа, худо, бературган бўлсанг, биздай ғариб-ғураболарга бер!* Ф. Фулом, Тирилган мурда. *У киши [эшон] катта авлиё эмишлар. Бизга ўхшаган ғариб-ғураболарга меҳрибон эмишлар.* Н. Сафаров, Шарқ тонги.

**ҒАРЛИК** Суюғоёқлик; фоҳишалик, бузуқлик. *Ватанфурушлик уят, ғарлик, ўғрилиқ уят..* Шуҳрат, Жаннат қидирганлар.

**ҒАРОВ** Пояси қаттиқ ва бўғим-бўғим, ичи ковак, қамишга ўхшаш тропик ўсимлик; бамбук. *Авваллари наяки растасида ғаровдан чилмга найу сархона қилиб сотгувчи эди.* А. Мухтор, Кумуш тола.

**Тирноққа ғаров югуртирмоқ (ёки солмоқ)** Қаттиқ азоб бермоқ, қийнамоқ. *— Қишлоқдаги миш-мишлар хунук, золимлар менинг ҳам тирноғимга ғаров югуртмоқчи, — деди чол.* А. Муҳиддин, Ёдгорликнинг тўйи. *Кўлимдасан, жодуда қирқтираман! Тирноқларингга ғаров соламан.* К. Яшин, Ҳамза.

**ҒАРОЙИБ** [а. غرائب — қизиқ нарсалар, камёб нарсалар] 1 *Жуда кам учрайдиган, жуда бошқача, ғалати.* *Ғаройиб машина.* ■ *Назар Алиматга худди ажойибхонадаги ғаройиб нарсани томоша қилаётгандек боқарди.* Э. Усмонов, Ёлқин. *Бу кўчалар шундай сирли ва ғаройибки, асти қўяверасиз.* С. Акбарий, Севги билан тирилган юрак. *..янги журнални варақлаб ўтириб.. ғаройиб суратга кўзим тушди.* М. М. Дўст, Лолазор.

2 айн. ажойиб 1. *Хатдаги гаплар бирмунча ғаройиб бўлиши баробаринда, унинг тегишли кишига етиши жуда зарур эди.* А. Муқимов, Тарк этма назокатни. *Бугунги кўпқари ғаройиб бўлди-да.* Ш. Ашурова, Янга.

**ҒАРОЙИБОТ** [а. غرائبات — «ғаройиб» с. нинг кўпл.] Ажойиб ва ғаройиб нарсалар, ажойибот. *Сафарга чиққанимдан буён кўп ажойиботларни кўрдим, кўп ғаройиботларнинг гувоҳи бўлдим.* Х. Тўхтабоев, Сарик девни миниб. *Кўзи бир зум илгингандай бўлади-ю, аммо алаҳсирай бошлайди, кўз ўнгидан турли-туман ажойиботлар, ғаройиботлар ўтади.* Ў. Муқимов, Олов ва ниҳоллар.

**ҒАРРА-ШАРРА:** ғарра-шарра сарф қилмоқ с.т. Меъёрдан ташқари, катта-катта сарф, чиқим қилмоқ. *Пулни ғарра-шарра сарф қилмоқ.*

**ҒАРТ** тақл. с. Кескин ишқаланиш ёки урилишдан келиб чиқадиган йўғон, дағал товушни билдиради.

**Фарт этмоқ айн. фартилламоқ.** Эшик фарт этиб ёпилди.

**ФАРТИЛЛАМОҚ** «Фарт», «фарт-фарт» этган товуш чиқармоқ. *Карнайлар қулоқларни батанг қилиб фартиллади.* Ф. Расул, Адолат.

**ФАРТ-ГУРТ** тақл. с. «Фарт» ва шунга яқин товушларни билдиради. *Булардан бошқа яна 4 та «созанда» ҳам тақир-туқур, фарт-гурт қилиб, қулоқ-мияни еб бормоқда.* Ҳ. Ҳасанов, Экватордан ўтганда.

**ФАРЧ** тақл. с. 1 Мўрт, куврак нарсани чайнаганда, босганда, синдирганда чиқадиган товушни билдиради.

**Фарч этиб** (ёки этказиб) Фарчиллатиб, фарчча; тез ва шиддат билан. *Бодрингни фарч этиб тишламоқ.* ■ - Шу билан мақтан-япсанми?! — пўнғиллади у қўлида қолган карам мағзини фарч этиб чайнаб. А. Мухтор, Бўронларда бордек ҳаловат.

2 махс. Этик, кавуш, туфли каби оёқ кийимларининг тагчарми орасига махсус гарзда қўйиладиган чарм ва юрганга ундан чиқадиган товуш. *Худо хоҳласа, этикларингга фарч солдириб бераман.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар. *Уртага чўккан ўнғайсиз жимликни узоқ йўлакдан эшитилган этик фарчи бузарди.* А. Мухтор, Туғилиш. *Ҳали фарчи кетмаган туфлисидан тортиб пўрим телпагигача — бошдан-оёқ яна бир синчиклаб, маънадор тикилди.* «Ёшлик».

**ФАРЧИЛЛАМА** Юрганга фарчиллайдиган, фарчиллаган товуш чиқадиган. [Машарифнинг] *Бошида дўппи, устида тўн, оёғида фарчиллама этик.* Н. Мақсудий, Машарифнинг гинаси. *Оёғида фарчиллама кавуш-маҳси.* М. Осим, Тилсиз гувоҳ.

**ФАРЧИЛЛАМОҚ** «Фарч-фарч» товуш чиқармоқ. *Кўча ва ҳовлиларда музлаб ётган қор оёқ тағида фарчилларди.* П. Турсун, Ўқигувчи. *Туфличаси фарчиллайди, Дилийим аччиғлайди.* «Бойчечак».

**ФАРЧЛИ** Фарчи бор, «фарч» қўйилган: юрганга «фарч-гурч» қиладиган. *Очил бувага қараганда у [Азимжон] бошқа бир олам: фарчли ялтироқ этик, шевиот шим, ипак кўйлак.. ҳаммаси бежирим, ҳаммаси нафис, тахи бузилмаган.* А. Мухтор, Чинор. *Афанди янги тикилган фарчли бедана кавушини кийиб, ҳар қадамда завқланиб, боғ сайлига кетаётган эди.* «Латифалар».

**ФАРЧСИЗ** Фарчи йўқ, «фарч-гурч» қилмайдиган. *Фарчсиз этик.*

**ФАРЧЧА 1** «Фарч» этиб ёки «фарч» этказиб. *Тилимни фарчча тишлаб олдим. Умихни фарчча босиб олди.* ■ *Турдиевнинг қўлини гитлерчи фарчча тишлади.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

2 Турган-битгани, нуқул. *Ёнғоқ меваларни оладиган бўлсак, буларнинг таркиби фарчча мой бўлади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. *..ёғлиқ патир, қулинг ўргилсин фарчча думбали сомсаларни тўжиб ташлади дастурхонга.* Ойбек, Улуғ йўл.

**ФАРЧ-ГУРЧ** «Фарч» ва шунга яқин товушларни билдиради. *Кишиларнинг оёқ босишлари зарбидан қорнинг «фарч-гурч» қилган носаси эшитилади.* Газетадан. *Нафиса унинг пиёзни фарч-гурч чайнаб, нон билан тушираётганини завқланиб томоша қиларкан, сўзларининг мағзини чақшига уринарди.* А. Мухтор, Туғилиш.

**ФАРҚ I** [а. غرق — сувга чўк(тир)иш, бот(ир)иш; сув тошқини ёки غريق — сувга чўкиб кетган, ботган] 1 Сувга чўккан, сув қаърига ботган. *Яхши билан ёмон ўртаси фарқдир, Буни билмаганлар дарёга фарқдир.* Газетадан.

2 кўчма Бирор нарсага кўмилиб кетган; бурканган, чўмган ҳолатли (ҳолатда). *«Тоқи заргарон» остидан чарчоқ, пала-партиш хаёлларга фарқ ўтиб бораркан, ён томондан дўриллаган овоз эшитилди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Гўё борлиқ тинч ва осойишта дамларнинг лаззатига фарқ.* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

**Фарқ бўлмоқ** 1) чўкмоқ, сув қаърига кирмоқ. *Икки кеманинг бошини тутган фарқ бўлар.* Мақол. ■ *Омон қоламан десанг, қирғоққа чиқ!.. Чиқмасанг, баринг дарёга фарқ бўласан!* Ж. Шарипов, Хоразм; 2) бирор нарсага бутунлай ўранмоқ, бурканмоқ; ботмоқ, чўммоқ. *Бутунлай ипак-атласларга фарқ бўлган Холжон хола буйи баробар катта бир ойнага қараб, узини томоша қилди.* Файрабий, Довдираш. *Чуқур хаёлга фарқ бўлиб ўтирган Зулфизар бир чўчиб тушиди.* К. Яшин, Ҳамза.

**ФАРҚ II** Ўзи боғланиб келган сўз (сўз бирикмаси) англаган ҳаракат-ҳолатнинг тўла-тўқис, бутунлай юз беришини, юз берган ҳолатини билдиради. *Рисолат отин кўкариб кетган эрини кўриб.. қайноқ новвот чой тайёрлаб, босиб-босиб ичирди.* Қўлдош отанинг бадани илиб, фарқ терлади. Ҳ. Фулом, Тошкентликлар. *Улоққа ташланган-*



ларнинг ўзлариям, отлариям хиёл ўтмай фарқ терга ботди. Т. Мурод, От кишнаган оқшом. Узумлар фарқ пишган, новдаларда олтинланиб, одам кўнглини маст этади. Б. Барот, Соҳибкорлар. Ҳозир айни фарқ пишқичлик пайти. Газетадан.

**ҒАРҚОБ** [ф. غرقاب — сув айланиши, гирдоб] кам қўлл. **1** айн. **гирдоб**.

**2** кўчма Бирор ҳодиса, жараён даврасида, қамровида, таъсирида бўлиш. *Хаёлларга фарқоб бўлиб, ёнбошлаб ётиб эдим.* Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

**ҒАРҒАРА I** [а. غرغره — вишиллаш, кул-куллаш; томоқ, ҳалқумни чайқаш, чайқаб тозалаш] тақл. с. **I** Сув ёки бошқа суюқ нарсани оғизда тутиб, томоқни чайганда чиқадиган товушни билдиради. *Ғарғара қилмоқ.* ■ *Йўлдош жуда чарчаган. Бунинг устига-устак томоғи шамоллаган эди. Намакоб билан ғарғара қилиб юриб, кечагина зўрға тузатиб олди.* А. Мухтор, Чинор. *Сут билан оғизни чайқаш ва ғарғара қилиш томоқ оғриғи, бодомсимон безларга наф бўлади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

**2** Ўлим олдидан томоқдан чиқадиган хирқироқ товуш. *..ўғлини алақайси гулеун базмдан қақриб олиб, ўлим тўшагида ажал ғарғараси тутиб ётган қари граф ҳузурига юборади.* Х. Султон, Бир оқшом эртаги. *Келса, жиянининг томоғига ғарғара келиб қолган экан. Зиёда бош томонда, Гулнора қиз оёқ томонда унсиз йиғлаб ўтиришибди.* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

**ҒАРҒАРА II** махс. **I** Арқон ёки занжир ёрдамида бирор нарсани тортиш, кўтариш учун хизмат қиладиган мослама, ўққа ўрнатилган ғалтак; чиғир. *Кўра яқинига қазилиб, устига ғарғара ўтқазилган бир қудуқ у ердагиларнинг сув манбаи эди.* С. Айний, Куллар.

**2** Катта чарх, девчарх; чархли дастгоҳ. *Пиллакаш пилла ипининг учини топиб, бир-бирига чирмашиб кетган пилла ипини.. ғарғарага ўрнатилган дууга ўрар эди.* Газетадан.

**ҒАРҒАША** Шамол, офтоб, совуқ таъсирида қуруқшаган; гудраша. *Кўпинча совуқ, нам ҳавода қўл ғарғаша тортади, ёрилади.* «Саодат».

**ҒАСБ** [а. غصب — зўрлаш, мажбурлаш, куч ишлатиш; ҳокимиятни босиб ёки тортиб олиш]: **ғасб этмоқ** эск. *кт.* Бировларнинг мол-мулкани ўзиники қилиб олмоқ, ўз-

лаштирмоқ: "тортиб олмоқ, таламоқ. *Қайлиқ ўйнаб, қиз сотишлар, Чўри, хизматкор тутишлар, Биров мулкни ғасб этишлар — Бу кун сенга кўп қийиндир.* Ҳамза.

**ҒАССОЛ I** [а. غسال — кир ювувчи; ўлик ювувчи] айн. **ювгучи**. *Икковимиз ҳам янги ҳаваскор ғассол бўлганимиз учун, қизишқиб кетиб, [ўликни] уч мартагина эмас, 10-15 марта чайқаб юбордик.* Ф. Фулом, Шум бола. [Ўйга] *Сўфи, ундан кейин ғассол, ундан кейин яна бир неча художўй кишилар келишди.* Мирмуҳсин, Фурбатдаги одам.

**ҒАТ** тақл. с. Карнай, машина сигнали кабиларнинг товушига ўхшаш товушни билдиради. *..карнайларнинг ғат-ғати ҳавони ларзага келтирди.* М. Осим, Ўтрор. *Йўғон киши, худди ғозга ўхшаб, «ғат-ғат-ғат» қилиб кулди.* А. Қаҳор, Қўшчинор чироклари.

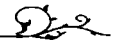
**ҒАТИЛЛАМОҚ** «Ғат-ғат» этган товуш чиқармоқ, «ғат-ғат» қилмоқ.

**ҒАФЛАТ I** [а. غفلت — паришонхотирлик, бепарволик, лоқайдлик; ақлсизлик] **I** Ҳуш-ёрлик бутунлай йўқолган ҳолат, бутунлай огоҳсизлик; ғофиллик. *Келди айёми баҳор, иш даври бир он ўтмасин, Бир нафас ғафлатда бу қийматли даврон ўтмасин.* Ҳабибий. -*Қалай? — деб сўради Комилов Бекдан отишнинг натижасини билмоқчи бўлиб.* -*Ғафлатда экан, чамамда, ҳаммаси бўлмаса ҳам, тенг ярми қирилди.* И. Раҳим, Мангулик кўшиғи.

**Ғафлатда қолмоқ** ёки **ғафлат босмоқ** Ҳушёрликни йўқотмоқ, ғафлат ҳолатига тушмоқ; ғофиллик билан фурсатни қўлдан бермоқ. *Тушуниб қадан боссанг, ғафлатда қолмайсан, хато қилмайсан, фарқ бўлмайсан.* Й. Муқимов, Қизилқум паҳлавони. *Ғафлат босиб, кўзим илинган экан, бир вақт қулоғимга хириллаган товуш кирди.* Шуҳрат, Жаннат қидирганлар. *Ишқилиб, [ғўзани] парварши қилиш даврида ғафлатда қолманглар-да.* Газетадан.

**2** кўчма Нарсаларнинг моҳиятига тушунмаслик; нодонлик, жаҳолат. *Абдишукур давом этди сўзида: -Хусусан, биз, Туркистон мусулмонлари, чуқур ғафлатдамыз.* Ойбек, Танланган асарлар.

**Ғафлат уйқуси** Қаттиқ уйқу. *У ер-бу ерга қўйилган қоровуллар эса ғафлат уйқусида эдилар.* М. Осим, Сеҳрли сўз. *..хонадон эгалари ғафлат уйқусида ётгандай.* *Жимжитлик.* С. Сиёев, Аваз.



**ҒАЧЧА** с. т. Ғарчча. Сапчиб ҳиқилдоғини ажратиш учун бўлган Муталнинг биринчи ҳаракати бўшга кетди-да, чап биқинига ўткир ханжар ғачча ботирилди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ҒАШ I** [ф. غش — ҳушидан (ўзидан) кетиш, ҳушини йўқотиш, беҳушлик] **I сфт.** кам қул. Нохуш, дилгир (кайфият, руҳиятга нисбатан). Уларнинг бўлимларида ситамгар ғаш кайфият ҳукмрон. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. Ойдин кечада бу хунук овоз унинг ғаш кўнглини тирнаб ўтгандай бўлди. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

**2 айн. ғашлик I.** Орадан бир неча ой ўтган бўлса ҳам, Роҳатбиби кўнглидаги ғаш ёзилмади. Ҳ. Фулом, Машғал.

**Кўнгли (ёки юраги) ғаш тортмоқ айн. ғашланмоқ.** Қасосбнинг эсига дафъатан туннов кунги дилхиралик тушиб, кўнгли қешбаттар ғаш тортди. Н. Норқобилов, Тўқнашув. **Ғаши келмоқ** 1) асаби кўзғамок; гижинмоқ. Азиза курсдош қизларнинг ғаши келаётганини сезган сайин ўзини ғолиб ҳисоблаб, роҳатланар эди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол; 2) бадандаги бирор таъсирдан безовталиқ, ноқулайлик сезмоқ. [Йўлчи] Баъзан ғаши келиб, баданга ёпишган кўйлакни кўчирар ва еллинар эди. Ойбек, Танланган асарлар. **Ғашига тегмоқ** 1) асабини кўзғамок, гижинтирмоқ. У ғашга тегар даражада ялтоқланаркан, меҳмонларни «қани-қани»лаб, ҳовлига бошлади. «Ёшлик»; 2) бирор таъсирдан ноқулайлик, ёқимсизлик туйғуси кўзғалмоқ. Сочлари орасидан пешонасига сизиб тушаётган томчиларнинг ғашига тегишига парво қилмай, ҳозиргина бўлиб ўтган воқеадан қувонар эди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

**ҒАШ II** Гишғиша қилаверадиган; инжиқ (болалар ҳақида). Кичик ўғли жуда ғаш бўлган.

**ҒАШ III** [а. غش — алдамчилик, фирибгарлик; сохтакорлик] шв. Душман, рақиб, ёв. Шул сабадан дев билан парилар сизга ғаш бўлган. «Маликаи айёр». Эътибор дейсанми қилган ишингни, Ҳеч билмайсан душманингни — ғашингни. «Эрали ва Шерали». То ўлгунча Николай билан ғаш бўлди, Намоздайин бир зўр ўтди жаҳонда. «Кўшиқлар».

**ҒАШАВА** айн. ғишава. [Директор] Сиртқи институтга кирларинг, деб ғашава қил-

япти. С. Зуннунова, Янги директор. ..бе-кордан-бекорга смена бошлиғи билан диспетчерга ғашава қилишарди. Н. Норқобилов, Бекатдаги оқ уйча.

**ҒАШЛАМОҚ** Ғашликка солмоқ, ғаш қилмоқ. Собирдан дарак йўқлиги Роҳиланинг дилини ғашлаганди. А. Муҳиддин, Ҳ. Тожибоев, Оташ қалбли қиз.

**ҒАШЛАНМОҚ I** Ғашламоқ фл. ўзл. н. Кета туриб, хаёлига шубҳалар келиб, кўнгли ғашланди-ю.. ўзини юпатди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

**2** Ғашлик, инжиқлик қилмоқ. ..кўрпаларни боланинг устига ёпиб, ўз қулогини унинг ғашланишларидан тинчитди.. С. Айний, Қуллар.

**ҒАШЛИК I** Руҳиятдаги дилгир, ғаш ҳолат; нохуш, дилгир туйғу, таъби хиралик. Кундошлик — кўнгли ғашлик. Мақол. ■ Баширжоннинг дилига ғашлик оралади. Асқар Бакировичнинг овозидан кайфияти яхши эмаслиги сезилиб турарди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа. Нега, менинг дилим, титрайсан нечун, Нечун юрагимни тирнайсан, ғашлик? А. Орипов, Йиллар армони.

**ҒАШЛИК II** Гишғиша, хархаша, инжиқлик. Эрталаб Анзират хола кийинтираётганида, боланинг ғашлик қилиб йиғлаётганини, онасини йўқлаганини кўриб, кўнгли бузилиб кетди. А. Қаҳқор, Қўшчинор чироклари. Олиб кетдим бари бир алдаб, Қилса ҳамки ғашлик, айёрлик. Ш. Раҳмон, Юрак қирралари.

**ҒАШЛИК III** Ғайирлик, душманлик. Сизларга менинг ғашлигим йўқ, аммо ҳавасим келади. Мирмуҳсин, Меъмор.

**ҒАШҒАША** с. т. Хархаша, ғашава, жанжал. ..ҳар йили бир бор кўйлак деб ғашғаша қилади. К. Алиев, Миллат пешвоси.

**ҒАЮР** [а. غيور — рашқчи; жонкуяр, фидойи; ғайратли, тиришқоқ] **I эск. айн. ғайир.** Нима дейсан, эй ғаюр инсон? Ғийбатларинг мени қилди қон. М. Юсуф.

**2 с. т.** Ғайратли. Дарҳақиқат, сиз ва бизнинг вазифамиз бундай ёш, ғаюр йигитларга ҳар доим далда беришликдир. А. Қодирий, Кичик ҳикоялар.

**ҒАҚ тақл. с.** Ўрдақ ёки қарға-қузғунлар товушини билдиради. Шақиллаб мақтаниш билан алахсиган олаҳакка, сигирнинг думи текканда, «ғақ!» этди-ю, ура қочди. С. Анорбоев, Оқсой.

**ФАҚИЛЛАМОҚ** «Ғақ-ғақ» этган товуш чиқармоқ. *Холматжон.. аллақерда тинимсиз ғақиллаётган ўрдаклар овозига қулоқ соларди. С. Аҳмад, Уфқ. Ғознинг ғақиллаган товуши кампир ўғлининг қулоғига бориб, дарди бўшашиб, энасига бир сўз деб турган экан. «Алпомиш».*

**ҒАҚ-ҒУҚ** тақл. с. «Ғақ» ва шунга яқин товушларни билдиради. *Кун ёйилиб, елкани қиздира бошлади. Узоқ-яқиндан ўрдакларнинг ғақ-ғуқи эшитилди. С. Аҳмад, Уфқ.*

**ҒАҒИЛЛАМОҚ** «Ғақ-ғақ» деган товуш чиқармоқ. *..қаердандир ўрдакларнинг ғағиллаши эшитилар эди. А. Қаҳҳор, Асарлар. Хайрлашган товушлар. Машина жўнайди. Ғозлар ғағиллайди. А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар.*

**ҒИВАК** шв. Яхши ривожланмаган, нимжон, заиф (усимлик ҳақида). *Ёввойи ўт, зарпечак Зормандалар авжиди.. Куйиб ғивак ғузалар Азобда қолган жуда. Т. Йўлдош.*

**ҒИВИЛЛАМОҚ** айн. **ғивирламоқ**. *Сал шўхлик қилсанг: -Ғивиллама оёқ остида! — деб жеркишарди улар. Ойбек, Болалик.*

**ҒИВИРЛАМОҚ** с.т. 1 Тинимсиз, бепартиб ҳаракат қилмоқ, «ғивир-ғивир» қилмоқ; ғимирламоқ (майда жониворлар ҳақида). *Пастдан қараган кишига гўё беҳисоб чумоли карвони ғивирлаётганга ўхшаб кўринади. И. Раҳим, Ихлос. Кўклам келиши билан бутун дарахтлар уйғонади, қурт-қумурсқалар ҳам ғивирлаб қоладилар. Ф. Фулом, Тирилган мурда.*

2 *кўчма* Аста кўзғалмоқ, ҳаракатга келмоқ. *Дарҳақиқат, душман ғивирлаб қолган эди. Ҳадемай ҳужумга кўчди. Шухрат, Шинели йиллар. Кетмоқчи бўлиб ғивирлай бошлаган эди, Ҳалима опа қўймай, чойга ўтқазди. Ойдин, Ҳикоялар.*

3 Бирор нарса, иш билан секин-аста куйманмоқ. *Ҳовлида беш-олти киши ғивирлаб юрибди. Ў. Умарбеков, Юлдузлар. Ғивирларди бунда ҳамшиша: Гул суғорар, ҳовли сунурар.. Ойбек, Қизлар.*

**ҒИВИРСИМОҚ** айн. **ғивирламоқ** 3. *Бир кун у кечаси шаҳардан келаётган эди, катта толнинг тагида кимдир ғивирсиб юрганини кўрди. Ойдин, Сухбати жонон. Ошхона атрофида ғивирсиб юрган одамларни ҳам кўриш мумкин. Ж. Абдуллахонов, Тўфон.*

**ҒИВИР-ШИВИР** тақл. с. Секин, аранг эшитиладиган, маъноси ноаниқ товушларни билдиради; пичир-пичир, ғивир-ғивир.

*Кечаси кўшни ҳовлида ғивир-шивир бўлиб қолди. ■ Кел, кел, қани, нима бўлди? Сўзла, ғивир-шивир қулоғимга чалинди.. Ойбек, Улуғ йўл. ..одамлар ўртасида ғивир-шивир гаплар тарқалди. А. Толипов, Ҳақиқат енгди.*

**ҒИВИР-ҒИВИР** тақл. с. 1 Ҳашаротнинг аста, давомли, тинимсиз ҳаракатини, қимирлашини билдиради. *Бир нарса ғивир-ғивир қилиб ухлатмади. Қулоғимда бир нарса ғивир-ғивир қилди.*

2 Бирор иш билан тинимсиз шуғулланиш, тинимсиз уриниш ҳолатини билдиради. *Дунё ари уяга ўхшар экан. Ғивир-ғивир қиласан, кирасан, чиқасан, уринасан, суринасан — бол йиғасан. Сен йиққан болдан қавм аҳли баҳра топишини ўйлайсан. Ж. Абдуллахонов, Тўфон.*

**ҒИДИ-БИДИ** Норозилик, талаб, шикоят, койиш ва ш.к. тарздаги гап-сўз, ўзаро айтишиш (одатда, арзимас, майда-чуйда нарсалар ҳақида). *..сен билан ғиди-биди айтишиб ўтиришга тоқатим йўқ. Т. Ашуров, Марварид тут. Эру хотин ўртасида ғиди-биди бошланганига мана икки кун бўлди. «Муштум». Муслим ишга кетиши билан, қайнана-келин ўртасида ғиди-биди гаплар баъзан жанжалларга айланиб кетарди. Ҳ. Зиёхонова, Биринчи мактуб.*

**ҒИДИЛЛАШМОҚ** с.т. Ғижиллашмоқ.

**ҒИДИНГЛАМОҚ** с.т. салб. Бемаъни гапларни айтмоқ; пўнғилламоқ, дўнғилламоқ. *Сафар сапчиб ўрнидан туриб, овози борича: -Ҳайдасангиз — ҳайдайверинг, колхозингизга зор эмасман, — деб ғидинглади. Ҳ. Турсунқулов, Ҳаётим қиссаси.*

**ҒИДИ-ҒИДИ** айн. **ғиди-биди**. *Кундошлик иши қийин, коса косага текканда, ғиди-ғиди гаплар кўнайса, бизга эмас, ўғлингга ҳам татимай қоладир. А. Қодирӣй, Ўтган кунлар.*

**ҒИДО** [а. غداء — нонушта; тушлик овқат; озиқ, таом] эск. кт. қ. **ҒИЗО**. *Қиз ва йигит орасида.. пахтачилик ривожини тўғрисида қизгин суҳбат бошланиб кетди. Ҳар иккинсининг жонига бу мавзу ғидо эди. Ойбек, О. в. шабадалар.*

**ҒИДҒИДЛАМОҚ** тақл. с. Бўлиниб-бўлиниб чиқадиган овоз билан сайрамоқ (каклик, бедана ҳақида). *Ҳожи дўппили Султон пучуқ такяда боқиб юрган каклик ғидғидлай бошлади. Ф. Фулом, Шум бола.*

**ҒИД-ҒИДОК** тақл. с. Какликнинг сайрашини билдиради. *Бу тонгда Ҳожи бобо*

наврўздан буён ихлос қўйиб парвариш қилиб юрган, аммо сайрамаган, Ўратепадан совгага келган туллак каклик бирдан «ғид-ғидок» чиқариб қолди.. Ф. Фулом, Шум бола.

**ГИЖБАНГ** тақл.с. қ. **гижбанг**.

**ГИЖБАНГЛАМОҚ** Маълум усул ёки ритмда чалинмоқ, жарангдор овоз таратмоқ (чилдирма ҳақида). *Қаердадир чилдирма гижбангламоқда, бир томонда майда ва шўх, иккинчи томонда кишининг қалбини тирнайидиган катта ашула бўлмоқда.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

**ГИЖЖАК** [ф. غزک / غچک — камонча билан чалинадиган торли мусиқа асбоби] Сим торли, қоринчасига махсус тери қопланган, камонча билан чалинадиган мусиқа асбоби. *Ичкаридан.. най ва гижжак овози баралла келиб турар эди.* Файратий, Довдириш. *Барот полвон «додхоҳ келибди шекилли», деб самовар томонга қараган эди, дотор, танбур, гижжак, най, доира кутариб келаётган машшоқларга кўзи тушди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

**ГИЖЖАКЧИ** Гижжак чалувчи созанда. *Фақат гижжакчигина камон тортар, чилдирмачи ҳар замонда бир «тақ» этиб чертиб кўяр, карнайчи эса бир четда мудраб ўтирар эди.* С. Аҳмад, Музикали воқеа. *Эшонхон даҳлизда ичириб-едириб меҳмон қилган бир гуруҳ танбурчи, гижжакчи созандаларини бошлаб кирди.* Ойбек, Улуғ йўл.

**ГИЖИЛЛАМОҚ** 1 с.т. Гижирламоқ. *Гижиллайдиган каравот.* ■ [Давлатёр] *Билинар-билинмас ҳуштак чалди. Гўё унинг ҳуштагига дарвозанинг бир қаноти сезилар-сезилмас гижиллабгина бир одам сиғарлик очилди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Намиққан эшик гижиллаб очилди.* Ш. Холмирзаев, Тўлқинлар. *Танча ёнида чўмилтирилган бола эртасига ўпкаси гижиллаб, гингишиб чиқди.* Мирмуҳсин, Жаҳолат панжаси.

2 с.т. Кўпайиб, «гиж-гиж» бўлиб кетмоқ, тўлиб-тошмоқ. *Қараса, бир кичкина бозор экан, одам гижиллаб ётибди.* «Равшан».

**ГИЖИЛЛАШМОҚ** Ади-бади айтишмоқ; жанжаллашмоқ. *..бўлимга чиқишим билан Каримийнинг тазйиқига учрадим-у, икковимиз гижиллашиб қолдик.* О. Ёкубов, Бир фелъетон қиссаси. *Ҳозир у билан гижиллашиб ўтиришининг фойдасиз эканини пайқаб, орқага чекинди.* М. Осим, Элчилар.

**ГИЖИМ** I Букланиб, эзилиб, тахи, текислиги бузилган. [Акбарали] *Гижим қозони кафти билан яна текислаб, яна ўқиди, иккинчи анкетани ҳам олиб, солиштириб ўқиди.* А. Мухтор, Чинор. *Тоғорага солиб ювсангиз ҳам, гижим бўлмайди, материали жуда пишиқ.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Гижим кўйлакни киймайди, ботинкасини узоқ ишқалаб тозалайди.* А. Мухтор, Қумуш тола.

**Гижим бахмал (ёки духоба)** Бахмалнинг туклари бир текис, силлиқ бўлмасдан, гижимланган каби товланиб турадиган хили. *Магазиндан ўн метр гижим духоба олдим.* ■ *Муҳаббат.. бир кийим гижим бахмал олиб чиқади, Турғун чўт уриш билан овора.* Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби. **Гижим рўмол** *Ғўзапўчоқ шаклида бўртиқ нақшлар солиб тўқилган ипак рўмол. Гажак қўйган келинчақлар, гижим рўмол ўраган қизлар фотография олдида ўралашиб қолишади.* С. Аҳмад, Уфқ.

**ГИЖИМ** II с.т. Сиқим, чангал. [Нусратилла] *Белидаги бир қийиғни жаҳл билан шартта ечиб, бир гижим пулни ятироқ ғишт устига сочди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

**ГИЖИМЛАМОҚ** I Текислиги, тахи бузилган, эзилган ҳолатга олмоқ; гижим қилмоқ. *Заргаровнинг ҳовлисида.. ерда ётган бир пой эски калиш, гижимлаб ташланган бир-иккита газетадан бошқа ҳеч нарса йўқ.* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар. *Столдаги оппоқ сочиқни олиб, бўйни, юзини артди-да, гижимлаб, ёнига қўйди.* С. Нуров, Нарвон. *..бир нуқтага тикилганча, хат ёзилган қозони беихтиёр гижимлай бошлайди.* Р. Файзий, Сен етим эмассан.

2 Кафтлари орасида маҳкам, эзган ҳолда тутмоқ, сиқиб ушламоқ. *-Мен ҳам соғиндим, Ойқиз, — деди Олимжон Ойқизнинг сочларини гижимлаб..* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *-Энди бу ёғи бизга боғлиқ, — деди у кафтидаги бир сиқим тупроқни гижимлаб.* Й. Шамшаров, Пахтақайнар.

3 кўчма Азобламоқ, эзмоқ, қийнамоқ. *Вужудини дард гижимлаб ташлагандек букчайиб, ўз кўчасига бурилди Икромжон.* С. Аҳмад, Уфқ. *Бу хаёл унинг қалбини гижимлади..* Мирмуҳсин, Умид.

**ГИЖИН:** **ГИЖИНИ** келмоқ *Ғаши, аччиғи келмоқ. Маҳалла бойваччаларининг тўйдан мийиқлари остида кулиб чиқаётганларини*

кўриб, Ҳайдарнинг гижини келди. М. Осим, Тилсиз гувоҳ. **Гижинига тегмоқ** ёки **гижинини келтирмоқ** Жаҳлини чиқармоқ, аччиғини келтирмоқ, ғашига тегмоқ. Бу сийниталоқ [синглиталоқ]нинг боласи.. гижинимга тегиб юрибди. П. Турсун, Уқитувчи.

**ГИЖИНМОҚ** Аччиғи келиб, жаҳли чиқиб, қиёфаси шунга мос ҳолда ўзгармоқ (мас., юзи бурушмоқ). Тишларини бир-бирига босиб, қаттиқ оғриққа дучор бўлган кишидек гижинди, қисиқ лабларидан пушаймонликни ифодаловчи инграш чиқди. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Раҳим муштлар зарбини тузуккина сезган бўлса-да, аламини ичига ютди, тишларини қирсиллатди, гижинди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. Эрининг вағиллашидан ажабланиб югуриб чиққан Майсахон ҳам иккала биродарнинг бир-бирига гижиниб турганини кўриб, ҳайкалдек қотиб қолди. А. Муҳиддин, Инсон қалби оташ.

**ГИЖИР** тақл. с. Қаттиқ нарсаларнинг бир-бирига ишқаланишидан ҳосил бўладиган ёқимсиз товушни билдиради. Эшикнинг гижери. Каравотнинг гижери болани уйғотиб юборди. ■ Тупроғи билқ-билқ кўчадан араванинг асабларни пармалайдиган гижери эшитиларди. Ойбек, Навоий.

**ГИЖИРЛАМОҚ 1** «Гижир-гижир» товуш чиқармоқ, гижир-гижир қилмоқ. Аравага гўнг роса тепкилаб босилган, гилдирақлар юк зўрлигидан гижирлар, қўш от уни зўрға тортарди. Ҳ. Фулом, Феруза. Баширжоннинг тишлари гижирлаб, ўрнидан туриб кетди. Н. Аминов, Суварак.

2 с.т. Шамоллаш ёки бирор касаллик туфайли хириллашга яқин овоз чиқармоқ. Тузукликка тузук. Лекин ҳали ҳам ункалари гижирлайди, йўталадилар. С. Анорбоев, Оқсой.

**ГИЖИРЛАШМОҚ** қ. гижиллашмоқ. Ота-ўғил, биз келмасдан аввал, ўзаро гижирлашиб олган эканлар. С. Айний, Эсдалиқлар. Ғайбулла қурилиш бошқармасига бориб, ўзи гаплашди.. совхоз бошлиқлари билан ҳам гижирлашиб олди. Ш. Фуломов, Ёрқин уфқлар.

**ГИЖМАЛОҚ** шв. Гижимланган, тахи бузилган, гижим. Кўйлак гижмалоқ бўлиб кетибди. Гижмалоқ қилмоқ. Қоғозни гижмалоқ қилмоқ.

**ГИЖМАЛОҚЛАМОҚ** шв. Текислигини ёки таҳини бузмоқ, гижимламоқ, гижмалоқ қилмоқ.

**ГИЖ-ГИЖ** тақл. с. 1 айн. гижир-гижир. «Гиж-гиж» суриладиган [сумка] занжирининг тишлари тўкилиб.. тасмаси бир неча жойидан ямалган. «Ёшлик».

2 с.т. Ниҳоятда кўп, саноғига етиб бўлмайдиган даражада. Гиж-гиж одам. Гиж-гиж чумоли. ■ Гиж-гиж бўлиб, қумурсқалардай қайнаб ётган қўшин кўприкда шундай тўкилиб қолган эдики.. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

**ГИЗ** тақл. с. (асосан такрор ҳолда қўлланади) 1 Жуда тез йўналишдаги, учаётган нарсанинг товушини билдиради. Ҳавода кетма-кет ўқлар гиз-гиз учар эди. М. Муҳамедов, Ҳаҳрамон изидан.

2 Тез, қизиллаб. Ушандан ўтсанг, тўғри йўл кетади, шағал тўкилган. Гиз-гиз машина ўтиб туради. Ҳ. Назир, Бир туп гўза.

**Гиз этиб** 1) тез, гиз этган овоз чиқариб, визиллаб. Ўқ бошим устидан гиз этиб ўтди; 2) тезлик билан, бир зумда. ..шаҳарга тушгиси келса, бир соат автобус кутмай, гиз этиб бориб келаверади. А. Кўчимов, Ҳалқа.

**ГИЗИЛЛАМОҚ 1** «Гиз» этган овоз чиқармоқ, «гиз» этмоқ. Маҳкамадаги хоналарга юзларча тошлар гизиллаб учди. Ойбек, Навоий. Ўқ устига гизиллар ўқлар, Тиллар томоқларга тўқилар. Э. Раҳим.

2 Чаққон ва тез ҳаракат билан юрмоқ, югурмоқ. Нон битгач, саватни.. сурурги бойлаб ўтирган бир кишига омонат ташлаб, бозорга гизиллади. Ойбек, Танланган асарлар. ..сабри чидмай, эшикка отилди. Зиналардан гизиллаб тушди. Шуҳрат, Жаннат қидирганлар. Шу пайт ортимиздан гизиллаб йўловчи автобус келиб қолди. С. Сиёев, Ёруғлик.

**ГИЗО** [а. غداء — овқат, озиқ, таом, егулик] эск. кт. Овқат, озиқ, емиш. Муқимий кейинги ҳафталарда ортиқ инжиқлашиб, Қўқонга қайтиб боришдан умидини узгандек, ҳатто дўстларини ҳам, ўғлини ҳам ёдламай қўйган, кам завқ, кам гизо бўлиб қолган эди. С. Абдулла, Қувғунда. Ошиқлар гизоси бу оқшом висол, Ташналик давоси лабдаги зилол. Э. Воҳидов, Тўй оқшоми. Бир пайт гизо излаган энкидек, қоратоғ қарғаси учиб келиб, чинор шохига қўнди. Н. Ёқубов, Жон.

**ГИЗОЛ** айн. ғазол.

**ФИЗФИЗАК** *шв.* Бизбизак.

**ГИЙБАТ** [а. غيبت — йўқлик, мавжуд эмаслик; вақтинча йўқ бўлиш] Бировни камситиб, айбситиб, ёмонлаб гапириш, фикс-фасод. *Бекорчининг хунари — гийбат.* Мақол. **■** *Афсуски, майда-чуйда гийбатларга берилдим, бировни бировга қарши қайрадим, хуллас, умрим ўтиб кетди.* М. М. Дўст, Лолзор. *Бўлим бошлиғи чиқиб кетди дегунча гийбат бошланади.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

**Гийбат қилмоқ** Гийбат тарзидаги гаплар айтмоқ, шундай гаплар билан айбситмоқ, ёмонламоқ. *Баъзи аёлларга ҳайронман, иккитасининг боши қўшилди — бас, бировларни гийбат қилгани-қилган.* М. Хайруллаев, Қўнгил. *Киши меҳнат қилмаса, гийбат қилади.* Мирмуҳсин, Умид.

**ГИЙБАТХОНА** [ғийбат + хона] *с.т.* Гийбат гаплар кўп бўладиган жой, фикс-фасод уяси. *— У жувонмаргларнинг нияти ёмон, — Қумри ўзи ташлаб кетган гийбатхонанинг сир уасорини оча бошлади.* Ҳ. Фулом, Машғал.

**ГИЙБАТЧИ** Гийбат қилувчи, гийбатни одат қилиб олган киши. *Гийбатчининг бурди бўлмас, тўхматчининг юзи бўлмас.* Мақол. **■** *Гийбатчиларнинг мавзулари Аҳмад махдумнинг «жодугарлиги» ва «сеҳрбозлиги» эди.* С. Айний, Эсдалиқлар. *Ҳасадгўй ва гийбатчи ўзи тайёрлаган гийбат ботқоғига ўзи ботиб қолади, деб айтган халқимиз.* Н. Валиева, Ҳасад қилманг.

**ГИЙТ** *тақл.* С. Ёғоч, темир каби нарсаларнинг ишқаланишидан ҳосил бўладиган товушни билдиради. *Дарвоза гийт этиб очилди.* **■** *Ичкари эшикнинг гийт этиб секингина очилганини эшитди.* Ш. Тошма-тов, Эрк қуши.

**ГИЙТИЛЛАМОҚ** «Гийт-гийт» товуш чиқармоқ, «гийт-гийт» қилмоқ, «гийт» этмоқ. *Кўча эшик гийтиллаб очилди, қўлига сирли сопол кўза тутган қизча қадамларини авайлаб босиб келди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

**ГИЙЧ** *айн.* **гийт.** *Эшик олдин аста-аста тақиллади, кейин гийч этиб очилди.* Ҳ. Зиё-хонова, Қишлоқи.

**ГИЙҚ** *айн.* **гийт.** *Қоронғида эшикнинг гийқ этиб очилгани эшитилди.* С. Зуннунова, Гулхан. *Машина шитоб билан келиб, «гийқ» этиб тўхтади.* О. Ҳусанов, Миннат. *Омон тўсатдан ўзини орқага ташлаб, «гийқ» деган овоз чиқарди.* Ф. Фулом, Шум бола.

**ГИЙҚИЛЛАМОҚ** «Гийқ» этган овоз чиқармоқ; «гийт» этмоқ, гийтилламоқ. *Эски эшик бир неча бор очилиб-ёпилди. Ҳар сафар очилиб-ёпилганда, озор чекаётгандай ҳазин гийқиллайди.* С. Анорбоев, Меҳр. *Гийқиллаб бораётган арава устида тевараги уфққа туташган чўлни томоша қилиб бораман.* С. Аҳмад, Чўл бургути. *Роса бир соат бўлди Хадрадан йўлни бошлаб, Муюлишдан трамвай гийқиллаб ўтганига.* Ф. Фулом.

**ГИЛАЙ** Қараганда кўз қорачиқлари бир томонга йўналмайдиган, тўғрига қарай олмайдиган, кўз соққаси қийшиқ ўрнашган. *Гилай бола. Гилай кўз. Бир кўзи гилай. Кўзини гилай қилмоқ.* **■** *Кўз олдида «гўштингни бурдалайман!» деб кўзини ола-кула қилиб турган ўғай она ва унинг қариндоши — гилай хотин турарди.* Мирмуҳсин, Умид. *Гилай кўзни тўғрилайдиган даволардан бири кўзойнақдир.* «Фан ва турмуш».

**Гилай бўлмоқ** *айн.* **гилайланмоқ.** *..ют-қазган чоғларида дарғазаб кўзлари гилай бўлиб кетарди.* Мирмуҳсин, Чодрали аёл. **Гилай қарамоқ** Ёмон муносабатда бўлмоқ; ёқтирмаслик. *Теримга келганда ким ёмон — Йигиталининг машинаси ёмон. Шу борада неча карра ўртага тушиб, терлаб чиқса ҳам, кузга келганда, [Сафарбаров] машинага гилай қарайди.* И. Раҳим, Зангори кема капитани.

**ГИЛАЙЛАНМОҚ** Гилай ҳолатли бўлмоқ. *Кўзлари гилайланиб қолган икки киши гандирақлаб кириб келаётган эди, контролёр уларни тўхтатди.* «Муштум».

**ГИЛАЙЛАШМОҚ** *қ.* **гилайланмоқ.** *У оғзини катта-катта очиб.. кўзлари сузилиб, гилайлашиб кетарди.* «Шарқ юлдузи».

**ГИЛАЙЛИК** Кўз соққасининг қийшиқ ўрнашуви: бунда бир кўз қорачиғи кўри-лаётган нарсага қараган, иккинчиси эса ўша нарсадан чакка ёки бурун томонга оғган бўлади. Баъзан иккала кўз қорачиғи бурун ёки чакка томонга оғди.

**ГИЛДИРАК 1** Арава, машина ёки бирор механизмнинг юриши, ҳаракат қилиши учун хизмат қиладиган, ўққа ўрнатилган, айланадиган, доира шаклли қисми. *Арава гилдираги. Автомобиль гилдираги.* **■** *Сал алахсисанг, универсалнинг тишли гилдираги тагида қолиб кетасан.* М. Мансуров, Ёмби. *Мана, кичик телескопга ўхшаш асбобнинг*

гилдираклари ҳаракатга келди. М. Маҳмудов, Мангу куй излаб.

**Тарих** (ёки тараққиёт) гилдираги Тарихий тараққиёт жараёни. Гитлерчилар қонуний тараққиёт гилдирагини орқага айлантириб юбормоқчи бўлган эдилар. Газетадан. Тарих гилдираги айланар изда, Халқлар курашади келажак учун. Р. Бобожон.

**2** Гилдиракка ўхшаш, айлана шаклли. Тип-тиниқ гилдирак ойначаси бор, Ойнакка тўғри тик туйнукчаси бор. Қ. Муҳаммадий.

**ГИЛДИРАКЛИ** Гилдираги бор, гилдирак ўрнатилган. Икки гилдиракли арава. Уч гилдиракли велосипед. ■ Ялангликда пахта ташийдиган ўн гилдиракли юк машиналари қаторлашиб турарди. П. Қодиров, Уч илди. Сўрини кўтариб турган ана шу арқон ундан ҳам тепароқдаги гилдиракли блок орқали ҳаракатга келади. А. Кўчимов, Ҳалқа.

**ГИЛДИРАКСОЗ** Гилдирак ясовчи уста.

**ГИЛДИРАКСОЗЛИК** Гилдирак яшаш билан шуғулланиш. Гилдираксозликни ўрганмоқ. ■ Ишчилар.. гудокни эшитиб, мастерскойга, гилдираксозлик цехига йиғила бошладилар. М. Осим, Тилсиз гувоҳ.

**ГИЛДИРАКЧА** Кичик гилдирак ёки гилдирак шаклли майда деталлар. Соат ичидаги гилдиракчалар.

**ГИЛДИРАМОҚ** Айланма ҳаракат қилиб юриб кетмоқ (гилдирак ёки доира шаклли нарсалар ҳақида). Танга қўлимдан тушиб, гилдираб кетди. ■ Карим кичкинагина, бўйига нисбатан анча семиз, думалоқ, юрганга гилдираб кетмаётганга ўхшайди. А. Эшонов, Ҳаётга қайтиш.

**ГИЛДИРЛАМОҚ** с. т. 1 Гилдирамоқ.

**2** кўчма Айланмоқ, айланиб юрмоқ; парвона бўлмоқ. Теварагида гилдираб юрган Зайнабнинг уйига кира бериш учун [Отабек] Кумушнинг мулоҳазасини қилар [эди]. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ГИЛМОН** [а. غلمان — «ғулмон» с. нинг кўпл.: болалар, йигитлар; хизматкорлар] 1 дин. Жаннатда хизмат қиладиган ёш гўзал йигит.

**2** кўчма с. т. Гўзал қиз, аёл; пари. Ҳузур кўриб гилмонларни қучганлар, Бекларим, жонингга қурбон бўлайин. «Юсуф ва Аҳмад».

**ГИЛОФ** [а. غلاف — хатжилд; қоплама; қобиқ, пўстлоқ] 1 Буюмни ташқи шикастдан сақлаш учун солиб қўйиладиган, шу буюм шаклига мослаб тайёрланган махсус

жилд, қути, қин. Кўзойнак гилофи. Милтиқ гилофи. Кўрпанинг гилофи. Гижжакнинг гилофи. Гилофга солмоқ. ■ Бўронбой гилофнинг боғичини ечиб, дуторни олди, торларини черта-черта, узоқ созлади. О. Ҳусанов, Кўшиқчининг тақдири. Мен киришим билан Расулов оқ сурпдан гилоф кийгизилган креслосини орқага суриб, ўрнидан турди, кабинетнинг ярмига келиб кўришди. Р. Файзий, Сувчи. Шарофат хола деразадан қараса, эшик тагида бир машина йигит-қизлар. Елкаларида рюкзак, кузовда гилоф кийгизилган жуфт-жуфт чангилар. А. Мухтор, Чинор.

**2** кўчма кам қўл. қ. маска 1. Тухматчининг тоши ёмон, Гийбатчининг — гилофи. Мақол.

**ГИЛОФЛАМОҚ** Нарсага, буюмга гилоф қопламоқ, гилофга солмоқ. Кўрпани гилофламоқ.

**ГИЛОФЛИ** Гилофланган, гилофи бор. Гилофли рубоб. Гилофли қилич. ■ У [Хонқози] белидаги ёғоч гилофли маузер тўп-пончани кўз-кўз қилиб кўрсатди, кейин белидан чиқариб, хонтахта четига қўйди. А. Ҳакимов, Илон изидан. — Ма, сув ичиб ол.. — сержант гилофли сувдонини камаридан олиб тутди. Шухрат, Умр поғоналари.

**ГИЛОФЧИ** Гилоф тайёрловчи уста.

**ГИЛТ** тақл. с. Суюқликни ютаётганда, томоқда ҳосил бўладиган товушни билдиради. Сувни гилт этиб ютмоқ.

**Кўзига гилт ёш олди** (ёки келди) Кўзи ёшга тўлди. Жамила гапини интизорлик билан кутаётган мастерига жавдираб қаради-ю, гапириш ўрнига кўзларига гилт ёш келди. М. Жалолитдинова, Диллар дилларга пайванд.

**ГИЛТИЛЛАМОҚ** 1 Жавдираб, ялинган, ялингансимон ҳолатли бўлмоқ. «Яна қуя-сизми?» дегандай.. хўжайинига гилтиллаб қараб кўярди. К. Яшин, Ҳамза. «Раисларга маза». Кўзлари ҳасаддан гилтиллади. С. Нуоров, Нарвон.

**2** Йилт-йилт, мўлт-мўлт қилмоқ (кўз ёши ҳақида). Қизча бўлса, гилтиллаб турган ёшларини дув тўкиб, яна кўзини очди. Ойдин, Болалик уйда гийбат йўқ. Отамурод, она кўзларида гилтиллаган ёшни кўрган заҳотиеқ, бу ишинг битмаслигини сезди. М. Мансуров, Ёмби. Унинг ўзига ҳам,

Сатторга ҳам раҳми келиб, кўзларида бирдан ёш ғилтиллади. П. Қодиров, Эрк.

**ФИЛҚ** айн. ғилт.

**ФИЛҚИЛЛАМОҚ** 1 айн. қулқулламоқ.

2 айн. ғилтилламоқ 2. Тургунбой кўзида ғилқиллаб турган ёшини дув тўқди. Ҳ. Нухмон ва А. Шораҳмедов, Ота.

**ФИМИЛЛАМОҚ** с. т. Фимирламоқ. Аҳмаджон ошпазнинг ёнида ғимиллаб юрган эди, ичкаридан дадасининг овозини эшитиб: -Лаббай, дадажон! — деб уйга кирди. С. Кароматов, Ҳижрон.

**ФИМИРЛАМОҚ** 1 Давомли тарзда секин-секин, сезилар-сезилмас ҳаракат қилмоқ, қимирлаб ҳаракатланмоқ (одатда кўп ва майда жониворлар ҳақида). Чумолилар ғимирлаб юрибди. ■ Пайкалда икки нуқта ғимирлаб юрарди. С. Нуоров, Нарвон. Раҳматов ётган жойида бир-икки асабий ғимирлаб қўйди. М. М. Дўст, Лолазор.

2 Енгил-елпи, майда иш-юмушлар билан машғул бўлмоқ, куйманмоқ. Самоварчи чол, тун ярмидан оingan бўлса ҳам, ғимирлаб юрган эди. С. Кароматов, Олтин қум.

**ФИМИРСИЛАМОҚ** айн. ғимирсимок. [Қодирали] Ғимирсилаб юриб, кунни аранг кеч қилди. С. Сиёев, Чархпалак. [Кампир] Гоҳ молхонада, гоҳ ошхонада ғимирсилаб юрганлари-юрган. А. Мираҳмедов, Кулган чечаклар.

**ФИМИРСИМОҚ** айн. ғимирламоқ 2. Ошхонада ғимирсиб юрган Рисолат укасининг олдига бир чойнак чой келтириб, ўзи ҳам ёнига ўтирди. С. Аҳмад, Уфқ. Алижон Тошкентга елдек етиб келди. Уйга кириб, онасининг соғ экани, илгаридай ғимирсиб юганини кўриб қувонди. Мирмуҳсин, Чиниқиш.

**ФИМИРЧИЛАМОҚ:** ичи ғимирчиламоқ Бирор иш-ҳаракат қилиш пайига тушмоқ, ғайрати кўзимок. Қашқарлик қаландарларнинг хонишини эшитиб, менинг ҳам ичим ғимирчилаб қолди. Н. Сафаров, Кўрган-кечирганларим.

**ФИМИР-ФИМИР** тақл. с. Сезилар-сезилмас тарздаги қимирлаш, шарпани билдиради. Эшик олдига ғимир-ғимир ҳаракат бошланди. «Ёшлик».

**Ғимир-ғимир қилмоқ** айн. ғимирламоқ. Кунлар исиб, қурт-қумурсқалар ҳам ғимир-ғимир қилиб қолди. ■ Одамлар, скреперлар,

бульдозерлар ғимир-ғимир қилади. С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар.

**ҒИНГ** тақл. с. Пашша, ари каби қанотли ҳашаротларнинг учгандаги овозини билдиради. Пашша «ғинг» деса эшитиладиган жимжит ховли. Ойбек, О. в. шабадалар.

**Ғинг демоқ** Бирор ортиқча гап гапирмоқ, эътирозли гап қилмоқ. Агар бирор жойда ғинг десанг, ўзингдан кўравер.. Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ. Ҳамманинг энсасини қотирадиган гапларни эшитиб, ғинг демай туриш лозимми? М. Ҳазратқулов, Журъат. Марат унга ғинг дегани йўқ, албатта. Аммо иягини кўтариб қўйди. Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

**ҒИНГИЛЛАМОҚ** айн. ғинғилламоқ.

**ҒИНГШИМОҚ** 1 Увлаш, вовуллашдан кўра инграшга яқинроқ товуш чиқармоқ. Олапар Болтабойга чиноқ қулоқларини қисиб суйканди-да, ғингшиб қўйди. С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар. Тумшугини олдинги оёқларига қўйиб ётган ит эринибгина ғингшиди, сўнг бирдан хуруж билан вовуллашга тушди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

2 Маъносиз ёки маъносини илғаб бўлмайдиган товушлар чиқармоқ. Уйқуга қонмаган қизча эса инжиқланиб, бувисининг оёғига суйкалган кўйи ғингшимоқда эди. Н. Қиличев, Чигирик. Чойгум тарақ-туруқ қилиб, тун сукунатини бузиб юборди. Ўз каравотида ётган Зоиржон ғингшиб қўйди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

3 Кўчма салб. Зорланувчи, нолиш билдирувчи ёқимсиз, бўлмағур гаплар қилмоқ. Машаққатли юришлардан зериккан хотини ғингшийвериб, доим унинг жонига тегар, кўзига дунёни қоронғи қиларди. М. Осим, Аждолларимиз қиссаси. Али маҳрам билан анави валиаҳд ўғли то ҳануз, Авазга бекор раҳм қилдингиз, энди бизни бадтар мазахлайди, деб юрибди экан. С. Сиёев, Ёруғлик.

**ҒИНШИМОҚ** айн. ғингшимоқ. Бешикдаги Учқун уйдаги ҳаракатни сезиб, овозларни эшитиб, ҳадеганда ухлай бермади, ғинший берди. Ҳ. Фулом, Машғал.

**ҒИНҒИЛЛАМОҚ** 1 «Ғинғ-Ғинғ» овоз чиқармоқ (пашша, ари, кўнғизлар ҳақида). Бошини кўтарди: кўм-кўк осмонда беда ҳиди анқийди, асарилар ғинғиллайди.. С. Нуоров, Нарвон. .бир хил йлтироқ пашша бор, у баъзида бақанинг тумшугига яқин келиб, ғинғиллаб уча беради. Мирмуҳсин, Умид.



2 кўчма Сўзларни тушунарсиз тарзда, паст овоз билан айтмоқ; шу тарзда гапирмоқ, хиргойи қилмоқ. *Бобо, сўроғимга жавоб бериш ўрнига, отига қамчи урди, нимадир деб фингиллагач, сўнг деди: -Йўл азоби, хўбам чарчагандирсан.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Столини чертиб, фингиллаб ўтирган Хайит Ҳамидовнинг хиргойиси бир йигит кириши билан тўхтади.* «Муштум».

3 кўчма айн. **фингшимоқ** 3. *Гоҳо хотини фингиллаб қолса, болаларини қўшниларга ташлаб, кинога бориб келишади.* «Ёшлик». Унинг Шўродан айнамаслиги ўша лагердаёқ кўриниб турган эди, бирон марта финг дегани йўқ. Аксинча, унча-мунча фингиллаганни оғзига уриб юрди.. Шуҳрат, Олтин зангламас.

**ФИНФИРЛАМОҚ** айн. **фингилламоқ**. Элмуроднинг бир текис фингиллаган овози ёқимли нағмадай ҳамманинг эс-хушини қамраб олди. П. Турсун, Ўқитувчи.

**ФИНФИР-ФИНФИР:** **финфир-финфир қилмоқ** Англаб бўлмас даражада, ноаниқ қилиб гапирмоқ, эшитилар-эшитилмас гапирмоқ, фингилламоқ. *Фирфир-финфир қилмай, аниқроқ гапирсанг-чи!*

**ФИНФ-ФИНФ:** **финф-финф қилмоқ** айн. **фингилламоқ**.

**ФИП:** **фип бўғмоқ** Қаттиқ бўғиб олмоқ. *-Ҳой, менга қара! — деди у [Ўғилой хола] бурун катаклари пирпирлаб, — Ёқандан фип бўғиб, зўравонлик қилаётганда, деразадан кўриб турганман.* О. Ёқубов, Ларза. [Маҳмуда] Эрининг тўзғиган сочларига тикилиб ўтирибди-ю, лекин негадир ичидагини тўкиб солишдан ҳайиқяпти. Бу ҳайиқиш алами эса томоғини фип бўғмоқда гўё! Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

**ФИППА:** **фиппа бўғмоқ** айн. **фип бўғмоқ** қ. **фип**. Мадали Қосимов расмга бирпас тикилиб, индамай ўрнидан турди-да, қандайдир ўйх куйни вағиллаб янгратаётган радиони фиппа бўғгандай ўчирди. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.

**ФИР** тақл. с. Нарсанинг тез айланиши ёки тез ҳаракат қилиши туфайли ҳосил бўладиган товушни билдиради. *Мотор парраги бир фир этди-ю, тўхтади.*

**Фир этиб** Тезлик билан, бир лаҳзада, дарров. *Вақт фир этиб ўтиб кетади.* ■ *Поездада билет олинган куни Мастура хола яна кўз ёши қилди: -Фир этиб келдинг-у, фир*

*этиб кетяпсан-а, онам?* Ж. Абдуллахонов, Тўфон. **Фир этган шамол (ёки шабада) йўқ** Озгина ҳам шамол йўқ, шамол бутунлай йўқ. *Саратоннинг жимжит, зимзиё кечаси. Ҳаво дим. Фир этган шабада йўқ.* М. Осим, Сеҳрли сўз.

**ФИРА-ШИРА 1** Эрта тонг ёки шомда нарсалар аниқ кўринмайдиган пайт; ҳавонинг эрта тонгда ёришиб келаётган, кечкурун қоронғилашаётган ҳолати; ёруғлик ёки қоронғиликнинг кучсиз ҳолати. *Фира-шира ёруғ. Фира-шира қоронғи. Фира-шира хона. Фира-шира пайт.* ■ *Эъзозхон бугун уйдан ҳар кунидан эртароқ — тонг фира-ширасида, нонушта қилмасданоқ чиқди.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Ҳозир фира-ширада уларни бир-биридан ажратиш қийин.* С. Анорбоев, Оқсой. *Фира-шира кўчалар, гузарларда қандайдир қора соялар.. кўзга чалинарди.* О. Ёқубов, Кўҳна дунё.

2 Нарсанинг кўриш ёки тасаввурдаги аниқ-равшан бўлмаган, хира аксини билдиради. *Гавҳар унинг қоронғида фира-шира кўриниб турган меҳрибон чеҳрасидан бу сафар ҳам илтимосини ерда қолдиролмаганини тушунди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Ёшлик! Бу йилларда ҳаётингизда бўлиб ўтган воқеалар тушида кўргандай фира-шира эсда сақланади.* С. Кароматов, Лирика бастакори. *Ёш палламда дадам, аям билан бирга шаҳардаги ҳовлимизга келганим фира-шира эдимда.* Ойбек, Танланган асарлар.

**ФИРВАЙМОҚ** айн. **фирмаймоқ**.

**ФИРИЛЛАМОҚ 1** Тез айланиш, ҳаракат ёки бошқа сабаб туфайли «фир-фир» этган товуш чиқармоқ; пирилламоқ. *Машиналар фириллаб, Саҳифалаб беради. Бир ёқдан корректорлар Солиштириб кўради.* Қ. Муҳаммадий. *Радиокарнай фириллаб туриб, бирдан гапирга бошлади.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 «Фир-фир» эсмоқ, тез елмоқ (шамол, изғирин ҳақида). *Жанубдан фириллаб шамол эсарди.* ■ *-Тақсир! — Ҳасан сўфи хитоб қилди. — Сиз салқинда, фириллаган шабадада кўк чой ичиб, маза қилиб ўтирибсиз!* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Кун совуқ, арава-нинг устида фириллаб турган изғирин юзларни ялайди.* Ойдин, Фонарь тагида.

3 айн. **ғизилламоқ 2.** *Ақром ака, тайёрини сотиб ола қолсақ бўлмайдики, фириллаб олиб келаман.* «Муштум». *Хатни ўқиб, қизиқиб қолдик. Эртасигаёқ оёқни қўлга олиб, ўша*

томонга фирилладик. «Муштум». Уғли Фозил ҳам дадасининг савдо-сотиғи билан бозорга фириллайдиган бўлиб қолди. С. Зуннунова, Олов.

**Нон деганда, кесак фириллаган (фириллайдиган) ёки нон деганда, кесак фириллайди** Турмуш шароитининг жуда оғирлигини билдиради. *Нон деганда кесак фириллаган замонлар кишилар эсидан чиқди.. Ҳаёт яхши бўлиб қолди. Шухрат, Умр поғоналари. Азбаройи худо, шу хумсангиз эшигида кушод икки ой бўйнимни эгиб, нон деганимда, кесак фириллайдиган бўлди. А. Қодирий, Кичик ҳикоялар.*

**ФИРИНГ: фиринг демоқ айн. финг демоқ қ. финг.** - *Зеби опа, ҳалиги яна фиринг деганда, дабдаласини чиқариб, ўша ерга кўмиб келар эдик-да, — деди кимдир Адолатнинг орқасида. С. Зуннунова, Гулхан. Аямасдан ишга босинглар, фиринг демайди. С. Аҳмад, Уфқ. У киши нима гапирсалар, тўғрими, нотўғрими, фиринг демасдан бажарардик. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.*

**ФИРИНГЛАМОҚ** Бирор нарсдан жонга тегар даржада нолийвермоқ, ҳасрат қилавериб ёки кераксиз гапларни гапиривериб тўйдирмоқ; фингилламоқ, фингшимоқ.

**ФИРИНГ-ПИРИНГ 1: фиринг-пиринг демоқ айн. фиринг демоқ қ. фиринг.** «*Фиринг-пиринг*» десалар, тушунтираман деб, гап сотиб ўтиришининг ҳожати йўқ. Ҳ. Шамс, Душман.

**2 айн.** Нолиқ, зорланиш билдирувчи бўлмағур гап-сўз; ҳасрат. *Фиринг-пиринг қилмоқ. ■ Фулом ака серхархаша хотинининг фиринг-пирингига ўрганиб қолганидан унча-мунчасини терисига юқтирмайди. Ж. Абдуллахонов, Тўфон.*

**ФИРИНГ-ФИРИНГ айн. фиринг-пиринг.** [Умурзоқ:] *Шўринг қурсин-да, хотин.. фиринг-фиринг қиласан, на гапининг ипи бор, на боғичи. Ҳамза, Паранжи сирлари.*

**ФИРМАЙМОҚ** Кўзни қисиб, қийшиқ қарамоқ; шиграймоқ. -*Ёки ўйинни дуранг қилмоқчимисан? — фирмайди у [Маннон]. Ж. Абдуллахонов, Тўфон.*

**ФИРРА** «Фир» этиб, дарров, бир онда. *Тўй ўтгандан кейин Умид машинада шошиб келиб, болохона хўжрасидан у-бусини олиб.. яна профессор машинасида фирра жўнаб кетди. Мирмуҳсин, Умид. Хотини хуржунга қоракўл тери эмас, нўстак солибди. Ҳеч нарса*

*демади, фирра изига қайтди. А. Ҳасанов, Чироқлар.*

**ФИРРОМ 1** Иш, ҳаётда ҳалоллик, покликка риоя қилмайдиган, унга зид иш юритувчи; нопок, муттаҳам. *Яхши ишласангиз, бас, ака-ука бўлиб кетамиз. Лекин, айтиб қўяй, фирромларга тобим йўқ. Э. Носиров, Топширилмаган совға. ..кичик хўжайинлар базани хомталашга олганлар. Қайси бирлари олғирроқ ва фирромроқ бўлса, шуниси кўпроқ кўтарган. Х. Тўхтабоев, Қалпоқ йиртилди. Етук олим бўлишни истаган одам ҳаром ва фирром йўлга кирмаслиги керак. Газетадан.*

**2** Ўйин, мусобақа, беллашувда тартиб-қоидага зид йўл тутувчи; ҳалолликка риоя қилмайдиган, нотанти. *Шахматнинг яна бир зарари шуки, агар фирром одам билан ўйнасангиз, асабингиз бузилади. А. Қаҳҳор, Асарлар. Бел олишганда кураш майдонида, Фирромунотанти полвон чаладир. Ҳабибий.*

**3** Ўзбек кураши атамаларидан бири: беллашув пайтида катта хатога йўл қўйган ёки такрор қўполлик қилган курашчига охириги огоҳлантириш сифатида қўлланади.

**ФИРРОМЛИК** Фирромга хос иш тутиш (**фирром** — ҳар икки маъносида). *Ҳа, энг хавфли, энг даҳшатли нарса — фирромликка, қинғир ишга биринчи қадам қўйиш. Газетадан. Ўзи ўлғудай тўғрисўз, фирромлик, қувликни билмасди. Мирмуҳсин, Умид. Мактабда танафрус вақтлари шашка ёки волейболда фирромлик, ўйинбузуқчилик қиларди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.*

**ФИРРОМЧИЛИК с.т.** Фирромлик. *Кони алдамчилик, фирромчилик экан уларнинг иши. С. Кароматов, Бир томчи қон.*

**ФИРТ 1** 1 Белгининг кучли даражасини қайд этади, кучайтирув билдиради (одатда салбий белгиларга нисбатан қўлланади). *Фирт аҳмоқ. Фирт саводсиз. Фирт маст. Фирт нодон. Фирт хом. ■ Битмаси Аввалбек бўлса, у — фирт пиёниста.. М. М. Дўст, Лолазор. Фирт омиман, бизга ўқиш қайда.. Ойбек, Нур қидириб.*

**2** Отлар билан ва айрим даражаланмайдиган сўзлар билан қўлланиб, шу сўз англаган нарса, ҳолатнинг шахс ёки предметга тўлалигича, бутунлай дахлдорлиги, оидлиги маъносини билдиради; бутунлай, турган-битгани. *Фирт туҳмат. Фирт расмиятчилик. ■ Исириқ тутатишини хуро-*

фот дейишининг ўзи *фирт* хурофот экан. «Фан ва турмуш». *Хафа бўлманг-у, почча, аммо фирт афанди экансиз*. А. Кўчимов, Ҳалқа. *Илгари бу жойлар фирт тўқайзор, одам йўқ эди*. «Ўзбекистон кўриқлари». Умид учинчи синфга ўтганида, адаси ҳам тўсатдан ўлиб қолди.. у *фирт* етим бўлиб қолди. Мирмуҳсин, Умид.

**ФИРТ** II тақл. с. Кесиш, узиш ёки ишқаланишдан ҳосил бўладиган кескин товушни билдиради. *Эшик фирт этиб очилди*.

**ФИРТИЛЛАМОҚ** «Фирт» этган товуш чиқармоқ. *Эшик фиртиллаб очилди*.

**ФИРЧ** айн. **фирт** II. *Фирч этмоқ*. ■ [Нодиржон] *Ҳафсага билан қўл қўйиб, аризани икки буклаб ушлаб, ўрнидан турган эди, эшик фирч этиб очилиб, Розиквой кирди*. А. Муҳиддин, Чап чўнтак.

**ФИРЧИЛЛАМА** «Фирч-фирч» товуш чиқарадиган, гичиллайдиган. *Фирчиллама этик*. ■ *Ер юзига оппоқ гилам тўшалган: оёқларингиз остида фирчиллама қор*. Т. Мирҳодиев, Илк ёғдулар.

**ФИРЧИЛЛАМОҚ** «Фирч-фирч» этган товуш чиқармоқ, гичирламоқ. *Эшик фирчиллаб ёпилди*. ■ *Секин эринмасдан ёғаетган лайлак қор Адолатнинг оёқлари остида амиркон маҳси-кавушдек фирчиллайди*. С. Зуннунова, Гулхан. -*Хўп, бўлмаса.. — деди-ю, протез оёқлари фирчиллаб, нари кетди*. М. Мансуров, Ёмби.

**ФИРЧЧА** Нуқул, турган-битгани, фарча. *Фирчча мой*. ■ [Эшонхон:] *Авалло, оқсоч қанд-курс, ёлғак папир, қулинг ўргилсин фирчча думбали сомсаларни тўқиб ташлайди дастурхонга*. Ойбек, Улуғ йўл.

**ФИР-ФИР I** **Фир** с. тақр. *Фир-фир қилиб лента узилди*. *Фир-фир шабада*. ■ *-Менинг отам бўлса дугчи, қашшоқки, у ёғи йўқ*. Саҳардан шомга қадар жомеда *фир-фир дуг тортади*, — деди Зумрад Гуласалга. Ойбек, Улуғ йўл. *Қирларда ҳали мол оғзи тегмаган ўсиқ ўтлар фир-фир эсан шамолда бешикдай тебранади*. С. Анорбоев, Оқсой.

**2** Тез-тез, фир этиб, физиллаб. *Катта кўчадан енгил машиналар, трамвайлар фир-фир ўтиб турибди*. С. Акбаров, Отанинг хаёллари. *Фира-ишра тонгда қишлоқда қизгин ҳаракат бошланиб кетди.. Машиналар, темир бочкалар ва қоп-кажов ортилган автомобиль, аравалар фир-фир ўтмоқда*. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

**ФИРФИРАК** шв. Бизбизак.

**ФИРФИРАКИ** шв. Сийрак тўқилган дока, шаша.

**ФИТ** айн. **ғийт**. *Бир оздан кейин автомобиль гувуллаганича қайтиб келди ва аста бурилди-да, фит этиб тўхтади*. А. Қаҳҳор, Кўшчиноҳ чироқлари.

**ФИТИЛЛАМОҚ** «Фит» этган овоз чиқармоқ, ғийтилламоқ. [Фуод афанди] *Эшикнинг фитиллаб очилганини эшитиб, қаради*. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

**ФИЧИЛЛАМОҚ** айн. **ғижирламоқ**. [Ориф ака] «*Нима қилиб ўтирибман!*» деб ғазабли алам билан ўрнидан турганида, кўча эшиги *ғичиллади*. А. Мухтор, Чинор.

**ФИЧИР** айн. **фирч**. *Ғичир этмоқ*.

**ФИЧИРЛАМОҚ** айн. **ғирчилламоқ**. *Полвон билан иккимиз яқинимиздаги бир ҳовлининг эшигини зўр бериб итара бошладик, эшик ғичирлаб, қирсиллай бошлаган эди.. ичкаридан қути ўчган кекса бир кишининг овози эшитилди*. Ҳ. Турсунқулов, Ҳаётим қиссаси.

**ФИЧ-ФИЧ** айн. **ғиж-ғиж**. -*Меҳтарнинг томоғи мойланмаган арава ғилдирагидек ғич-ғич қиялпти*, — деди Бойбур. М. Осим, Элчилар. *Тенада чумчуқлар ғич-ғич уя қуришган*. Ойбек, Болалик.

**ФИША** Қамишга ўхшаб ўсадиган, аммо поясининг ичи говак бўлмайдиган ўсимлик; савағич. *Фиша — савағич, қамишга қараганда у бошқача ўсади*. Қамиш бир-бирига тутшиб, тўқай бўлиб кетса, савағич худди садага ўхшаб, ҳар ер-ҳар ердан тўп-тўп қайнаб чиқади. С. Аҳмад, Уфқ.

**ФИШАВА** [a. غشاوره — ёпинчиқ, парда; кўзнинг хиралашуви, шабкўрлик] шв. Қайсарлик ёки инжиқлик билан қилинадиган жанжал, хархаша. *Унга ёнидаги улфатларининг дабдурустан бошланиб кетадиган фишавасини томоша қилиш, кўк чой ичиб роҳатланиш — ғанимат*. Ш. Тошматов, Тонгдаги кўланка. *Боягина эрини ундан қизганиб, фишава қилиб турган хотин кўз очбюмгунча бошқа қиёфага кирди*. Э. Аъзам, Кечикаётган одам.

**ФИШАВАЧИ** шв. Фишава қилувчи, қайсарлик билан арзир-арзимас нарсага жанжал қилувчи. *Фишавачи бола*.

**ФИШАЗОР** Фиша билан қопланган, фиша ўсиб ётган майдон. *Аравалар неча жойда ботиб, чакалакзор ва фишазорларни*

оралаб, ниҳоят, бир қишлоққа етиб келишди. Газетадан.

**ҒИШТ** [ф. *خششت* – ғишт] Қолип ёрдамида лойдан тўртбурчак шаклида қуйиладиган қурилиш материали. *Хом ғишт. Ғишт қуймоқ. Ғишт термоқ. Қолипсиз ғишт битмас, режасиз иш битмас.* Мақол. ■ *Атрофимдаги иморатларнинг кўпи пишиқ ғишtdан, баъзилари хом ғишtdан бўлса ҳам, кўкракдор қилиб солинган.. Шукрулло, Сайланма. Бердибой яхши бир нонвой.. ўртача арракаш, ғишт терувчи эди.* А. Қодирий, Кичик асарлар.

**Ғишт қолип(и)дан кўчди** Фурсат ўтди, бўлар иш бўлди. *Энди ғишт қолипдан кўчган эди. Сайёра мурасага келди. Исмоилнинг алимент тўлашини сир тутди.* П. Қодиров, Қалбдаги қуёш. **Гўрига ғишт қаламоқ қ. гўр.**

**ҒИШТИН** [ф. *خششتين* – ғишtdан қилинган, қурилган] **1** Ғишт билан ишланган, қурилган. *Дўнгликдан кейин ҳеч қанча юрмай, ғиштин уйлар бошланиб кетди.* «Ўзбекистон кўриқлари». *Терак бўйи келадиган ғиштин девор жуда энли эди..* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Узун ғиштин йўлка дарвозахонадан бошланиб, чорбоғни тикка кесиб ўтади.* Х. Фулом, Бинафша атри.

**2** Қарта ўйинида: қартанинг ғиштсимон қизил холлари бўлган хили. *Ғиштин моткаси. Ўнлик ғиштин.*

**ҒИШТЛИ** айн. **ҒИШТИН.** *Қамариддин ғиштли уйнинг иккинчи қаватида турарди.* «Ёшлик».

**ҒИШТЧИ 1** Ғишт қуювчи.

**2** Ғишт терувчи уста. *Энди тошларни хуржунда ва этакда ташиб етказишга ҳам сабрлари чидамади, худди мактаб қурилишидаги ғиштчиларга ўхшаб, қўлдан қўлга иргита бошлашди.* Х. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

**ҒИШҒИША** Хархаша. *У оёқ учи билан юриб, иккинчи уйга кирди. Болалар уйғонмасин дебми ёки Лаълихоннинг ғишғишасидан кўрқибми, астагина ечинди-да, ўз каравотига келиб ётди.* Ойдин, Кўнгли тўлдими, яхши йигит.

**ҒИҚ** тақл. с. **1** Томоққа бирор нарса тикилганда, бўғилганда, нафас олиш қийин бўлганда ҳосил бўладиган товушни билдиради. *Бемор ўқтин-ўқтин ғиқ этган товуш чиқарди.*

**Ғиқ этмаслик (ёки демаслик)** **1)** бирор овоз чиқармаслик, индамаслик. *Айвон тўла хотин, ҳаммаси оқ дока рўмолни бир юзига тушириб, ғиқ этмай ўтиришибди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар; **2)** эътироз билдирмаслик, қаршилик қилмаслик, ғиринг этмаслик. *Ҳозир ҳам ич-ичидан норозилик босиб келганига қарамай, ғиқ эта олмади.* М. Мансуров, Ёмби.

**2 айн. ҒИЙТ.** *Эшик ғиқ этиб очилди. Машина ғиқ этиб тўхтади.*

**ҒИҚИЛЛАМОҚ** «Ғиқ-ғиқ» этган товуш чиқармоқ. *Шамол кескин гувуллар, қари қайрағочлар ҳазин ғиқиллар эди.* Ойбек, О.в. шабадалар. *Ташқарида мотоциклнинг ғиқиллаб тўхтагани, сўнгга кимнингдир югуриб келаётгани эшитилди.* Х. Тўхтабоев, Фельетондан сўнг.

**ҒОВ I 1** Бирор томонга ўтиш, кириш учун имкон бермайдиган қурилма, тўсиқ. *Аҳён-аҳён атрофи ғов билан қуришган қўралар, четанли чорбоғ, ертўла янглиғ кулбалар ҳамон сақланиб турганини кўриб ҳайрон қола-сиз.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон. *Бир учига арқон боғланган ёғоч – кўтарма ғовни тушириб, йўлни тўсди.* С. Нуоров, Нарвон. *Юк вагонларининг ҳайҳотдай очиқ эшикларидagi ғовлар сурилиб, юзлари иссиқдан қорайган аскарлар настга сакраб туша бошладилар.* М. М. Дўст, Лолазор.

**2 сирт.** Куч синаш машқлари ўтказиладиган тўсиқ. *Маррага боргунингча Ўн бир ғовдан сакрайсан.* З. Диёр.

**3 кўчма** Бирор иш-фаолият, ривожланиш, истак ва ш.к. йўлидаги тўсиқ, қаршилик, тўғоноқ. *Ташаббусни ривожлантириш йўлидаги барча ғовларни олиб ташлашни.. қатъиян талаб этдилар.* Газетадан. *Ҳақиқий муҳаббат олдида ҳеч қандай ғов дош беролмаслигига ишонтиришим керак эди.* О. Мўминов, Хиебондаги уч учрашув.

**Ғов бўлмоқ** Қарши турмоқ, монелик қилмоқ, тўғоноқ бўлмоқ. *Жамият ижтимоий-маънавий тараққиётига ғов бўлиб турган хилма-хил иллатлар дадил фош этилган.* М. М. Дўст, Лолазор. *..айрим нопок шахсларнинг қинғир ишларида ғов бўлганим учун «ақлимни киритиб қўйишмоқчи» бўлишгани фош этилди.* «Муштум». *Лекин Гулчеҳра Султон билан Дилбар ўртасида ғов бўлишни сира-сира истамас эди.* М. Хайруллаев, Тилла маржон.

**FOB II** кам қўлл. Ичи бўш; говак. - Секинроқ, тош бор девдим-ку, гов калла, - деган овоз эшитилди. А. Кўчимов, Ҳалқа.

**FOBAK I** Ичи бўш; ковак-ковак, гал-вирак. Говак ёғоч. Говак тоғ жинси. Металлнинг говак жойлари. Қамиш поясининг ичи говак бўлади. ■ Бўз ер-да, неча минг йиллардан бери кўксидан сув думаламаган говак ер — сув босиши билан чўкиб, халқоб бўлиб қола бошлайди. Ш. Фуломов, Бахт бўстониغا. Тоғда юриб, анча тажриба орттирган Тўрақул қор говак бўлиб турган жойларни четлаб ўтарди. А. Кўчимов, Ҳалқа.

**2** кўчма Ичи, замини бўш. Тошкентнинг ҳокими.. Шаҳарни сўраган Ўрдада туриб. Лекин говак экан қалъа негизи, Девор ҳам, давлат ҳам қулаган чириб. М. Шайхзода, Тошкентнома.

**FOBLAMOQ I** Ҳосили яхши бўлмай, ўсиши кучаймоқ; ортиқ даражада бўйига ўсмоқ. Сал эҳтиётсизликка йўл кўйсак, ғўза говлаб, ҳосилни бой бериб қўйишимиз турган гап. «Ўзбекистон кўриқлари». Шундай ҳоллар бўладики, экин уч марта ва унда кўпроқ озиклантирилади, лекин у говламайди, ҳосили мўл, ғўзапояси нормал бўлади. Газетадан.

**2** кўчма Авжланмоқ, кучаймоқ, зўраймоқ (одатда, салбий нарса-ҳодисаларга нисбатан қўлланади). Кибр-ҳавоси говлаб кетган терговчи бошини кўтариб, «хўш?» дейишни ҳам эп кўрмади. В. Маҳқамов, Ҳам айланиб, ҳам ўргилиб. Болалигидан бошқалардан ажралиб туришга интилиш балоғатга етган сари говлаб кетди. Шухрат, Шинелли йиллар.

**Бўлса — бўлар, бўлмаса — говлаб кетар** «Нима бўлса бўлар» деган маъноли, эътиборсизлик, лоқайдликни қайд этувчи ибора. Бу том ва деворлар узоқдан гўё бирон ҳафсаласиз одам «бўлса — бўлар, бўлмаса — говлаб кетар» қабилдан қилиб, омонатгина қўнқайтириб қўйгандек кўринади. Ҳ. Шамс, Душман. Музаффар ҳам «бўлса — бўлар, бўлмаса — говлаб кетар» қабилда иш тутяпти. Ж. Абдуллахонов, Тўфон. **Калласи (ёки мияси, боши) говламоқ** Нима қиларини билмай қолмоқ, боши қотмоқ. Умуман, одамларга яхши қўшиллолмайдиган Комил катталар олдидан ўзини йўқотиб қўйган эди. Ҳозир унинг калласи говлаб, қулоғи шанғиллар эди. М. Осим, Тилсиз гувоҳ. Чўқур хаёлга толган Маҳкам аканинг мияси говлаб, гангиб қол-

ганди. Р. Файзий, Ҳазрати инсон. Шу аллозда у боши говлаб, пешингача телбалардек шаҳарда тентираб юрди. Ф. Мусажонов, Ҳимнат.

**FOBUP** Турли тартибсиз овозлар, шовқин-сурон: говға. Йиғилганлар орасида говур бошланди. ■ Эркак кишининг асабий товуши хотинникига қўшилди; говур кўтарилди. Шухрат, Жаннат қидирганлар. [Аҳмаджоннинг] Кўзи олдига гоҳ Нусрат, гоҳ Зулфия, гоҳ Латофат келиб, унга алланарсалар деяётгандай бўлар, уларга одамлар говури қўшилиб, катта чайқов бозорида юргандай боши ғувуллаб кетди. С. Кароматов, Ҳижрон. Зорий ирғиб туриб, ер тепинди, говурда унинг ғўлдиргани эшитилмади. С. Сиёев, Ёруғлик.

**FOBURLASHMOQ** Говур кўтармоқ, шовқинлашмоқ. -Собир ота ҳам қўлми? Бу говурлашган камбағаллар ҳам қўлми? — деди Сафарқул бойга. С. Айний, Қуллар.

**FOVUSH, ғувуш шв.** Жўхорининг кўк пояси; моллар учун экилан жўхори. Бостирмага бостирганим говушди(р), Оёғинда амиркони ковушди(р). «Фольклор». Бўрон томлардаги говуш ва беда ғарамларини учирди. Э. Самандар, Тангри кудуғи.

**FOBFA с.т.** Фавфо. Арзимаиди савдоси, бош қотирди говғаси, десаанлари шу бўлса керак. «Муштум». Тирикчилик говғаси ёлғиз сизда эмас, тақдирга тан берасиз-де.. Ойбек, Танланган асарлар.

**FOZ I I** Ёввойи ёки хонакилаштирилган, бўйни узун, сувда сузувчи йирик қуш. Анави Тўлаганнинг эркатойи! Минаман, деб ғозларни қувлагани-қувлаган. А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар. Кўклам келди, учиб ўтди ғозу турналар. Ф. Фулом. Соҳилида чайқалар қамиш.. Учиб ўтар баъзан ўрдак, ғоз. Ё. Мирзо.

**2** кўчма Гавдани тик кўтарган ҳолда: тик туриб; тикка. Гавдани ғоз тутмоқ. У ғоз юриб чиқиб кетди. ■ Қизил шапкали қотмагина темирйўлчи минбарга югуриб чиқди-да, Охунбобоев олдидан ғоз туриб рапорт берди. Ҳ. Фулом, Тошкентликлар. Каклик чиройли бўйини ғоз тутганича, маст кўзларини жавдиратиб.. хониш қиларди. С. Анорбоев, Оқсой.

**Ғоз қараш** Бўйини чўзиб қараш, аланглаш. [Бону] Ўрнига бориб ўтириб, залдагиларга бир ғоз қараш қилиб қўйди. С. Кароматов, Ҳижрон.

**ҒОЗ II** [р. газ] эск. кт. айн. газ II.

**ҒОЗ III** с.т. Куч-қувват, калория. *Ғози йўқ овқат. Офтобда туриб, ўғитнинг ғози қолмапти.* ■ *Дехқон этиштирган нозу неъматларнинг ғози бўлсагина, пазанданинг оши тотли бўлади.* М. Каримжонов, Патинжон. *Кўмири яхши чиқмади. Ғози йўққа ўхшайди.* Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

**ҒОЗА** [ф. غازه — аёллар юзига сурадиган қизиллик, элик] эск. Юзга суриладиган, қизил рангли пардоз буюми; элик. *Ғапга тушмас тамизи йўқ бемаза, Сулувнинг бетига ярашар ғоза.* «Ойсулув». *Бунча юзга ғоза суриб, Зеб берасан ўзинга.* Уйғун.

**Ғампирнинг дарди ғозада** Ҳар ким ўз ташвиши, ўз истаги, мақсади ҳақида ўйлайди ёки қайғуради, деган маънода ишлатилган матал.

**ҒОЗИЙ** [а. غازى — босқинчи, забт, истило қилувчи; ғазот қилувчи] эск. дин. Ғазотда, муқаддас урушда қатнашувчи, ўз эътиқоди йўлида жанг қилувчи. *Бу муқаддас жангда ўлган — шаҳид, ўлдирган — ғозий.* Н. Сафаров, Шарқ тонги. - *Тирик бўлсалар, ғозий бўлиб келарлар, агар тангрининг буйруғи билан ажаллари етган бўлса, шаҳид бўларлар; сўрамоқ нега керак? — деб совуққонлик билан жавоб берди отлиқ.* С. Айний, Қуллар.

**ҒОЗКАПТАР** Ботқоқларда, сув бўйида яшайдиган кичкина сув қуши.

**ҒОЗЛАНМОҚ** Ғавдани тик тутмоқ, ростламоқ, қадни кўтармоқ. *Чернецов столга хиёл энгашиб ўтирган эди, Юрьевнинг қийнаётганини кўриб, ғозланди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

**ҒОЗОЁҚ** бот. Соябонгуллилар оиласига мансуб, суғориладиган экинлар орасида ўсадиган икки йиллик бегона ўт.

**ҒОЗПАНЖА** бот. Раънодошлар оиласига мансуб, тоғ ёнбағирларида, дарё бўйларидаги ташландиқ ерларда ўсадиган бир ва икки йиллик бегона ўт.

**ҒОЗЯПРОҚ** бот. Раънодошларга мансуб, тоғ зонасидаги зах ерлар, дарё ва сойлар бўйларида ўсадиган кўп йиллик илдизпояли ўсимлик.

**ҒОЗ-ҒОЗ:** ғоз-ғоз турмоқ Ўз мувозанатини сақлаган ҳолда оёқда турмоқ, тик турмоқ (энди юришга ўрганаётган бола ҳақида). *Ўғлим ғоз-ғоз турадиган бўлиб қолди.* ■ *Хадича енг шимариб, даҳлизда гўшт*

*чопяпти. Энди ғоз-ғоз тура бошлаган қизалоқ осма беланчақда.* Ш. Тошматов, Тонгдаги кўланка.

**ҒОЙИБ** [а. غائب — мавжуд, бор бўлмаган; яширин, пинҳоний; кўринмас] Шу ерда йўқ, мавжуд эмас; кўринмай кетган, йўқ бўлиб кетган. *Шу пайтда бир кабутар ажойиб, Кўкда борар гоҳ кўриниб, гоҳ ғойиб.* С. Абдулла, Тоҳир ва Зухра.

**Ғойиб бўлмоқ** 1) кўзга кўринмай қолмоқ, йўқ бўлиб қолмоқ. *Мавмуржон орқасига қарай-қарай, муюлишдан ўтиб, ғойиб бўлди.* Ш. Холмирзаев, Тўлқинлар; 2) бирор ёққа кетиб қолмоқ, кетмоқ. [*Комила*] *Тонгда кампирниқига келди. Кирса, Матниёз йўқ. Матниёз кетиб қолган эди. Қаёққа ғойиб бўлганлиги номаълум.* А. Мухтор, Чинор; 3) йўқ бўлмоқ, йўқолмоқ, йўқ бўлиб кетмоқ. *Бундан беш йил илгари бир сабаб билан бу хаёллар бутунлай ғойиб бўлиб, уларнинг ўрнини бошқа фикрлар эгаллади.* М. Алиев, Қалб сўзлари ёзилган мактуб. **Илми ғойиб айн. илми ғайб. қ. ғайб.** *Бу илми ғойиб. Ҳозирча бир нарса дейиш қийин.* Н. Сафаров, Дон.

**2** Тангри, илоҳ. *Кейин иложи борича юмшоқ гапиришга уриниб, насиҳат қилиб кўйдди: -Ғойибнинг ишини бандаси билмайди..* К. Яшин, Ҳамза. *Эшикдан чиқиши ҳамон, Анварга рақиблигини ошкор қилиб кўймасликни ғойибдан тилади.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

**3** Ғойиб (эркаклар исми).

**ҒОЙИБДАН I** Кутилмаган жойдан, йўқ жойдан, йўқдан. *Ҳазина — ғойибдан эмас, меҳнатдан.* Мақол. ■ *Таътил кунлари Саъдий учун ғойибдан келган зўр бойлик бўлиб, унинг қанчасини нима ишларга сарф қилишини билмай шошилар эди.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Ғойибдан келган бу хуржунни Ойша хола салмоқлаб кўрди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

**2 айн. Ғойибона I.** *Элмурод бу қорача, чехраси очиқ иигит билан ҳамсухбат бўлмаган бўлса ҳам, уни ғойибдан танир, одамлар оғзидан эшитган эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Жавод уларнинг кўпларини ғойибдан танийди.* И. Раҳим, Жаводнинг жадвали.

**ҒОЙИБОНА** [а. + ф. غائبانه — сиртдан, ўзи йўғида; яширинча, пинҳона] **I** Ўзини кўрмаган ёки суҳбатлашмаган ҳолда; орқаворатдан, сиртдан. *Ғойибона ошиқ бўлмоқ.* ■ *Кумушнинг гўзаллик таърифини ғойибона эшитиб, оғзининг суви келувчи хотинли ва*

хотинсиз орзумандлар.. қутидорникига совчиларини турнақатор юбора бошлаган эдилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар. У ҳам Ойша холани ғойибона яхши кўриб қолгани ҳақида ёзар, бундан кейинги хатларида эса суратларини юборишларини айтар эди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

**2** Номаълум; фавкуллодда. [Маҳкам ака] Оғасининг гапларини эсларди. Эсланган сари, бағри бутун бўлиб, кўнгли тоғдек кўтарилар, олам бошқача кўринар, аллаёқдан ғойибона куч белига, кўзларига нур ато қилаётганга ўхшарди. Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

**ФОЛИБ** [а. غالب – галаба қилувчи, музаффар] Уруш, жанг, кураш, тортишув, мусобақа ва ш.к. да галаба қозонган, устун чиққан; музаффар; зид. мағлуб. *Ғолиб халқ.*

■ *Фашизмга қарши жанг қилиб, зафар қўчиб қайтган ғолибларимиз миллион-миллион.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Соттихон фақат мусобақа ғолибигина эмас, балки ижодий меҳнат ва новаторликда ҳам намуналар кўрсатган илғор ишчилардан бири.* Туйғун, Станоклар ёнида. *Бош соврин тавсис этилди – турнир ғолиби тошкентлик усталар ишлаган катта чинни вазани олади.* Газетадан.

**Ғолиб келмоқ (ёки чиқмоқ)** 1) уруш, жанг, мусобақа ва ш.к. ларда устун чиқмоқ. *Мусобақада ғолиб чиқмоқ.* ■ *Сен курашда ғолиб келганда, Тоғдай кўтарилар кўкрагим.* Т. Тўла. *Айтгандек, жангда енгдик, Ғолиб чиқдик, хўп севиндик.* М. Шайхзода; 2) кўчма юқори вазият (ҳолат) эгалламоқ, устун келмоқ. *Дардим ғолиб келиб, ётиб қолдим.* ■ *Тўсатдан вужудини қамраган оналик меҳри ғолиб келиб, тортган азоби ҳам эсидан чиқди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Ғолиб келар чарчоқ, ниҳоят, Тонга яқин илинади кўз.* А. Шер, Қадимги куй.

**ҒОЛИБИЯТ** [а. غالبية – галабалар; аксарият, кўпчилик; катта қисм] эск. Ғолиблик, галаба. *Бугун Азизбек ғолибият далдасида кўрғонлардан бир айланиб чиқмоқчи эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ҒОЛИБКОР** [а. + ф. غالبكار – галаба қилувчи, ғолиб бўлувчи] Галабага олиб борувчи; галаба эгаси. *Хоразмнинг бу йил ҳам ғолибкор бўлишини муттасил кузатиб бормоқдалар.* Газетадан.

**ҒОЛИБЛИК 1** Ғолиб ҳолат, галабага эгалик; галаба. *Достон мазмунида кураш ва*

*зафар, Ғолиблик гурури дунёлар қадар.* М. Алавия. *Зафар ёр бизга, ғолиблик муқаррар.* Ҳабибий. *Юзидаги ғазаб сўниб, табассум қалқди. Қиёфасидаги ғолиблик виқори ва мағлуб бўлганга шафқат акс этиб турарди.* С. Анорбоев, Оқсой.

**2** Ғолиб эканлик. *Кулгимиз бу – ғолиблигимиз, шодлигимиз, бахтиёрлигимиз.. белигиси.* «Муштум».

**ҒОЛИБО** [а. غالباً – аксар ҳолларда, тезтез; эҳтимол, шекилли] кри. с. эск. кт. **1** Кўпинча, асосан. *Ғолибо шундай дейилади.*

**2** Афтидан, тахминан, балки. *Алишер марҳум Абулқосим Бобир саройига хизматга кирганларида, ғолибо, ўн беш ёшда эдилар.* Ойбек, Навоий.

**ҒОЛИБОНА** [а. + ф. غالبانه – ғолиб ҳолда, зафарли] Ғолибларга хос, ғолибларча; зафарли. *Ғолибона кўриниш. Ғолибона юриш.*

■ *-Хужрамга кирсанг, ҳаммасини билиб оласан, – деди у ғолибона бир тарзда.* С. Айний, Эсдаликлар. *Башарият тарихи зулм, ҳақсизлик, талончилик даврини поймол этиб, эрк ва адолатнинг нурли асрига ғолибона юраётир.* Ойбек, Нур қидириб.

**ҒОН** қ.х. Ипак қурти боқилган сўкичакда кўрт егандан қолган барг ва ахлатлар.

**ҒОР** [а. غار – мағора, унгур; чуқурлик] Тоғ, тепалик кабилар остида, бағрида табиий ҳолда вужудга келган катта ҳажмли бўшлиқ. *Тоғнинг тагида ғор бўлиб, унда илонларнинг подшоиси – Аждар султон ёлғиз турар эди.* «Эртақлар». *Бу тепанинг шимоли-ғарбий ёнбағрида бир ғор бор эди.* С. Айний, Эсдаликлар. *Ўзбекистонда кўршапалакни ғорларда, бўғотлар тагида учратиш мумкин.* «Фан ва турмуш».

**ҒОРАТ** [а. غارات – кўққисдан ҳужум, босқин; талон қилиш] эск. кт. Талон-торож; бузғунлик. *Ғорат бўлмоқ. Ғорат қилмоқ.* ■ *Курдик не-не иморат, Аммо билмадик ғорат.* М. Али. *Аммо на раҳм бор ва на адолат: Элни золим шундай этмишдир ғорат.* Миртемир. *Шу тариқа, фаҳш ботқоғига ботган император.. Рим империяси хазинасини ғорат қилиб.. жар ёқасига олиб келганини билмади.* «Тафаккур».

**ҒОРАТГАР** [а. + ф. غارتگر – ғорат қилувчи; талончи, босқинчи] айн. **ғоратчи.** *Жаҳон ғоратгари – шарманда ул шиддатли ёв қочди. Гўзал боғимни ёндирмоқ учун юрган олов қочди.* Ҳабибий.

**ГОРАТЧИ** эск. кт. Талон-торож қилувчи, таловчи; вайрон қилувчи, бузувчи. *Ўзбек ва афғон халқлари.. айни замонда ташқи горатчилар кулфатини бирга тортаганлар.* В. Зоҳидов, Улуғлар изидан.

**ГОФИЛ** [а. غافل — бепарво, эътиборсиз; паришонхотир; гафлатда қолган] Гафлатда қолган, ҳеч нарсадан беҳабар. *Э гофил она, тур, кўзингни оч, қизингнинг юрагига қулоқ сол. Унинг қалбига муҳаббат келди.* С. Аҳмад, Муҳаббатнинг туғилиши. *Кечир, дўстим, гофил қолдим. Иссиқ қўйнимда илон ётганини билмадим.* И. Султон, Имон.

**ГОФИЛЛИК** Ҳеч нарсадан хабарсизлик. *У эрининг бепарво ва гофиллигидан шикоят қилди.* ■ -Мени сиз чақирдингизми? — сўради Малика, ўзини гофилликка солиб. Т. Жалолов, Олтин қафас.

**ГОЯ** [а. غايه — мақсад, интилиш; ният, қасд] 1 Объектив борлиқни, воқеликни киши онгида акс эттирувчи, айни замонда кишининг объектив борлиққа, воқеликка муносабатини ифодаловчи, кишиларнинг дунёқарашлари асосини ташкил этувчи, одамларни мақсад сари етакловчи фикр, тушунча, тасаввур. *Эски гоялар ва қарашлар уларни юзага келтирган шарт-шароитларга нисбатан узоқроқ умр кўради.* Газетадан. *Ёзингиз, мана шу қуръон ҳурмати билан қасамёд қилиб айтаманки, мен ўзимнинг курашчан қобилиятимни шу жамиятнинг гоялари йўлида тугатажакман [деди номаълум киши].* Н. Сафаров, Тарих тилга кирди. *Диннинг вазифаси — гоялар ва эътиқодлар тизимини шарҳлаш, изоҳлаш ҳамда қайта ишлашдан иборат.* «Мулоқот».

2 Бадиий, сиёсий ёки илмий асарнинг мазмуни, туб моҳиятини белгиловчи асосий фикр. *Асарларнинг халқ мулки бўлиб қолишига сабаб шуки, у асарлар маъна сингдирилган гоя кишилар дилига, уларнинг истақларига яқиндир.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Бу новеллалар муайян маънода мустақил «асар»дек таассурот қолдиради ва айни вақтда бир-бири билан боғланиб, умумий асарнинг гояси ва руҳини очишга бўйсундирилади.* С. Сиёев, Ёруғлик.

3 Бирор иш-ҳаракат қилиш ҳақидаги фикр, ўй; ният, мақсад. *Киши астойдил меҳр қўйган.. гоясини доим энг тўғри ва кенг тарқалган.. деб ҳис қилади.* Шуҳрат, Жаннат қидирганлар. *Шўрўзакни ўзлаштириш*

*гоясини биринчилар қатори Турсунмат олға сурган эди.* «Ўзбекистон кўриқлари». *Менинг учун кўйингизда ва оёғингиз учиди жон бериш жуда ширин эди ва кўндан бери гоям эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ГОЯВИЙ** [а. غايه‌وى / غايى — гоёга оид, алоқадор] 1 Муайян бир гоёга асосланган. *Гоёвий тарбия. Гоёвий қурол. Гоёвий кураш.* ■ *Ўқитувчи — гоёвий фронт жангчиси.* «Фан ва турмуш».

2 Бирор нарсанинг асосий моҳиятини, гоёсини ифодалайдиган; гоё жиҳатидан. *Пьесанинг гоёвий мазмуни.* ■ *Редакция жамоаси.. Ўзининг гоёвий савиясини, бадиий маҳоратини ошироқда.* Л. Ҳамроев, Шонли йўл. *Бадиий жиҳатдан пишиқ, гоёвий соғлом, халқчил, томошабин қалбига яқин бўлган ҳар бир асар замонавий бўла олади.* Газетадан.

**ГОЯВИЙЛИК** Муайян гоёга мансублик, эгалик. *Ишда юксак гоёвийлик бўлмоғи керак.*

**ГОЯЛИ** (аниқловчи сўз билан) Гоёга эга. *Юксак гоёли.*

**ГОЯСИЗ** Аниқ бир сиёсий ёки маънавий мақсади бўлмаган; тутуриқсиз.

**ГОЯТ(ДА)** [а. غايت — чек, чегара, охир] Ҳаддан ташқари, ниҳоятда, жуда. *Гоятда гўзал. Гоят кучли.* ■ *Уйимиз гоят шинам, Ҳаммага жой бор. Меҳмонлар юлдуз бўлса, Ўртада ой бор.* М. Шайхзода. *Мажлисга чўккан гоят оғир вазиятни тарқатиш учун танаффус эълон қилинди.* Ҳ. Назир, Кўктерак шабадаси. *Умид гоятда хурсанд, ордерни олган кунёқ дарров кўчиб кетди.* Мирмуҳсин, Умид.

**ГУБОР** [а. غبار — гард, чанг, тўзон] 1 Чанг, тўзон кабилардан ҳавода сақланган ёки нарса сатҳига инган майда зарралар; гард. *Дул шундай шиддат билан ёғардики, гўё ердан чанг кўтарилиб, ҳавони ғубор босди, кундуз қоронғилашди.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Пахта битган ерларингни кўрмоқчман, Ғуборини кипригимга сурмоқчман..* С. Акбарий. *Шоён меҳнатининг нишонаси бу — Қора қошларингга қўнган чанг, ғубор.* А. Орипов, Йиллар армони. *Саратонда муаллақ қотган ғубори шабнам билан яна ўз онаси — тупроқ оғушига оҳиста чўкди.* «Саодат».

2 Умуман, тиниқлик, равшанликни бузувчи, хира қилувчи (хиралаштирувчи) зар-



ралар. Осмонда губор йўқ, тиниқдан-тиниқ, Қуёш чарақлайди нуруни сочиб. **Ф. Фулом.** Қишлоқдан чиққанимизда, губор ичида кўринган тоғлар ҳам анча яқин келиб қолди. **М. М. Дўст, Лолазор.** Бугун кун бўлади равшан ва бедоғ, Губор йўқдир зарра ҳавода. **Ҳ. Олимжон.**

**3 кўчма** Умуман, равшанлик, тозалик, покликни бузувчи нарса (мас., доғ ва б.). Ташқарида оламни жамики губорлардан покламоқчидек, уриб жала қуяр эди. **М. Мансуров, Ёмби.** Зайнаб Кумушининг тўлиб етмаган гавдасига ва ўн олти ёшлар чамали губор тегмаган ҳуснига ҳайрон бўлиб, мулоҳазасини айтишдан кўрқди. **А. Қодирий, Ўтган кунлар.** Дил ҳам бамисоли шундай: севги шаробига қатра губор аралашдими – тамом. **М. Жўра, Изтироб.**

**4 кўчма** Киши руҳини (руҳиятини) бузувчи ҳолат, доғ, хиралик. Ҳар қалай, кундузлари чидаса бўлади: бир-ярим яхши-ёмонни кўради, ундан-бундан икки оғиз сўзлашиб, пича тафти чиқади, губори арийди. **Х. Султонов, Онамнинг юрти.** «Сухбатда одам ёзилади, дам олади, губордан чиқади.» дерди **Юсуфжон ака. Т. Обидов, Юсуфжон қизик.** Бир марта тўйиб ҳидласанг, ичингдаги жами губорни ҳайдаб чиқаради. **С. Аҳмад, Уфқ.**

**5 махс.** Чангсимон доғ; кул (ўсимликлар касаллиги). ..новдаларда ҳам, худди барглардаги сингари, кулранг губор пайдо бўлади. Газетадан.

**ГУБОРЛАНМОҚ** Губор билан босилмоқ, чанг ёки гард билан қопланмоқ. *У қора нимади – Ёдгор билмади, Губорланган чўлда кетиб боради.* «Ёдгор». *Ёруғ дунё губорланди кўзима..* «Ойсулув».

**ГУБОРЛИ 1** Губори бор, чанг босган, тўзонли. *Қурилиш комбинатининг оппоқ гардга қопланиб ётган чала корпуслари ҳам, қурум пуркаб, биқсиб турган хумдон мўрилари ҳам ўзининг дим, губорли ҳавоси билан орада қолди.* **А. Мухтор, Чинор.** *У уйнинг губорли ва тўзонли ҳавосини янгилаш учун парталар орасидан сиқилиб бориб, деразани очди.* **М. Файзий, Уч қиз.**

**2 кўчма** Дилгир, хафа, ғамга тўлган. *Губорли юрак.*

**ГУБОРСИЗ 1** Губори, чанги йўқ; гардсиз; тоза, мусаффо. *Губорсиз осмон.* ■ *Кўёш губорсиз кўкда талтайиб порлар эди.*

**Ойбек, О. в.** шабадалар. *Жувон ҳам узун қора киприкларини пирпиратиб, чинни сингари губорсиз юзидан нур ёғилаётгандай, кулумсираб қаради.* **А. Мухтор, Туғлиш.**

**2 кўчма** Кўнгли, дили пок; кир, губордан холи. *Типирчилаган жажжжи юраги шундоққина кўриниб турибди: самимий, губорсиз, чин кўнглидан гапирди нораста.* **А. Мухтор, Тонг билан учрашув.** *Қиз болани авайлаб, губорсиз, пок ўстириш.. тарбияда энг муҳим давр саналади.* «Саодат».

**ГУВ тақл. с.** Шамол елганда ва баъзи нарсалар учганда, айланганда чиқадиган товушни, шунингдек, баъзи қушларнинг товушини билдиради. *Эшик очилиши билан, уйга гув этиб шамол урилди. Кўнғиз гув этиб учиб кетди.* ■ *Нам шабада ялтиз ҳидини, асаларининг майин гув-гувини олиб келди.* **С. Нуоров, Нарвон.** *Беор мусича гув-гув қилиб кўкрак ташлаб, иккинчи мусичани қувларди.* **Мирмуҳсин, Умид.**

**ГУВВА** Тезлик билан. *..уч фарзанди, хотинини олиб, ҳеч кимга билдирмай, гувва шаҳардан чиқиб кетди.* **Мирмуҳсин, Васваса** гирдобила.

**ГУВВОС** Фала-говур, шовқин-сурон аралаш содир бўладиган; чуввос. *Арининг унига чўп суққандай, гуввос тўполон ичида ҳеч ким ҳеч кимни танимас эди.* **Ф. Фулом, Шум бола.**

**ГУВУЛЛАМОҚ 1** Тўхтовсиз, давомли тарзда «гув-гув» овоз чиқармоқ. *Ташқарида қутурган шамол гувуллаб, дарчани итарар, унинг тирқишларидан қор учқунларини иргитарди.* **М. Исмоилий, Фарғона т.о.** *Кўчадан машина зшигининг тарақлаб очилиб-ёпилгани, моторнинг гувуллагани эшитилди.* **С. Нуоров, Майсаларни аёз урмайди.** *Арининг уясига чўп суқиб, бир қўзғаб қўйса, кечгача тинмай гувуллаб ётади.* **М. Ҳазратқулов, Журъат.** *Улар чиллак ўйнаётган бўлса керак, ҳар дам-ҳар дамда қайсисидир гувуллаб югуради.* «Ёшлик».

**2** Турли хил товушли ва ҳаракатли ҳолатга келмоқ; шов-шув ёки говур кўтармоқ. *Танаффус эълон қилинди. Томошабинлар уни бузилган аридек гувуллаб қолишди.* **С. Абдуқаҳҳор, Санамай саккиз дема.** *Ҳоким гувуллаётган халққа қараб гапирди.* **М. Исмоилий, Фарғона т. о.** *Клуб бозорга ўхшаб гувуллаб қолди.* «Ёшлик».

**Боши (ёки калласи, мияси) гувулламоқ** Чарчаш, толиқиш ва ш. к. дан бош ичида

оғриқ аралаш гувуллашга ўхшаш шовқин сезмоқ. *Кун бўйи сув ичаман, томоғим қақраб, бошим гувуллайди.* Р. Азизхўжаев, Яшил чайла. *Низомжоннинг калласи гувуллаб, қўллари муштга айланди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Алимардон унинг ҳар бир ҳаракатини диққат билан кузатар, мияси гувуллаб кетган, чалкаш туйғулар ичида тўлқинланар эди.* Ҳ. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. **ҚУЛОҒИ** **ГУВУЛЛАМОҚ** *айн. кулоғи шанғилламоқ қ. шанғилламоқ.*

**ГУВУР** *айн. говур. Мингбоши одамлар гувурининг тинчишини, гузарга жимлик чўкишини кутди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Уй ичи жонланиб, енгил гувур бошланди.* Ш. Тошматов, Эрк куши. *Усти тим билан қопланган бу қоронғи растада, одатда бошқа расталарда бўладиган шовқин-сурон, гувур-гувур, шошқалоқ оломон, тиқилинч йўқ.* Ойбек, Танланган асарлар.

**ГУВУРЛАМОҚ** *айн. гувулламоқ. Катта шаҳар гувурлайди — ҳар ён сурон.* Ойбек, Зафар ва Захро.

**ГУВ-ГУВ** **Гув** с.нинг такр. *У [Салтанат] дугининг гув-гувидан кулоғи битиб қолгани учун, эрининг қақирганини эшитмади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Тегирмон тошининг гув-гувида ҳеч нарса эшитилмасди.* Ш. Тошматов, Эрк куши.

**ГУВГУВЛАМОҚ** «Гув-гув» этган овоз чиқармоқ. *Бир хил гувгувлаган овозлар.. миясини алғов-далғов қилган эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Қай ковак ичида гуррак гувгувлар, Чеки йўқ бепоеён, ҳудудсиз дала.* Х. Даврон, Қақнус.

**ГУДДА** {а. غَدَا — без; шиш, гурра} Одам, ҳайвон ёки ўсимлик аъзосининг, нарсанинг бирор жойида бўртиб чиққан шиш, бўртиқ, қабариқ. *Унинг қошлари салгина чимирилиб, пешонасининг ўртаси гудда бўлди.* С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар. *Оппоқ бўлиб ётибди ҳамма ёқ.* *Гудда-гудда қор тўдалари кўринади.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. *Сигир тилидаги гудда-гудда қора нарсаларни кўриб, ҳайрон бўлди.* А. Мираҳмедов, Кулган чечаклар.

**ГУДРАНМОҚ** **1** Ўзича нималардир димоқ, гапирмоқ. *Қамар раис яна алланималар деб гудранди-да, дарвозани қарс ёпиб чиқиб кетди.* М. Ҳазратқулов, Журъат. *Жанжалнинг ҳидини сезган Сарви хола гудраниб, стол устига дастурхон ёзишга тутинди.*

«Муштум». *Ичкарида кимдир гудранди, унга қандайдир аёл товуши кўшилди.* Н. Фозилов, Дийдор.

**2** Гап-сўздан тутилиб, тайинсиз гап қилмоқ; довдираб, телба-тескари гапирмоқ. *Бу саволдан раис дудуқланди, партия ташкилотининг секретари гудранди, ферма мудир чийноқланди.* «Муштум». *Директор Абдусaid амакидан бу гапни кутмаган экан, довдираб қолди.* *Ҳуши учиб гудранди.* М. Мансуров, Ёмби.

**ГУДРАША** *Ғадир-будур бўлиб кетган, ёрилган.* *Гудраша қўл.*

**ГУДУЛЛАМОҚ** *айн. гудранмоқ. Маҳалла сўфиси нималардир деб гудуллаб.. кавушини дўқиллатганча уларнинг ёнидан ўтиб кетди.* С. Зуннунова, Гулхан. *Қодиров ўзига ўзи ниманидир айтиб гудуллади-ю, жаҳли чиқиб, отига қараб кетди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

**ГУДУНГЛАМОҚ** *айн. гудранмоқ, гудулламоқ. Эрмат отнинг жиловини кўйиб, ичидангина ниманидир гудунглади.* Ойдин, Ямоқчи кўчди.

**ГУДУР** [а. غَدِر — «гадир» с.нинг кўпл.] Сирт ёки ташқи томонига турли нарсалар (лар) бўртиб чиққан, гадир-будур, нотекис. *— [Султоннинг] Гудур, қўпол қўли жуда оғир экан — елкамни босиб тушди, лекин бўш келмадим, тикка туравердим, — деди Аҳмад.* А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда. *Ўридан сакраб туриб, қоziққа осигелиқ гудур сочиқни олди.* А. Холиқов, Чипқон. *Қиз ўнг қўлини столга кўйиб ўтирган эди.* *Бу қўлининг ҳар томири, ҳар гудури Элчибекнинг кўнглида ёд.* А. Мухтор, Туғилиш.

**ГУДУРЛАМОҚ** *айн. гудулламоқ. Хўжақул шошқалоқлик билан киссасини ковлар экан.. пулни мен тўлайман! — деб гудурлади.* О. Ёқубов, Учрашув. *Зағчақўз нимадир гудурлаб, қуръон калимасини такрорлади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

**ГУЖ** *Бир-бирига яқин ёки тегиб жой олган; тўп, тўда ҳолатли.* *Гуж узум. Гуж юлдузлар. Гуж қилмоқ. ■ Биринчи сентябрь, тонготар чоғи Ҳавода гуж каптар қилади парвоз.* Ф. Фулом. *— Бу йил мўл ҳосил етиштиришга имонимиз комил, — дейишарди.. баҳор шабадасида аста тебранаётган шўралари гуж тоқларга боқиб.* О. Ёқубов, Олов қалблар. *Нодир бошини кўтариб, гуж ўсган қайрағоч тағида Раҳимани кўрди.* С. Юну-

сов, Кутилмаган хазина. Улоқчилар биринкетин ўртага ғуж бўла бошлаган бўлсалар ҳам, ҳануз улоқ ўртага кирмаган эди. А. Қодирий, Улоқда.

**ҒУЖАНАК I** Оёқ-қўллари йиғилган, танаши эгик, боши букик ҳолатли. *Укалласини икки қўли орасига олиб, ғужанак бўлиб ўтирганча қолди.* Х. Назир, Онаизор. *Совқотганидан қўлчаларини кўксига босиб, ғужанак бўлиб олибди.* С. Кароматов, Сўнгги бархан. *Ит ўн қадамча вангилаб бориб, бедазор четидоги култена олдига ғужанак бўлиб тинирчилай бошлади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

**2** айн. **ғуж.** Ўрикларда сара бодроқдай, Оппоқ-оппоқ ғужанак гуллар. С. Акбарий.

**3** Тоғ этакларида, даштда майда поялари ғуж бўлиб ўсадиган бир хил бута. *Катта-катта дарахтларни илдизи билан қўпориб, учириб юрган бўрон учун биргина ғужанак нима экан?* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

**ҒУЖИЛЛАМОҚ** айн. **ғужурламоқ.** *Киргина бурнига каттагина булоқи таққан кенжа қизча нималарнидир ғужиллаб, қўғирчоқ ўйнади.* Ойбек, Нур қидириб.

**ҒУЖЛАМОҚ** Бир жойга тўпламоқ, ғуж қилмоқ. *Қўйларни бир бурчакка ғужламоқ.*

**ҒУЖМАЙМОҚ** с.т. Ғужанак бўлмоқ, бужмаймоқ. *Мушук ғужмайиб ухламоқда.*

**ҒУЖМАК** с.т. Ғужанак.

**ҒУЖУМ I** Узум донаси ёки шингили. Унинг сўзига қарганда, узумнинг ҳар боши тўрвадек ва ғужумлари тутнинг донасидек зич бўлиши керак. А. Қаҳҳор, Икки ёрти — бир бутун. *Ёшилгимизда оналаримиз беланчагимиз арғамчиларини тоқларнинг зангига боғлаган, йиғлаганимизда, оғзимизга эмизги ўрнига узумнинг бир ғужумини сўрдирган.* «Гулистон».

**2** шв. Ғуж, тўп. *Шамол табиатнинг оёйишталигини бузиб, ўрик шохларини бир-бирига уриб, ғужум гулни юла, осмонга кўтарди.* С. Азимов, Оппоқ тонг кўшиғи. *Иигитлар бир ерга ғужум бўлиб, ашулани бир йўсунда чўзиб юбордилар.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

**ҒУЖУМЛАМОҚ** Узум бошидан битта-битта (доналаб) ёки шингиллаб узмоқ. Узумни ғужумламоқ. ■ *Дилдор дала шийпониди бир бош ҳусайни узумни олдига қўйиб, эринибгина ғужумлаб еб ўтирарди.* С. Аҳмад, Уфқ. *У бозорга кирди-ю, худди иш-*

*комда юргандек, деҳқонларнинг узумидан ғужумлаб ўтаверди.* «Муштум».

**ҒУЖУР I** шв. Ғайрат. *Каримнинг ўзини уриб кетган, танасида ғужури йўқ. Эркак деган ҳам шунақа аммамнинг бузоғи бўладими?* М. Ҳазратқулов, Журъат. *Унинг бирдан ғужури келиб кетди: бундай йўллардан юра билиш ҳам ўзи учун синов эканини ўзига тан олдириди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

**ҒУЖУР II** (асосан такрор ҳолда қўлланади — **ғужур-ғужур**) I Баъзи майда қушларнинг сайраганда чиқарадиган товушини билдиради. *Қушларнинг ғужури. Ғужур-ғужур сайрамоқ.*

**2** Тўхтовсиз ҳолдаги, тушуниб бўлмайдиган гап-сўзлар. *Ғужур-ғужур гаплашмоқ.* ■ *Ғужур-ғужур қилиб, боғчадан жиянлар қайтишди.* С. Зуннунова, Гўдак ҳиди.

**ҒУЖУРЛАМОҚ I** Ғужур-ғужур қилмоқ; шундай овоз билан сайрамоқ. *Қушлар баҳорни олқишлаб ғужурлайди, шохдан шохга учиб кўнади.* Н. Фозилов, Оқим.

**2** Бошқалар тушунмайдиган тилда гапирмоқ. *У шеригига бир нима деб ғужурлади.* ■ *Фарҳоднинг инглизча гапирмаслигини билган Хамбер, бугун уйда кайфи борлигиданми, хотини ҳузурда миллий ғурури жўшганиданми, она тилида ғужурлаб кетди.* А. Ҳақимов, Илон изидан.

**ҒУЖҒОН I** Шахс ёки нарсанинг маълум даражадаги ҳаракатли тўп ҳолати; тўпи, тўдаси. *Барчин момо теграсида болалар ғужғон..* Х. Даврон, Болаликнинг овози. *Арилар ғужғони эса ёғингарчиликдан дарак беради.* Газетадан. *Серқатнов машиналарнинг шовқин-сурони авжиди, бекатларда одамлар ғужғон.* «Ёшлик».

**2** кўчма Руҳиятдаги шундай ҳолат, жўш урган ҳолат. *Бу хабар майорнинг ғужғон хаёлларини бир зумда тарқатиб, сергак торттирди.* «Ёшлик». *Хотинининг ҳалиги таънасини эслади. Миясида ғужғон бошланди.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

**Ғужғон ўйнамоқ** Ғуж, тўда, тўп ҳолатда ҳаракатланмоқ (**ғужғон** тўғри ва кўчма маънода). *Молбозорга туташ яланг сахнда чумолидек ғужғон ўйнаган оломон тинимсиз қайнаб-тошади.* Х. Султонов, Бир оқшом эртаги. *Кечки офтоб селида минг-миллион зарра бўлиб ғужғон ўйнаётган тўзон жуда секинлик билан тарқаларди.* М. Мансуров,

Ёмби. *Потма хаёлида гужғон ўйнаётган турли гумон ва шубҳалардан юраги ғаш.* Т. Ашуров, Марварид тут.

**3 шв.** Гуж. *Гужғон гуллаган дарахтлардан атрофга кумуш ёғду ёғилиб туради.* С. Нуров, Нарвон. *Гужғон япроқлар она кўксига ёпишган гўдакдек меҳрибон новдаларга чирмашади.* Ф. Мусаёнов, Ҳиммат.

**ҒУЛ I** [a. غل – темир буйинбоғ; занжир, кишан] *тар.* Айбдорнинг буйин, оёқларига кийгизиб қўйиладиган жазолаш асбоби: кишан. *Зиндонда буйинларига, оёқларига гул ва занжир боғлаиб.. [деҳқонлар] қақшаб ётар эдилар.* С. Айний, Дохунда. *Оёғида кунда, буйнидадир гул.. «Рустамхон».*

**ҒУЛ II тар.** Туркий халқлар ва мўғулларда: қўшиннинг марказида, подшоҳ, хон хузурида турувчи махсус ҳарбий қисм. *Халил Султон рақибининг ғулига кучли зарба берди.* Б. Аҳмедов, Улуғбек.

**ҒУЛДУРАМОҚ** Эшитилар-эшитилмас қилиб ноаниқ гапирмоқ, ўзича алланималар демоқ; гудулламоқ, гудранмоқ. *Қудрат ҳалқумиса бир нима тиқилгандай гулдураб, синглицининг қўлини итариб ташлади.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Зайнаб ўзининг хатосини англади ва гапиролмай гулдуради.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ҒУЛОМ** [a. غلام – бола, ўсмир, йигит; хизматкор, югурдак] *эск. кт. I* Саройда хизмат қилувчи йигит, хизматкор. *Тағин қасри тўла ғулом, канизак.* Миртемир.

**2 айн. қул.** *Тоғ томондан ҳайдаб келинган ғуломлар шу қайрағоч тагидаги саройга қамалган, шу ерда сотилган, кейин бу жой Ғурумсарой бўлиб кетган дейилади.* Й. Шамшаров, Ғурумсаройликлар.

**3** Ғулом (эркаклар исми).

**ҒУЛОМГАРДИШ** [a. + ф. غلامگردش – хизматкорхона, йўлак] *эск.* Ичкаридан ташқарини ажратиб турувчи тўсиқ. *-Биз бойниқида қўнадиган бўлдик. Оғилхонага кирадиган йўлак ёнидаги ғуломгардишдан ётишга жой кўрсатди, – деди Шум бола.* Ф. Ғулом, Шум бола.

**ҒУЛТ айн. қулт.** *Овқат унинг томоғидан, қувурдан ўтаётган сувдек, гулт-гулт қилиб ўтарди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

**ҒУЛУ(В)** [a. غلو – бўрттириб кўрсатиш, ҳаддан ортиқлик, муболаға; чегарадан чиқишлик] **I** Келишмовчилик, норозилик ва ш.к. ни ифодаловчи овоз, хатти-

ҳаракат; ғавғо, тўполон, жанжал. *..подшонинг уруши учун тутун пули ҳам, дон ҳам, мой ҳам кор қилмай қолди. Энди подшо мардикор сўради. Шунда ҳамма ерда ғулу чиқди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Капсанчилар ғулу кўтаришган экан, князь «шаҳардан саллот чақираман», деб босибди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Сиз аввал шаҳардаги ғулуни бартараф этинг, фитнанинг уясини топинг..* П. Қодиров, Юлдузи тунлар. *Ариқустилликлар бек тарафидан солинган солиқни вақтида тўлолмай, ғулув кўтаришди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

**2** Киши руҳи, дилидаги нотинч, безовта ҳолат; нотинчлик, безовталиқ. *Кечалари мизғимас меъмор, Муҳандисда ўзгача ғулу.* М. Али.

**Ғулу солмоқ** 1) норозилик уйғотмоқ, тўполон, жанжал чиқармоқ. *Афсуски, динсизни шу ерда йўқ қила олмадик, энди бориб, қўйимизни боқаятган муридларимиз орасига ғулу солади, охириги насибамизни ҳам қоқиб олади.* Ш. Ғуломов, Ёрқин уфқлар; 2) дилда нотинчлик, безовталиқ кўзгамоқ. *У не ўктам, ботир йигитлар Юрагига солмаган ғулув.* Э. Воҳидов, Нидо. *Йигитликда гунча каби лаб Тинчлик бермай соларди ғулу.* Шукрулло.

**3 ад.** Муболағанинг учинчи даражаси: маълум нарса, белги, ҳолат ёки ҳаракатни ақл бовар қилмайдиган, ҳаётда ҳам рўй бермайдиган тарзда тасвирлашдан иборат шеърый санъат.

**ҒУЛҒУЛА** [ф. غلغله – шовқин, тўполон; ғавғо; ғовур-ғувур] *айн. ғулу.* *Ғулғула бўлиб қолди Чамбилдай шаҳар.* «Маликаи айёр». Тўполон – ғулғула Қўнғирот юрти, Ултондан ҳазар қип кўчмоқчи бўпти. «Ёдгор». *Ўғлининг хатти-ҳаракати, шивирлаб гапирishi, кўзларидаги бежолик Хайрибиби кўнглига ғулғула солиб қўйди.* Д. Нурий, Осмон устунни. *Шавкатнинг хаёлида уй аста тебранаётгандай бўлиб, юрагидаги ғулғула кучайди.* Қ. Кенжа, Тоғ йўлида бир оқшом.

**ҒУЛҒУЛАЛИ** Нотинч, безовта ҳолатли. *Нафисанинг қалби ғулғулали, ақли паришон бўлиб юрган кунлардан бири кечаси баракда бирга ётадиган дугонаси Садбар биқинига туртибди.* А. Мухтор, Туғилиш. *Ғулғулали араб юртга Бир неча ботирлар келди.* «Баҳром ва Гуландом».

**ГУЛУГУЛАСИЗ** Ташвишсиз, тинч. Улар [лўлилар] осмони кенг, холи, гулгуласиз сокин ҳаётни хуш кўрардилар. Н. Сафаров, Катта карвон йўлда.

**ГУМАЙ** бот. Бошоқдошларга мансуб, қиёқ баргли, илдиздан тез кўпаядиган кўп йиллик бегона ўт. Кўкорол пахтазори гумай, қиёқ, печак каби ўтлардан тозаланиб бўлаёзди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. Онда сонда учрайдиган гумай ва ажриқ илдиэларини кўл билан териб оламиз. Газетадан.

**ГУМБАК** Баъзи ҳашаротлар ривожланишида кўртдан тўлиқ шаклланиш, яъни капалакка ёки пашшага айланиш босқичи ва ҳашаротнинг шу босқичдаги ҳолати. Пашша ва унинг гумбакларига жуда тез таъсир этадиган кимёвий моддалар.. ишлаб чиқарилди. Газетадан.

**ГУНАЖИН** [мўғ.] Икки ёшдан ошган урғочи қорамол. Мулла Обиднинг тана боқиб, гунажин қилиш, гунажинни қочириб, сизирга айлантириш усули икки ёқлама фойда етказди. А. Қодирий, Обид кетмон.

**ГУНДА** с. т. Пакана ва семиз (одам ҳақида). Пакана, гунда, вужуди ажалдан дарак бериб турган жаллод келиб, унинг елкасидан қаттиқ тортиганда.. Аҳмад полвон, оёқлари чалишиб, чалқанча йиқилди. А. Қаҳор, Кўр кўзнинг очилиши.

**ГУНЧА** [ф. غنچه — куртак, шона; лаб, дудок] 1 Ҳали очилмаган, гулбарглари ҳали ёзилмаган гул; ўсимликнинг гул куртаги. Кечқурун [булбул] гул гунчасини кўради-ю, ишқида ошиғу шайдо бўлиб сайрай беради. П. Турсун, Ўқитувчи. Қирлардан эсаётган майин шабада ана шу гулларнинг гунчаларини ёзмақда. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Гунча очилгунча ўтган фурсатни Капалак умрига қиёс этгулик. Ф. Фулом.

2 кўчма Бирор ҳодисанинг эндигина бошланаётган пайти, бошланиши. Шубҳа ичида қизарган муҳаббат гунчаси висол хабари билан очилаёзгандек.. эди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Мураббий бола қалбида ниш ура бошлаган умид гунчаларининг меҳрибон соҳибидир. Р. Усмонов, Одобнома.

**ГУНЧАЛАМОҚ** Гунча пайдо қилмоқ, гунча чиқармоқ (тўғри ва кўчма маънода). Ажойиб боғ. Партиб билан ўтқазилган мева дарахтлари гулларга бурканган. Токлар барг ёзган, гуллар гунчалаб ётибди. Газетадан. Ёшлик — бу ҳамиша янгилиниш, бунёдкор-

лик, ҳар лаҳзада минг бир орзунинг гунчаламоқ фаслидир. Газетадан.

**ГУНЧАЧИ** тар. 1 Подшо ёки хонга гўзал қизларни танлаб, ҳарамга келтириб берувчи аёл. Сўз.. баъзи гунчачилар билан бегимларнинг орасида бўлган можаролар.. устида борар эди. Ойбек, Навоий.

2 Вақтинчалик хотин. Шайбонийхон бир вақтлар Зухра бегимни жуда гўзал деб эшитиб, «ўзимга гунчачи қилиб олурман», деб ўйлаган эди. П. Қодиоров, Юлдузли тунлар.

**ГУППА** шв. Кубба.

**ГУППАК** Шох-шаббаси зич, гуж бўлиб ёки тўп бўлиб ўсадиган; гуж. Фуптак садалар. ■ Тоғ кўксидаги фуптак арчалар эса қорайиб, ўзини сипоҳ тутаётгандай, тоғлар, тепалар бағридаги киши ҳали очмаган сирни сақлаб тургандай. Й. Шамшаров, Қаҳрамонлик йўли.

**ГУРБАТ** [а. غربت — ғариблик, кимсасизлик, мусофирлик] 1 Ватандан узоқда яшаш; мусофирлик, ғариблик. Гурбатда ғариб шодмон бўлмас эмиш. Эл анга шафиқу меҳрибон бўлмас эмиш. Алишер Навоий. Йиғларсан қаерда деб, Менинг Тўхташим. Гурбатда овунчоғим, Мунис йўлдошим. Ғайратий.

2 Ғам-ташвиш, кулфат. Ўғлим, бунақа беҳаё қиз экан, вақтида билиб, ўзингизни четга олганингиз яхши бўлибди. Шукур қилинг! Битта туғиб олгандан кейин, умрингиз гурбатда ўтиб кетарди. Мирмуҳсин, Умид. Кун сари гурбатимиз ортмоқда, наҳотки ёвузлар даф бўлмаса, нажот йўқми сира?! Ойбек, Нур қидириб.

3 с. т. Ортиқча ташвиш келтирувчи нарса, иш. Ухлашга ҳуштак чалиниши билан, уйқусизлик ва тергов гурбатлари чарчатган кишилар дарров ўринларига кирдилар. Шуҳрат, Жаннат қидирганлар. -Э, омон бўл! — деди Қаршибой ота, ошинасининг гўллиги наша қилиб, — ўзинг эски гурбатсан-да. Ҳ. Назир, Сув гадоси — оқпадар.. Бир келиб кетмасангиз бўлмайди шекилли, жўрангиз прокуратуриани аралаштириб, тоза гурбат қиланти. «Ёшлик».

**ГУРБАТСАРО** [а. + ф. غربت سرا — гурбат уяси] поэт. айн. гурбатхона. -Мен чиндан жаҳонгашта, дарбадар, ғарибу бенаводай шу гурбатсарода ивирсиб юрибман, — деди Ҳайдархўжа Мирзога. А. Ҳакимов, Илон изидан.

**ГУРБАТХОНА** [гурбат + хона] Қайғуалам макони, ғам-ғусса кўп бўладиган жой.

Нима қилиб бу гурбатхонага келиб қолдиларинг? Н. Сафаров, Уйғониш. [Фофир:] Бу гурбатхонада нотавон йиғлаганларнинг, афсус-надомат чекканларнинг доду фарёдини ким тинглайди, ким? Ҳамза, Бой ила хизматчи.

**ГУРИЛЛАМОҚ I** «Гур-гур» овоз чиқармоқ. Бурайн қўлим билан, гуриллаб айлан, урчуғим. «Бойчечак».

**ГУРИЛЛАМОҚ II** с. т. айн. **ғурилламоқ**. Эшикни ёнинг, шамол гуриллаяпти.

**ГУРМУШЛАМОҚ** шв. Безовга бўлмоқ, тоқатсиз бўлмоқ, тоқатсизланмоқ. Назиржоннинг ҳам юраги гурмушлаб бошлади. Ҳ. Нуъмон ва А. Шораҳмедов, Ота. Совуқ тушиганидан юраклари гурмушлаб кетган кишилар аллақачон далага кела бошлашган эдилар. Я. Саъдуллаева, Она тупроқ.

**ГУРРА** [а. غَرَه — отнинг оқ қашқаси; гажак, кокил] Пешона ёки бошда ҳосил бўлган қаттиқ шиш. Пешонамни ҳам гурра қилди-я, эртагача гурра ёзилиб кетса гўрга эди, шу турқу тароват билан одамларга қандай кўринаман. С. Аҳмад, Ҳукм. Комиссар оғзидан кўпик келиб.. ётарди. Пешонаси гурра, бироқ қошларининг усти қип-қизил қон эди. М. Муҳамедов, Қаҳрамон изидан. Қутлуқхўжа.. ёшлигида ўз маҳалласидаги болаларга бош бўлиб, уларни қўшни маҳалла болаларига қариши «уруш»га олиб борар, ҳар вақт бурни қонаб, пешонаси гурра бўлиб қайтарди. М. Осим, Ўтзор.

**ГУРРАК** [а. غَرَاك — қашқалдоқ] Каптарсимонлар оиласига мансуб, мусичага ўхшаш қуш; оддий гуррак ёки қумри. Гуррак боласи. Гуррак гуриллаяпти. ■ [Жўра] Ердан тош олиб, гурракка отган эди, тош бақатерак шохига тегиб, гуррак учиб кетди. Н. Назаров, Замон.

**ГУРУБ** [а. غروب — узоқ, олис; узоқликлар; кунботар томонлар; кунботиш вақти] эск. кт. Қуёшнинг ботиш пайти, кун ботиши. Учлари гуруб алангаси билан олтинланган сарвзорлар орасида шоир ва паҳлавон.. жим боришар эди. Ойбек, Навоий. Бурчакдаги тошойна, сервант устидаги соатда гуруб шуъласи яллиғланар эди. Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

**ГУРУР** [а. غرور — жаҳолат; хом (пуч) хаёл; манманлик, мағрурлик; кибр-ҳаво] I Инсоннинг ўз кадр-қимматини билиш, уни ҳурмат қилиш ҳисси; иззат-нафс. Йигитлик

гурури. Қизлик гурури. ■ Унинг инсоний гурури, табиатининг нозиклиги.. ёрдам сўрамоққа йўл қўймаган. Ойбек, Навоий. Аҳмад ўртоғига қойил қолмади. Эракк кишида гурур деган нарса бўлиши керак.. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. Зиёлилар орасидан бир мард чиқиб, ўз миллий гурурини ҳимоя этишига ҳаракат қилди. Бу киши Себзор даҳасининг қозиси Муҳиддинхўжа Ҳакимхўжа ўғли эди. «Фан ва турмуш».

2 Фаҳрланиш, мамнунлик туйғуси; фаҳр, ифтихор. Шодлигидан терисига сиғмайди, кўнгли гурур ила мастона чайқалади. С. Сиёев, Аваз. Санобар ўғлига гурур ва меҳр билан жилмайиб қараб турур эди. М. Хайруллаев, Кўнгил. -Қишлоғимиз тупроғининг сеҳри бор, — дейди қариялар гурур билан. «Ёшлик».

3 Фаҳрланишга асос бўладиган нарса, кимса ва ш.к. лар. Пахта — ўзбек халқининг миллий ифтихори ва гурури. ■ Муротали севинч ва гурури бўлган ўрикнинг таниш ва қадрли новдаларига шодиёна боқиб, ўрнидан турди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Халқимнинг қаҳрамони, гурури бўлдинг. У. Исмоилов, Сайланма.

4 Кибрланиш туйғуси, мағрурлик, кибр-ҳаво. Олифта бойвачча кибр ва аҳмоқона гурури ила креслода талтайганича қолди. Ойбек, Нур қидириб. Гапингнинг тузи қурсин, қизим! Гурур гурбатга солар, деган нақлнинг мағзини қақсанг-чи. Ж. Абдуллахонов, Тонг ёришган соҳилда. Камтарин бўл, ҳатто бир қадам Ўтма гурур остонасидан. Э. Воҳидов, Муҳаббатнома.

**ГУРУРЛАНМОҚ I** Мамнунлик, фаҳр ҳиссини туймоқ; фаҳрланмоқ. Беморлар эрининг қўлидан шифо топганидан бениҳоя гурурланарди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар. Ватандошларимиз билан суҳбатлашар эканман, уларнинг тантилиги, зукколигидан гурурландим. «Ёшлик». Элмурад.. бу ишга озми-кўпми ўз меҳнати сингганини ўйлаб, ўзидан ўзи гурурланди. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Мағрурлик, кибр ҳиссини туймоқ, шундай ҳолатда бўлмоқ; кибрланмоқ. Эргаш дунёда шундай ажойиб нарсанинг борлигини Холмуроддан кўра яхшироқ билганидан гурурланаётган кўринар эди. П. Турсун, Ўқитувчи. Парпихўжа ёғчи пойлоқчилик, чақимчилик ишининг муваффақиятларидан гурурланиб.. тўплаган маълумотини сўзлаб

бераркан, эликбоши уни тўхтатди. Ойбек, Танланган асарлар.

**ГУРУРЛИ** 1 Гурурланиш ҳисси кучли, гурури баланд. *Гурурли йигит.*

2 Кибр-ҳаволи; такаббур. *Аҳмад махдум аслида кибрли ва гурурли одам.* С. Айний, Эсдаликлар.

**ГУРУРЛИК** кам қўл. айн. **гуруп** 1. *Ёш аравакашда ўзига келишган гурурлик ва одамийлик сезилар эди.* Ойбек, О. в. шабадалар.

2 айн. **мағрурлик.** *Отам.. гурурлик орқасида кўпчиликни менсимай, колхоз ишига анчагина халақат берди.* С. Аҳмад, Кадрдон далалар. *Уни биров айнитдимми ё.. гурурлик, саёқлик йўлига тушдимми, билмайман..* Ойбек, Танланган асарлар.

**ГУРУРОНА** [а. + ф. غوروانه — гурурли, мағрурона, кибрли] кам қўл. Гурур билан, мағрурона. -*Нима қилсин, муаллимни соғиниб қолишган-да, — деб гурурона жилмайиб қўйди.* Ф. Расул, Тўнғич ўғил.

**ГУРГУРАК** шв. Фуриллаган шамол; ел-визак. -*Деразаларга ойна солинмаган, борлари синиб тамом бўлди, — жаврай кетди кондуктор хотин ўрнидан туриб, — сизлар ҳозир тушиб кетасизлар, мен кечгача мана шу гургуракда дийдираб кун ўтказаман.* Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

**ГУРГУРАМОҚ** фольк. Ўқиргансимон овоз чиқармоқ, ўқирмоқ (туя ҳақида). [*Гир-кўк*] *Туя бўлиб гургурайди, айиқ бўлиб чир-қирайди.* «Хушкелди».

**ГУС** унд. с. Итни тезлаш, қопиш, қувишга ундашни билдиради.

**ГУСЛ** [а. غسل — ювиб тозалаш, бутун аъзога сув тегизиб ювиниш; таҳорат олиш] Пок бўлиш учун бутун баданни махсус тартибда ювиш; устидан сув қуйиб ювиниш, чўмилиш. *Мен, подшоҳ гусл қилиб олсин учун, хонани занжирлаб қўйдим.* Газетадан.

**ГУСЛХОНА** [гусл + хона] Гусл қилинадиган жой, хона. *Иситилган сув сатилларга кўтарилиб, гуслхонадаги сув идишларига бўшатиларди.* С. Айний, Қуллар. *Оғриқ ва ҳорғинликдан ихраниб-ихраниб, гуслхонада ювинди.* «Ёшлик».

**ГУССА** [а. غصه — бўғувчи нарса; ғам, қайғу] Ғам-алам, қайғу. *Сой шалоласи ҳаётнинг ўзидек жушқин, кучли.* У Ойсулувнинг гуссасини ютиб, бир текис шўх-шўх шарилларди. С. Анорбоев, Оқсой. *Йўлин йўқот-*

*са одам — муҳаббатга суянгай, Гуссага ботса одам — муҳаббатга суянгай..* А. Орипов, Биринчи муҳаббатим.

**ГУССАЛИ** Ғам-гуссага ботган; ғам-аламли. *Онанинг юзида мулойим, айни пайтда гуссали белгилар намоён бўлди.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон. *Одобли, маданиятли ҳар бир киши ўзининг хушмуомаласи билан гуссали кишининг дилини чоғ қила олади.* Н. Валиева, Тиг яраси битар-у..

**ГУССАСИЗ** Ғам-гуссаси йўқ, ғам-ташвишдан холи; ғамсиз. *Гуссасиз юрак.*

**ГУСУЛ** айн. **гусл.**

**ГУСҒУСЛАМОҚ** Қопишга, уришишга ундамоқ, олқишламоқ. *Итларни гусғуслаб уриштирмоқ.*

**ГУЧ** айн. **ғуж.** *Узоқдан кичик-кичик гуч, дарёга яқин кўринган бу капалар катта-катта бостирма бўлиб, бир-биридан хийла узоқ ва дарёдан анча бериди экан.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Кўм-кўк барглар орасида тизилиб, гуч-гуч бўлиб, офтобда садафдек ярқираб турган тутни кўриб, жувоннинг ҳам оғзи сув очди.* А. Қаҳҳор, Асарлар.

**ҒУДАЙГАН** 1 Ғўдаймоқ фл. сфдш. *Йўл четидаги ғўдайган симёғоч.*

2 кўчма Қаддини доим ғоз тутадиган, иш-юмушга қовуша қолмайдиган. *Бола билан гаплаша олмайдиган, керагида эплаб овута олмайдиган ғўдайган аёлларни хуш кўрмасди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Мастура ўша Акрам деган ғўдайганнинг туришини кўрсатиб, ўзи ҳам кулиб юборди.* «Ёшлик».

3 Мағрур, кибрли ва гавдасини ҳам шунга мос ҳолда тутадиган. *Ҳоди болалагида ҳам сал ғўдайганроқ эди.* Шунинг учун ўртоқлари уни, *Ҳодивой отига мослаб, «Ходавой» деб аташарди.* С. Аҳмад, Ҳодивой.

**ҒУДАЙМОҚ** с. т. 1 Эгилмай, тик бўлиб турмоқ, қаққаймоқ. *Шудгор ўртасида битта симёғоч ғўдайиб турибди.* ■ *Бунча ғўдаясиз, сал эгилинг, қулоғингизга айтаман..* «Гулдаста». *Қамчинбек ҳам.. кўча ўртасида ғўдайиб туравериб чарчади.* Мирмуҳсин, Супургига сажда.

2 кўчма Гаплашмай, иш ёки суҳбатга аралашмай турмоқ; серраймоқ. *Аъзам [Нафисанинг] саломига ҳам алик олмасдан, «ганинг бўлса гапиравер, иккала қулоғим сенда», дегандек ғўдайиб турди.* Шухрат, Жаннат қидирганлар. -*Бирор нарсани ушлаб*

турсангиз бўлмайди, гўдайиб турмай, — деди зарда билан. Т. Ашуров, Оқ от.

**3** кўчма Ўзини кибр-ҳаволи тутмоқ; кеккаймоқ. Димоғдорлик, гўдайиш каби иллатлар уларнинг касби. Подшоҳ саройи бундай одамларга тўлиб ётибди. Мирмуҳсин, Меймор. Ҳафиза эркак кишининг аввал қўл узатиши ножўя эканини билса ҳам ва келиб-келиб шу одамдан маданият талаб этаманми, ахир у ҳодадек гўдайиб ўсган-ку, деди-да қўл узатди. Мирмуҳсин, Умид.

**ҒҶДИЛЛАМОҚ** айн. гудулламоқ. Шундан сўнг, гўдиллаб сўкинган маҳрам белидаги узун тумшукли тўппончасини тўғрилаб қўйди-да, тўда ичидан ўнг қанотга чиқиб кетди. Мирмуҳсин, Чўри.

**ҒҶДИР** айн. гудур. [Усмон аканинг] Қулча юз, сарғиш қошлари сийрак, япалоқ гўштдор бурни гўдир юзига ёпишиб кетган. Ў. Умарбеков, Севгим, севгилим. Унинг [чинорнинг] ўн тўққиз қўлчилик гўдир танаси ўзининг минглаб қатламлари билан гўё ҳаётнинг мангулигини тасдиқлаб туради. А. Мухтор, Чинор.

**ҒҶДРАНМОҚ** айн. гудранмоқ. Жуманкул ота бошқа сўз айтмади. Ғўдрана-ғўдрана оғилхонага тушиб, оқ эшагини етаклаб чиқди. Ш. Сулаймон, Ота, ўғил.

**ҒҶЗА** [ф. غوزە — пахта чаноғи; кўкнор чаноғи] **1** Чигитдан униб чиқиб, пахта ҳосили (толаси) берадиган, гулхайридошлар оиласига мансуб бир йиллик маданий ўсимлик, пахта ўсимлиги. Ғўза чопиғи. Ғўзага сув тарамоқ. Ғўзани парварिश қилмоқ.

■ Бир донга чигитдан ўттиз-қирқ кўсакли ғўза униб чиқади. Туйғун, Бригадир. Бўйи ердан тўрт бармоқ кўтарилган ғўза ораларига ёйилган хотин-қизлар, гулга қўнган асаларидек, ғайрат билан ишламоқда. С. Айний, Қуллар.

**2** эск. айн. кўсак. Онам сандалда ўтириб, ғўза чувир, мен китоб ўқир эдим. М. Исмоилӣ, Фарғона т. о. Сандалнинг бир чеккасида ғўза чувиб ўлтирувчи бир кекса кўр киши қўлидаги ғўзапўчоқ ва суғурган пахтаси билан бошини баланд кўтариб, ҳовлидаги сўзга қулоқ солиб туради. А. Қодирӣ, Мехробдан чаён.

**3** с. т. Шу ўсимлик ҳосили, пахта. Бу илғи терган ғўза Бултургилардан тоза. Планлар юзга етса, Дунё тўла овоза. «Кўшиқлар».

**Кампирнинг дарди ғўзада с.т. айн. кампирнинг дарди ғозада қ. ғоза.** Кампирнинг дарди ғўзада, деганларидай бой амаким ҳам амирнинг келишини истайдилар. С. Айний, Дохунда.

**ҒҶЗАПОЯ** [ф. غوزەپايه — пахтаси териб олинган ғўза новдалари] Ҳосили териб олинган ғўза ўсимлигининг пояси. ..ўйнинг икки томонида қуруқ ғўзапояси қолган, баъзи жойларда ғўзапояси ҳам юлиниб яланғочланган ерлар.. Чўлпон, Кеча ва кундуз.

**ҒҶЗАПҶЧОҚ** Пахтаси суғуриб олинган бўш кўсак; қовочоқ. Ғози ғўзапўчоқ уюмидан ошиб тушиб, Умаралининг олдига келди. И. Раҳим, Ҳаёт булоқлари.

**ҒҶЗАПҶЧОҚ РҶМОЛ** Ғўза пўчоғи шаклида қавариқ нақш солиб тўқилган ипак рўмол. У ариқда наридан-бери қўлларини ювди-да.. токчага тахлаб қўйган ғўзапўчоқ рўмолини олиб чиқди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

**ҒҶЗАФУРУШ** [ф. غوزەفروش — ғўза сотувчи, пахтафуруш] тар. Пахтани олиб сотувчи савдогар, пахтафуруш. Туроббойнинг отаси Зиямат ака ғўзафуруш эди. Ғ. Ғуллом, Шум бола.

**ҒҶЗАЧАНОҚ** Кўсакни ташкил этувчи палла ёки чаноқларнинг ҳар бири.

**Ғўзачаноқ қилмоқ** Бирор нарсани ғўза чаноғига ўхшатиб кесмоқ, бўлмоқ. Дастурхонда эндигина ғўзачаноқ қилиб сўйиб қўйилган анор доналари ҳақиқдай ялтирайди. Й. Шамшаров, Довруқ.

**ҒҶЛА** [ф. غول < غول — дев; жуда катта, улкан] **1** Дарахт танаси ёки ходалдан кесиб олинган бўлак. -Иккита сада ҳам сотиб олиб, чарх бўладиган.. ғўла кесиб тайёрлаб қўйдим.. — деди [отам]. С. Айний, Эсдаликлар. Абдуваҳоб гулзор орқасидаги хондан бир неча арраланган ғўлаларни кўтариб чиқди. Ш. Тошматов, Эрк қуши. Ҳовлида катта ёнғоқ ғўласи устида милтиғини тозалаб ўтирган Тўрабек.. чорбоққа қараб қўйди. М. Мансуров, Ёмби.

**2** Ғўлага ўхшаш, йўғон. Унинг даллол қариндоши саватдай салласини олиб қўйиб.. кўнжи бир қарич, қурушқоқ маҳсили, кўпол ғўла оёқларини узатди. Ойбек, О.в. шабадалар. Юқоридан мағнит подъяёмниклари чўян ғўлаларини олиб келиб, печга ташлади. Мирмуҳсин, Чиниқиш.

**Ғўладан келган Йўғон, ғўлабур.** Бир нафас ўтмай, кабинетга ғўладан келган, мўй-



ловдор, қувноқ бир одам кириб келди. Мирмуҳсин, Занглаган қилич.

**3** кўчма Кучли, асосли. Бироқ кўчага чиқиш учун ғўлароқ важ керак эди. Важни дарров топдим.. А. Муқимов, Ақлим киряпти. Ганнинг ғўласи бу ёқда.. «Муштум».

**4** Кичик юмалоқ шаклли, ғўлак. Ўқ ўрнида соғ лойни нўхатдек-нўхатдек ғўла қилиб, оғзига соларди-да, туппакни нишонга тўғрилаб, «туф» деса, мўлжалга олинган парранда тўп-тўп ерга тушаверарди. Шукрулло, Жавоҳирлар сандиғи. Кейин [тутни] қуришиб, ғўла қилиб олишди. Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади.

**Кўз ғўласи** с.т. Кўз соққаси. Ғўласи чиқайчиқай деб турган катта кўзлари кимга, нимага тикилаётганининг тайини йўқ. А. Муҳиддин, Қадаҳ.

**ҒўЛАБУР I** [ф. غولەبر — ғўладай қилиб кесилган; ғўла кесувчи] Тўладан келган; чорпахил, бақувват (одам ҳақида). Иккинчиси ёшироқ, ғўлабур, миқтидан келган, серҳаракат, кўзлари ўткир одам. М. Осим, Искандар ва Спитамен. Хона ўртасида бўйни калта ва йўғон, қошлари туташ ва қоп-қора ғўлабур бир йигит девдек қотиб турарди. Шухрат, Жаннат қидирганлар.

**Ғўлабурдан келган** айн. ғўладан келган қ. ғўла. Ғўлабурдан келган, қоп-қора, семиз киши оғир юриб, даврага чиқди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

**ҒўЛАБУР II: ғўлабур арра** Икки томонидан икки киши тортиб ишлатадиган йирик тишли катта арра.

**ҒўЛАЙМОҚ** айн. олаймоқ. Бозорбойнинг ранги бир оз ўчиб, кўзлари ғўлайди. П. Турсун, Ўқитувчи.

**ҒўЛАК** [ф. غولک — тор бўғизли кўза; ғўлач] I Найчадан пуфлаб ёки палахмондан отиш учун лойдан ясалган думалоқ нарса. Жойи бор, йўлаги йўқ, Палахмони бор, ғўлаги йўқ. Мақол. ■ Қолган икки йигитни ҳам Султоннинг нухаси деса бўлади. Фақат биттасининг бир кўзида ғўлакдек оқи бор. Ф. Фулом, Шум бола.

**2** Учига темир соққа бойланган таёк, чўқмор. [Йигитлар] Милтиқлардан бошқа қадимги камон, ғўлак билан қуролланган.. эди. С. Айний, Дохунда.

**Кўз ғўлаги** с.т. Кўз соққаси. Кўса маддоҳ.. кўзининг ғўлагини оқартириб, кўкка қараб қўл очди. Ф. Фулом, Шум бола.

**ҒўЛДИРАМОҚ** с.т. Ғўдирамоқ.

**ҒўЛДИРАМОҚ** айн. ғўдирамоқ. -Ўтган гапга салавот, ука, — деди полвон, худди хумга тушган аридай ғўдираб. Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда. [Қулмуҳаммад] Баъзида ғўдираб босинқирар, уйғониб кетиб, тангрига ёлвориб, нажот тиларди. Мирмуҳсин, Чўри.

**ҒўЛДИРЛАМОҚ** айн. ғудулламоқ.

**ҒўЛДИР-ҒўЛДИР:** ғўлди-ғўлди қилмоқ айн. ғўдирамоқ.

**ҒўНГ** тақл. с. Кўнғиз, қовоғари каби ҳашаротлар товушини билдиради. Катта қора кўнғиз ғўнг этиб учиб кетди.

**ҒўНОН** Икки яшар айғир ёки кўчқор. Ғўнонга эгар урмоқ. Ғўнонни суғормоқ. ■ Кўкраги кенг яйловлар, ғўзал жойлар, Чопқиллашиб ўйнайди ғўнон тойлар. Ҳабибий. Қудаларнинг зиёфати учун керак бўлган ҳамма нарсаларни ҳам ҳозирлатган, улар келиб тушди дегунча, бўғизлатиш учун деб бир ғўнон қўйни оғилнинг устунига қантариб қўйган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ҒўНҒИЛЛАМОҚ I** «Ғўнг-ғўнг» деган товуш чиқармоқ. Қовоғари секин ғўнғиллаб учиб ўтди. П. Қодиров, Эрк. Қоронғилик ичидан кеча кўнғизи ғўнғиллаб учиб, ўзини чироққа урди. Ойбек, Танланган асарлар.

**2** кўчма Тушуниб бўлмайдиган тарзда сўзламоқ, пўнғилламоқ, дўнғилламоқ. Палмон, худди ўлаётган кучукка ачиниб гапиргандай, ўзича ғўнғиллар эди. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси. Аҳмад Хусайини мудроқ босганда, тақводор ота ғўнғиллаб, қўрбон ўқишга киришди. Ойбек, Нур қидириб.

**ҒўНҒИРЛАМОҚ** айн. ғўнғилламоқ.

**ҒўНҒИР-ҒўНҒИР** тақл. с. Эшитилар-эшитилмас ёки биров тушунмайдиган тарздаги овозни билдиради. Деразаларни қиров бойлаганидан қоронғи бўлиб қолган хонада тўртта чол ғўнғир-ғўнғир гаплашмоқда эдилар. С. Аҳмад, Уфқ. Холдорнинг ғўнғир-ғўнғир ёлворishi эшитилар эди. А. Мухтор, Туғилиш. Қумушнинг уйдан кети узилмай келиб турган хотинларнинг ғўнғир-ғўнғири ҳам унинг [Отабекнинг] уйқусига халал берар.. эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

**ҒўР** [ф. غور — хом, пишмаган узум] I Пишиб етилмаган, хом (хўл мева, қовун-тарвуз ва ш. к. лар ҳақида). Ғўр узум. Ғўр олма. ■ -Йўқ, [қовун] ғўрроқ чиқди, ўзингизникини сўйинг, — деди Комила, чиндан ранжиб. Ойбек, О.в. шабадалар.

2 кўча Қиёмига етказилмаган, пишиқ ишланмаган, хом. *Ғўр асар. Ғўр шеър.* ■ *Баъзан газеталаримизда ғўр, шаблон, кишиларни зериктирадиган материаллар ҳам босилади.* Газетадан.

3 кўча Ҳаёт тажрибаси кам, турмуш қийинчиликларини кўрмаган. *Ғўр бола.* ■ *Бундай ғўр ходимларни анча-мунчасини учратган Толиб ака бошқача йўл тутди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Мутахассисларимизнинг ҳам аксарияти кам тажриба, ўқишни яқинда битирган ғўр ёшлар эди.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда.

**ҒўРА** [ф. غوره — пишмаган, хом узум ёки бошқа мева] 1 Ўрикнинг пишиб етилмаган меваси, довучча. *Баҳор эди. Ўриklar гулини тўккан, ғўралар қинидан чиқиб, еса оғиз маза топадиган бўлиб қолган.* Ойдин, Садаған бўлай, командир. *Тошхўжа қаёққа кетаётганини ҳам унутди шекилли, шўхлиги тутиб, шохлари девордан ошиб ётган ўрикдан бир ҳовуч ғўра сидириб, оғзига солди.* А. Мухтор, Чинор. *Сувонжон оғзидаги ғўрани у лунжидан бу лунжига ўтказаркан, ҳайрон қолди. Ёнғоқда ўрик битмайди-ку? С. Анорбоев, Оқсой.*

2 Умуман, пишиб етилмаган мева, ғўр мева. *Олча ғўраси, Сабр қилсанг, ғўрадан ҳалво битар.* Мақол. ■ *Ток гуллаб бўлганидан кейин, гуллар ғўрага айланганда ўтказиладиган иккинчи хомтоқни эса ғўра хомтоқ дейилади.* М. Собиров, Хомтоқ.

3 кўча айн. **ғўр** 3. *Қутулиш тадбирини излаб турганда, ғўра қиз янги таъна, янги ўпка билан йигит журагини тирнарди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Нурмат ҳали пишмаган — ғўра, Етгани йўқ ҳали тобига.* Д. Файзий.

**ҒўРАЛАМОҚ** Ғўра ҳосил қилмоқ, мева тугмоқ. *Боғдаги тоқлар зангидан баргигача шовул-шовул шўралабди, ўриklar-чи, шокси*

*тўла ғўралабди. Камбағалнинг куни туғибди.* Ё. Шукуров, Уч савол.

**ҒўРАЛИК** Ғўра ҳолат. *Мен уни [ўрикни] пишгунича қўймай, ғўралигдаёқ тамомлайман.* Ш. Сулаймон, Ота, ўғил.

**ҒўРАША** Яхши ишлов берилмаган, майин ҳолга келмаган, дағал (тупроқ, лой ҳақида). *Ғўраша лой.* ■ *-Чигитни қуёшда қизитиб эхсак, тупроқ ғўраша бўлмаса бас, — деди сўзини маъқуллашиб Хадичахон.* Н. Сафаров, Хадича Аҳророва. *Ерларимиз кечагина ғумай, тикан, янтоқ босиб ётган қақир, ғўраша ерлар эди.* М. Исмоилий, Икки қиз ҳикояси.

**ҒўРИЛЛАМОҚ I** Шиддат билан елмоқ, елиб кирмоқ. *Хонанинг ҳавоси яхши алмашиб турадиган бўлиши, аммо ундан шамол ғўриллаб ўтиб турмаслиги лозим.* Газетадан.

**ҒўРИЛЛАМОҚ II** айн. **дўрилламоқ.** *Норматовнинг қисташи билан Али тириш дуторни олиб, реза куйларга тушиди ва ўзининг ғўриллаган ёқимсиз товуши билан пойма-пой яллаларни бир қатордан айтиб чиқди.* Файратий, Менинг ёшлигим.

**ҒўРЛИК** Ғўр ҳолат, ғўр эканлик; «хомлик». *Меванинг ғўрлиги.* ■ *Шу билан Саидийнинг ғўрлиги натижасида туғилган хавф босилди.* А. Қаҳҳор, Сароб. *-Кечиринг, мендан кўп ғўрлик ўтди, — деди Нафиса.* Ш. Фуломов, Ёрқин уфқлар.

**ҒўР-ШЎР** Пишмаган, хом, ғўр мевалар. *Ғўр-шўрни кўп ема.*

**ҒўТИЛЛАМОҚ** «Ғўт-ғўт» товуш чиқармоқ.

**ҒўТ-ҒўТ** айн. **ғат-ғат.**

**ҒўЧ** шв. Мард, ботир. *-Осилган ким? -Қиётлик ғўч йигит.* Ж. Шарипов, Хоразм. *Қиз боланинг сочидан анқиган ҳид билан ғўч йигитнинг билагида тошган тер ҳиди..* Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ.